

TOIMINNALLINEN KÄSIKIRJA LÄHISUHDEVÄKIVALTAAN PUUTTUMISEKSI JA ENNALTA ESTÄMISEKSI

23.3.2022

Minna Liimatainen & Satu Rantaeskola

TIIVISTELMÄ

KÄSIKIRJAN NIMI

Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi

LAATIJAT

Ylikomisario Minna Liimatainen, Poliisihallitus ja
Yliopettaja Satu Rantaeskola, Poliisiammattikorkeakoulu

JULKAISUAJANKOHTA

10.3.2022

AVAINSANAT

Poliisi, lähisuhdeväkivalta, naisiin kohdistuva väkivalta

JULKISUUSASTE

Julkinen

Uhritutkimusten mukaan vain noin kymmenen prosenttia lähisuhdeväkivallasta tulee viranomaisten tietoon, mikä tarkoittaa sitä, että poliisin tietoon tullut väkivallanteko harvoin on ensimmäinen tai viimeinen. Väkivalta harvemmin loppuu itsestään, vaan väkivallalla on päinvastoin taipumus jatkua ja pahentua. Poliisin tulee velvollisuuksiensa mukaisesti puuttua tietoonsa tulevaan väkivaltaan.

Lähisuhdeväkivalta on paljon muutakin kuin fyysistä väkivaltaa. Yhtä kaikkiin tilanteisiin sopivaa mallia erilaisten väkivaltatilanteiden tunnistamiseen ja puuttumiseen ei ole annettavissa. Päinvastoin erilaisia tapahtumia ja ihmisiä kohtaavilta poliiseilta edellytetään tietämystä lähisuhdeväkivallan erilaisista ilmenemismuodoista, kykyä kohdata ja puhuttaa erilaisissa tilanteissa olevia ihmisiä sekä erityisesti rohkeutta puuttua tilanteisiin, joissa poliisin havaintojen perusteella kaikki ei vaikuta olevan kohdallaan. Tilanne on erityisen haastava, kun osalliset kertovat asiasta päinvastoin tai eivät tuo ilmi asioiden oikeaa tilannetta. Toisinaan väkivalta voi olla myös molemminpuolista ja/tai tekijä- ja uhriasetelmat moninaisia. Poliisin tulee kuitenkin suhtautua aina tilanteisiin ilman ennako-oletuksia.

Poliisin saattaa olla käytännön tilanteissa vaikeaa arvioida, milloin ja miten tilanteeseen tulisi puuttua, jos siinä ei ilmene fyysistä väkivaltaa. Tämä käsikirja on suunnattu kaikille poliisissa työskenteleville ja sen tavoitteena on parantaa tietoisuutta lähisuhdeväkivallan monimuotoisuudesta ja siitä, mitä mahdollisuuksia poliisilla on auttaa rikosprosessin ohella moniammatillisin keinoin.

Yksittäisen tapahtuman ohella poliisin on tärkeää aina tarkastella tilannetta kokonaisvaltaisesti. Samalla poliisin tulee arvioida, millä toimilla – poliisin omilla ja muiden tahojen tarjoamilla – väkivallan tai sen uhkan kierre saadaan pysäytettyä. Poliisilla on velvollisuus ohjata rikoksen uhria tukipalvelujen piiriin heti akuutista tilanteesta lähtien, mutta yhtä tärkeää on ohjata myös rikoksesta epäiltyä ongelmien juurisyihin vaikuttaviin auttaviin palveluihin.

Poliisin on tärkeää tuntea velvoitteet ja mahdollisuudet lähisuhdeväkivallan torjunnassa. Lähisuhdeväkivallan tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa tärkeintä on kuitenkin ihmisen kohtaaminen. Vaikka poliisin työtä leimaa usein kiire, on tärkeää pysähtyä kuuntelemaan ja kysymään oikeita asioita. Tavoitteena jokaisessa kohtaamisessa tulee olla väkivallan pysäyttäminen, parhaimmillaan jo ennen ensimmäistä fyysistä väkivallan tekoa.

Käsikirjan ensimmäisessä osiossa kuvataan lähisuhdeväkivallan erilaisia ilmenemismuotoja ja kunkin osion yhteydessä on *Yhteenveto poliisin toiminnan* näkökulmasta. Toinen osio koostuu poliisin velvollisuuksista, keinovalikoimasta, riskinarvioinnista ja moniammatillisesta yhteistyöstä. Kolmannessa osiossa on kuvattu poliisin eri toimintojen rooleja ja tehtäviä lähisuhdeväkivallan torjunnassa. Niistä syntyy jatkumo, jossa onnistunut lopputulos syntyy jokaisen toimijan täydentäessä toistaan.

SIVUJA

108

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
ALKUSANAT	6
1. MITÄ LÄHISUHDEVÄKIVALTA ON?	7
1.1. Lähisuhdeväkivallan määrittely	7
1.2. Lähisuhdeväkivalta ja sukupuoli	8
1.2.1. Naisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta	8
1.2.2. Miehiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta	10
1.3. Lähisuhdeväkivallan erilaisia ilmenemismuotoja	11
1.3.1. Fyysinen väkivalta	11
1.3.2. Henkinen väkivalta	12
1.3.3. Seksuaaliväkivalta	15
1.3.4. Taloudellinen väkivalta	16
1.3.5. Hengellinen väkivalta	17
1.3.6. Kunniaan liittyvä väkivalta	18
1.3.7. Vainoaminen	19
1.3.8. Digitaalinen väkivalta	20
1.4. Lähisuhdeväkivallan vaikutuspiirissä olevat henkilöt	22
1.4.1. Väkivallan uhrin näkökulma	22
1.4.2. Väkivallan tekijän näkökulma	22
1.4.3. Väkivallan todistajan näkökulma	23
1.5. Lähisuhdeväkivalta ja erityisen haavoittuvat uhrin	25
1.5.1. Lapsiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta	25
1.5.2. Ikäihmisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta	26
1.5.3. Vammaisiin ihmisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta	27
2. POLIISIN VELVOLLISUUDET, KEINOVALIKOIMA, RISKINARVIOINTI JA MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TORJUNNASSA ...	29
2.1. Poliisin velvollisuus puuttua lähisuhdeväkivaltaan	29
2.2. Poliisin keinovalikoima lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi	30
2.2.1. Näytön hankkiminen puolesta ja vastaan	31
2.2.2. Läheiskriminointisuoja ja itsekriminointisuoja	34
2.2.3. Henkilön vapautteen kohdistuvat pakkokeinot	38
2.2.4. Lähestymiskielto	39
2.2.5. Erilaiset etsinnät	42
2.2.6. Takavarikko ja jäljentäminen	43
2.2.7. Sovittelu	43
2.2.8. Poliisin tiedustelujärjestelmä (POTI)	44
2.2.9. Ennalta estävä toiminta ja analyysi	45
2.3. Lähisuhdeväkivaltaan liittyvä uhka- ja riskinarviointi	46
2.3.1. Lähisuhdeväkivalta Suomessa ja yleistä riskinarvioinnista	46
2.3.2. Vakavan väkivallan uhkan tunnistaminen	46
2.3.3. Moniammatillinen riskinarviointi (MARAK)	49
2.3.4. Riskinarviointi valvonta- ja hälytystoiminnassa	51
2.3.5. Riskinarviointi rikosepäilyä tutkittaessa	51

2.3.6. MARAK-kokouksen toiminta ja tarkoitus	52
2.3.7. Huolta aiheuttava henkilö (HAH)	53
2.3.8. Asianosaisjulkisuus ja sen rajoittaminen uhkien käsittelyssä ja niiden torjunnassa	55
2.4. Moniammatillinen yhteistyö ja palveluihin ohjaaminen	56
2.4.1. Poliisin velvoite palveluohjaukseen ja poliisin ilmoitusvelvollisuudet	56
2.4.2. Poliisin yhteistyöstä sosiaali- ja terveystoimen kanssa	57
2.4.3. Ilmoitusvelvollisuuksista ja -oikeuksista	57
2.4.4. Yhteistyö järjestötoimijoiden kanssa	62
2.4.5. Asianosaisten motivointi auttaviin palveluihin	63
2.4.6. Esimerkkejä moniammatillisesta yhteistyöstä	65
3. POLIISITOIMINNAN ROOLIT LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TORJUNNASSA	68
3.1. Valvonta- ja hälytystoiminta	68
3.1.1. Poliisin toiminta lähisuhdeväkivaltatilanteessa	68
3.1.2. Rikosuhripäivystykseen ja muihin auttaviin palveluihin ohjaaminen	68
3.1.3. Näytön hankkimisen varmistaminen ja ensipartiotoiminta	70
3.1.4. Kenttämuistio – Lähisuhdeväkivalta	71
3.1.5. Lähisuhdeväkivalta ja virka-aputoiminta	73
3.1.6. Liikennesektorin rooli lähisuhdeväkivallan torjunnassa	73
3.2. Rikostorjunta	74
3.2.1. Tutkinnan keskittäminen ja osaamisen korostuminen	74
3.2.2. Asian selvittäminen rikostutkinnassa	74
3.2.3. Rikosilmoitusten vastaanotto	75
3.2.4. Tutkinnan pikamuistio lähisuhdeväkivaltarikoksiin	76
3.2.5. Asianomistajan suojelutarpeen arvioiminen	78
3.2.6. Asianomistajan kuulustelun erityispiirteet lähisuhdeväkivaltatapauksessa	81
3.2.7. Epäillyn kuulustelun erityispiirteet lähisuhdeväkivaltatapauksessa ...	84
3.2.8. Avustajan merkitys esitutkinnassa	85
3.2.9. Puhelinkuulustelu	86
3.2.10. Kuulustelun tallentaminen	86
3.2.11. Lapset rikoksen uhrina perheen sisäisissä tapauksissa	87
3.2.12. Esitutkintaa koskevista päätöksistä	88
3.2.13. Julkisuusasiat lähisuhdeväkivaltarikoksissa	92
3.3. Ennalta estävä toiminta ja analyysi	94
3.4. Lupahallinto	95
YHTEENVETO	96
LÄHTEET	97
Kirjallisuus	97
Viralliset lähteet	100
Muut lähteet ja verkkosivut	102
KUVAT	105
LIITTEET	106

ALKUSANAT

Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi on saanut alkunsa poliisihallinnon toiminnan kehittämiseksi lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä asioissa. Poliisihallinnossa voi olla käsitys, että lähisuhdeväkivaltatilanteita hoidetaan pääsääntöisesti hyvin. Vaikka niin voi olla, myös kehitettävää on paljon, kuten aihepiirin laillisuusvalvonnan ratkaisuksista voidaan todeta.

Erityisesti apulaisoikeuskanslerin ratkaisu *12.4.2021 Dnro OKV/1325/1/2018* koski lähisuhdeväkivaltatapausta, jossa osallisina oli poliisille tuttu päihtynyt pariskunta, jonka ”riitoja” poliisi ”ratkonut” usein aiemminkin. Nainen hakeutui tapahtuneen jälkeen turvakotiin ja lääkäri totesi hänellä erilaisia vammoja. Poliisin toimintaa moitittiin siitä, ettei asiassa kirjattu rikosilmoitusta ja ettei asianomistajaa informoitu tukipalveluista tai muista oikeuksista ja ettei väliaikaisen lähestymiskiellon määräämistä harkittu. Paikalla oli 6-vuotias lapsi, mutta asiassa ei tehty lastensuojeluilmoitusta. Asianomistajan kuuleminen puhelimitse ei täyttänyt esitutkintatoimenpiteiltä vaadittavaa laatua asian selvittämiseksi. Näytön saamiseen pitäisi kiinnittää huomiota heti alkuvaiheessa, mm. vammojen dokumentoinnilla. Poliisilla on velvollisuus arvioida väkivallan riskiä, mutta niin ei ollut tehty.

Apulaisoikeuskansleri totesi ratkaisussaan, että uhridirektiivissä, esitutkintalain säännöksissä ja Istanbulin sopimuksessa korostuu viranomaisten vastuu väkivaltaan puuttumisesta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tavoitteena on paitsi reagoida jo tapahtuneeseen väkivaltaan, myös ennalta estää tulevaa väkivaltaa. Toistuvat väkivallanteot eivät ole peruste olla kirjaimatta rikosilmoitusta – päinvastoin ne ovat pikemmin korostuneesti osoitus vakavan väkivallan kohonneesta riskistä, joka edellyttää riskinarvion tekemistä.¹

Käsikirjan ja Poliisiammattikorkeakoulun toteuttaman koko poliisihallintoa koskevan lähisuhdeväkivaltaa koskevan koulutuksen myötä osaamista lähisuhdeväkivaltatilanteiden hoitamisessa voidaan vaatia kaikilta virkamiehiltä, kunkin virkamiehen tehtävien edellyttämällä tavalla.

Käsikirjan tavoitteena on antaa esimerkkejä käytännön toimenpiteisiin, kun poliisi kohtaa lähisuhdeväkivaltatilanteen. Käsikirjan tavoitteena oli koota ”yksiin kansiin” sellainen tietopaketti, jonka avulla lisätietoa aiheesta on helposti saatavilla.

Käsikirjan kirjoittaminen ei olisi mahdollista ilman moniammatillista yhteistyötä. Meillä kirjoittajilla on erilainen koulutustausta, joka omalta osaltaan vahvistaa käsikirjan sisältöä. Lisäksi olemme kiitollisia niistä kommentteista ja lisäyksistä, jotka käsikirjaan on saatu sen viimeistelyvaiheessa. Kiitämme lämpimästi Louna Hakkarasta, Pekka Heikkistä, Joonas Kekkosta, Jaana Koivukangasta, Mari Koskelaista, Miia Lehtistä, Tuomo Lepolaa, Tiina Muukkosta, Martta Octoberiä, Santeri Sivosta, Visa Weckströmiä ja Leena-Kaisa Åbergia.

Mikäli käytännön työssä ilmenee tarvetta käsikirjan päivittämiseen, siitä voi olla yhteydessä kirjoittajien lisäksi lähisuhdeväkivallan teeman vastuuhenkilöön Poliisihallituksessa.

Helsingissä ja Tampereella 10.3.2022

Minna Liimatainen

Ylikomisario Poliisihallitus

Satu Rantaeskola

Dosentti, OTT, VT, Yliopettaja Poliisiammattikorkeakoulu

¹ Apulaisoikeuskanslerin ratkaisuun kokonaisuudessaan voit tutustua tästä: https://www.okv.fi/media/filer_public/85/e3/85e3b9d3-7e89-43ef-9d27-f75478d9e9d/okv_1325_1_2018.pdf

1. MITÄ LÄHISUHDEVÄKIVALTA ON?

1.1. LÄHISUHDEVÄKIVALLAN MÄÄRITTELY

Lähisuhdeväkivallan määritelmiä on monia. Käsitteen määrittelyyn vaikuttaa se, missä yhteydessä käsitettä käytetään. Tässä käsikirjassa selostetaan niitä väkivallan muotoja, joita poliisin työn näkökulmasta liittyy lähisuhdeväkivaltaan. Lisäksi käsikirjassa hyödynnetään moniammatillisesti muiden viranomaisten näkökulmia lähisuhdeväkivallasta silloin, kun se on perusteltua.

Rikoslaissa (39/1889, RL) ei ole määritelty lähisuhdeväkivallan käsitettä, mutta vuodesta 2011 alkaen lievätkin pahoinpitelyt henkilön lähisuhteessa ovat olleet virallisen syytteen alaisia rikoksia (RL 21:16, 441/2011). Syyteoikeutta koskevassa säännöksessä läheinen on määritelty seuraavasti: *kun teko on kohdistunut tekijän aviopuolisoon tai entiseen aviopuolisoon, sisarukseen tai sukulaiseen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilöön, joka asuu tai on asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa tai on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia hänelle läheinen.*

Täysin tyhjentävää luetteloa sellaisista henkilökohtaisista suhteista, joiden vuoksi henkilö voi olla toiselle läheinen ei ole lain esitöiden mukaan ollut mahdollista laatia. Läheiseen suhteeseen liittyy tyypillisesti tunnepitoinen sitoutuminen toiseen henkilöön. Myös erillään asuvat seurustelukumppanit voivat kuulua pykälän soveltamisalaan. Lähisuhteina ei olisi kuitenkaan pidettävä tavanomaisia koulunkäyntiä, opiskeluun tai vapaa-aikaan liittyviä ystävyys- ja kaverisuhteita sekä lähtökohtaisesti työpaikalla työtovereiden keskinäissuhteita tai opiskelijoiden soluasumista.²

Lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, jonka tekijä ja kohde ovat tai ovat olleet keskenään läheisessä suhteessa. Lähisuhdeväkivalta voi kohdistua henkilön nykyiseen tai entiseen kumppaniin, lapseen, lähisukulaiseen tai muuhun läheiseen.³ Lähisuhdeväkivallan määritelmä on siis laaja, ja se tarkoittaa kaikkea läheisissä suhteissa tapahtuvaa väkivaltaa.

Usein puhutaan myös *perheväkivallasta*, joka viittaa yhden perheenjäsenen toiseen kohdistamaan väkivaltaan. Perheväkivallassa yhteenkin perheenjäseneen kohdistuva väkivalta altistaa aina kaikki perheeseen kuuluvat väkivallalle ja sen seurauksille⁴.

Parisuhdeväkivalta puolestaan tarkoittaa läheisessä parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa. Sillä tarkoitetaan lähisuhdeväkivaltaa, joka kohdistuu henkilön seurustelukumppaniin tai nykyiseen tai entiseen puolisoon⁵.

Lisäksi tärkeä käsite on *seurusteluväkivalta*, jolla tarkoitetaan nuorten parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Seurusteluväkivalta eroaa aikuisten parisuhdeväkivallasta, koska nuorella voi olla vielä keskeneräiset emotionaaliset ja kognitiiviset taidot. Silloin nuori ei välttämättä hahmota, mikä seurustelusuhteessa on toivottavaa ja sallittua.⁶ Seurusteluväkivalta on luonteeltaan erilaista kuin aikuisten välinen parisuhdeväkivalta, vaikka niissä onkin samoja piirteitä. Erityisen merkittävä ero on se, että nuorella on vielä keskeneräiset emotionaaliset ja kognitiiviset taidot. Siksi nuori ei välttämättä hahmota, mikä on seurustelusuhteessa toivottavaa ja sallittua, koska hänellä ei ole vielä sosiaalisissa suhteissa edellytettäviä aikuistaitoja.⁷

2 HE 78/2010 vp, s. 25.

3 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 7.

4 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 7.

5 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 7.

6 THL-verkkosivut: Lähisuhdeväkivalta.

7 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 7.

Tässä käsikirjassa perheväkivalta ja parisuhdeväkivalta sekä seurusteluväkivalta limittyvät lähisuhdeväkivallan piiriin. Lisäksi lapsiin kohdistuvaa *kuritusväkivaltaa* eli lapsen lähisuhteissa tapahtuvaa lapseen kohdistuvaa väkivaltaa – perustellen kasvatuksellisilla lähtökohdilla – käsitellään yhtenä lähisuhdeväkivallan muotona.

Väkivalta on moninaista ja siksi tarvitsemme erilaisia termejä kuvaamaan väkivallan monitasoisuutta sekä käsitteiden sisältöjä ja käsitteiden välisiä suhteita. Yleisesti käytettyjä väkivaltaa kuvaavia käsitteitä voidaan tarkastella eri näkökulmista, kuten ihmissuhteiden (perheväkivalta, parisuhdeväkivalta tai lähisuhdeväkivalta), sukupuolen (naisiin kohdistuva väkivalta) ja väestöryhmän (vammaiset) sekä tapahtumapaikan (kadulla tapahtuva väkivalta) ja ilmenemismuodon (esim. fyysinen tai henkinen väkivalta) mukaan.⁸ Tässä käsikirjassa selostetaan väkivallan ilmenemismuotoja eri väestöryhmissä ja lähisuhteissa.

Tärkeää on huomata, että nimenomaisen väkivallan lisäksi erilaiset laiminlyönnit ja tekemättä jättämiset kuuluvat väkivaltaisen teon käsitteeseen. Kaltoinkohtelusta on kysymys, kun väkivalta ilmenee vastuu-, luottamus- tai valtasuhteissa heikommassa asemassa olevaa henkilöä (esim. lapsi tai vanhus) kohtaan.⁹

Inhimillisen kärsimyksen lisäksi lähisuhdeväkivallasta aiheutuu merkittäviä kustannuksia yhteiskunnalle. Sen välittömiksi kustannuksiksi Suomessa vuositasolla on arvioitu vuonna 2001 yli 90 miljoonaa euroa.¹⁰

Lähisuhdeväkivaltaa voidaan selittää monella tavalla. Selitysten taustalla voi olla erilaisia näkemyksiä arvoista eli mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä ja millaisia asenteita (stereotypioita) ja toimintatapoja yhteiskunnassa vallitsee. Kysymys on siitä, millä tavalla ja minkä tasoiseksi toisen henkilön henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja arvotetaan. Myös Suomessa esiintyy edelleen käsityksiä, joiden mukaan toisen henkilökohtaisen koskemattomuuden rikkomista – erilaista väkivaltaa – voisi oikeuttaa jollakin perusteella. Vielä 1990-luvun alussa esimerkiksi raiskaus avioliitossa ei ollut rikos, eikä lasten ruumiillista kurittamista tosiasiallisesti pidetty rangaistavana ennen korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä. Toisen yksilön ja erityisesti naisten ja lasten henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja on siten saanut korostuneen arvon verrattain myöhään. Asenteiden muuttuminen edellyttää pitkäjänteistä työtä. Todellinen muutos edellyttää jokaisen virkamiehen omaa arviointia, onko hänellä sellaisia asenteita, jotka voivat estää lähisuhdeväkivaltaa kohdannutta henkilöä saada tarvitsemaansa suojaa. Sellaisten asenteiden tiedostaminen on ensimmäinen askel muutokseen.

1.2. LÄHISUHDEVÄKIVALTA JA SUKUPUOLI

1.2.1. Naisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta

Lähisuhdeväkivalta on sukupuolistunutta väkivaltaa, joka eroaa muodoiltaan, yleisyydeltään tai seurauksiltaan sukupuolen mukaan.¹¹ Naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, joka kohdistuu naisiin heidän sukupuolensa vuoksi. Naisiin kohdistuva väkivalta ilmenee usein lähisuhdeväkivaltana, seksuaalisena väkivaltana ja sukupuoleen perustuvana häirintänä. Toisaalta naisiin kohdistuva väkivalta voi ilmetä myös esim. naisilla käytävänä kauppana, naisten pakottamisena prostituutioon ja/tai heidän sukuelimensä silpomisena, perheen kunniaan

8 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 3.

9 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 5.

10 STM selvityksiä 2002:6, s. 3. Selvityksessä on ollut kysymys Heiskasen ja Piispan toteuttamasta tapaustutkimuksesta Hämeenlinnassa ja tutkimuksen tulosten yleistämisestä koko maan tasolle.

11 THL-verkkosivut: Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys. Ko. verkkosivujen mukaan sukupuolistunutta väkivaltaa on lähisuhdeväkivallan lisäksi esimerkiksi seksuaaliväkivalta, sukupuolivähemmistöihin kohdistuva väkivalta ja osa yhteisöllisen väkivallan muodoista. Ks. myös verkkosivujen lähteenä käytetty aineisto.

perustuvina uhkailuina, pahoinpitelyinä ja murhina sekä sodankäynnin välineenä tehtävinä joukkoraiskauksina.¹²

Naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa merkittävä ja kansainvälisesti tunnistettu ihmisoikeusongelma. Euroopan unionin perusoikeusviraston vuonna 2014 julkaiseman tutkimuksen mukaan suomalaiset naiset kokevat väkivaltaa huomattavasti enemmän kuin muissa EU-maissa.¹³ Poliisin tietoon tulleista aikuisista perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreista noin 77 prosenttia oli naisia vuonna 2019 tilastokeskuksen mukaan.¹⁴ Erityisesti toistuvassa parisuhdeväkivallassa uhri on erityisen usein nainen, kun sama tekijä on kohdistanut väkivaltaa samaan henkilöön useasti kalenterivuoden aikana. Vuonna 2019 aikuisia tällaisen toistuvan väkivallan uhrina oli 1 500 henkilöä, joista yli 90 prosenttia oli naisia.¹⁵

Toisaalta lähisuhdeväkivallan huomioiminen vain naisiin kohdistuvana ilmiönä ei ole riittävää. Lähisuhdeväkivaltaa tehdään ja koetaan sukupuolesta riippumatta ja ennakko-oletukset väkivallan tekijästä tai uhrista eivät saa ohjata poliisin toimenpiteitä. Vaikka eri sukupuolten kokeman väkivallan yleisyydessä ja muodoissa sekä vakavuudessa on eroja, ei lähisuhdeväkivaltaa voi käsitellä vain naisiin kohdistuvana väkivaltana. Jo vuonna 2010 toteutetun tutkimuksen mukaan sukupuolten välillä ei ollut juurikaan eroa parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneiden määrässä.¹⁶ Samoin vuonna 2019 toteutetun rikosuhritutkimuksen mukaan naisista noin 5 % ja miehistä noin 3 % raportoi kokeneensa lähisuhdeväkivaltaa edellisen vuoden aikana.¹⁷ Lisäksi on huomioitava, etteivät kaikki tilanteet tule esille, ns. piilorikollisuusilmiön vuoksi.

Lähisuhdeväkivalta voi joskus olla myös molemminpuolista ja ilmetä erilaisina väkivallan muotoina. Lähisuhdeväkivalta on vahvasti piilorikollisuutta. Uhritutkimusten mukaan noin kymmenen prosenttia naisiin ja kolme prosenttia miehiin kohdistuvasta parisuhdeväkivallasta ilmoitetaan poliisille.¹⁸ Seuraavissa osiossa pyritään selventämään, mistä piilorikollisuuden suuri määrä johtuu.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää sukupuolistuneesta väkivallasta: THL-verkkosivuilta: Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/sukupuolistuneen-vakivallan-yleisyys>

Lue lisää naisiin kohdistuvasta väkivallasta: Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:15. Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162499/OM_2020_15_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lue lisää naiseudesta ja parisuhdeväkivallasta: Riitta Hannus – Sirkku Mehtola – Luru Natunen – Auli Ojuri (toim.). Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto, 2011. Saatavilla: <https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/veitsen-ter-ll-naiseus-ja-parisuhd>

12 THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020, s. 7.

13 Violence against women: an EU-wide survey 2014. Tutkimuksen tuloksia on selostettu myös *Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa vuosille 2020–2023*, OM 2020:15, s. 14 ja 40.

14 Tilastokeskus – Perhe ja lähisuhdeväkivallan uhrit vuonna 2019.

15 THL-verkkosivut: Lähisuhdeväkivaltatilastot 2019.

16 Heiskanen – Ruuskanen 2010.

17 Krimo-Tilastoraportti lähisuhdeväkivalta 2019.

18 Danielsson – Salmi 2013, s. 1. Ks. Fagerlundin (2016) havainnollinen raportti aihepiirin tutkimuksista.

1.2.2. Miehiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta

Tilastokeskuksen mukaan viranomaisten tietoon tulleesta parisuhdeväkivallasta neljännes kaikesta, puolet vakavasta ja noin neljännes kuolemaan johtaneista väkivallan teoista kohdistuu miehiin. Miehet ilmoittavat naisia harvemmin kokemastaan väkivallasta poliisille. Kyselytutkimuksissa yhtä suuri osa miehistä ja naisista kokee fyysistä lähisuhdeväkivaltaa.¹⁹ Tästä eteenpäin tämän alaluvun teksti on laadittu käyttäen lähteenä viitteessä 20 mainittuja tutkimuksia miesten kokemasta väkivallasta.

Fyysisen ja henkisen väkivallan kohteeksi joutuminen aiheuttaa miehille monenlaisia haitallisia oireita. Valtaosa miehistä kertoo tunteneensa ahdistusta, järkytystä ja itsevarmuuden heikkenemistä väkivaltakokemusten seurauksena. Liki puolet väkivaltaa kohdanneista miehistä kertoo tuntevansa masennusta, joka johtuu koetusta väkivallasta.

Väkivallan uhriksi joutuneiden miesten kyky eritellä lähisuhdeväkivaltaa voi olla heikko, eivätkä he aina halua myöntää väkivallan uhriksi joutumistaan. Miehet vaikenevat usein kokemastaan väkivallasta ja vähättelevät sen seurauksia. Tällä he voivat pyrkiä suojelemaan miesidentiteettiään, puolisoaan tai perhettään.

Miehille lähisuhdeväkivallan kohteeksi joutuminen tulee usein yllätyksenä. Miesten kokemasta väkivallasta on puhuttu vähän, joten miesten valmiudet hakea apua ovat heikot. Miehet saattavat olettaa, että he ovat yksin kokemustensa kanssa, eivätkä he luota siihen, että heidän kokemuksensa uhrina otettaisiin tosissaan. Miehet saattavat olettaa, että viranomaisilla olisi vain stereotyyppinen käsitys miehistä väkivallan tekijöinä ja naisista sen uhreina.

Väkivallan seuraukset ovat samankaltaiset miehillä ja naisilla. Miesten kokemusten aliraportointia selittävät miesten heikot tukirakenteet väkivallan uhreina. Miehet voivat kokea, etteivät palvelut ole heille suunnattuja. Miesten onkin vaikea raportoida kokemastaan väkivallasta viranomaisille. Erityisesti miesten kokema seksuaalinen väkivalta parisuhteissa jää tästä syystä aliraportoiduksi.

Viranomaisia voidaan käyttää kriisiytyneissä parisuhteissa ja eroissa väkivallan välineinä. Tällaisessa rakenteellisessa väkivallassa viranomaisille tehtyjä ilmoituksia käytetään omien etujen ajamiseen ja toisen tilanteen vaikeuttamiseen. Tämä toiminta voi ilmetä esimerkiksi perättömien syytösten tekemisenä puolisosta tai sellaisilla uhkailuna. Rakenteellista väkivaltaa voivat käyttää niin miehet kuin naisetkin, mutta miehet ovat useammin sen kohteena.²⁰

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää miesten kokemasta lähisuhdeväkivallasta: Peter Peitsalo – Jussi Pekkola – Tommi Sarlin. Vaiettu väkivalta – Miesten kokema väkivalta sekä mahdollisuus avun hakemiseen ja saamiseen. Miessakit Ry:n raportteja 2017:1. Saatavilla: https://www.miessakit.fi/wp-content/uploads/2021/02/Vaiettu-va%CC%88kivalta_web.pdf

Lue lisää miesten kokemuksista väkivallasta: Joonas Kekkonen – Tommi Sarlin – Jussi Pekkola. Normaalia väkivaltaa. Miehet katuväkivallan kokijoina. Miessakit ry:n raportteja 2020:1. Miessakit ry, Helsinki 2020. Saatavilla: https://www.miessakit.fi/wp-content/uploads/2021/12/Normaalia-väkivaltaa_digi.pdf

19 Tilastokeskus – Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrin vuorokaudet 2019.

20 Peitsalo – Pekkola – Sarlin 2017 ja Kekkonen – Sarlin – Pekkola 2020.

1.3. LÄHISUHDEVÄKIVALLAN ERILAISIA ILMENEMISMUOTOJA

Miellämme väkivallan usein virheellisesti vain fyysiseksi väkivallaksi. Fyysinen väkivalta on kuitenkin vain yksi – ja harvoin ensimmäinen – osa lähisuhdeväkivaltaa. Keskeistä väkivallan erilaisissa ilmenemismuodoissa on sen henkinen ja psykologinen ulottuvuus: vallan, hallinnan ja kontrollin käyttö väkivallan kohteen kannalta. Lisäksi on tärkeää tiedostaa, että erilaiset väkivallan muodot limittyvät usein toisiinsa. Siksi poliisin tulee selvittää erilaisia väkivallan muotoja osana kunkin tilanteen kokonaisuutta.

Tyypillisesti väkivalta hiipii suhteeseen vähitellen ja sillä on taipumus pahentua ajan kuluessa. Tätä on kuvattu väkivallan sykleinä,²¹ joka on tämän käsikirjan liitteenä (liite 2). Väkivallan syklissä tilanne kehittyy ja vakavoituu; sykli voidaan nähdä sisältävän myös seuraavana käsiteltävät erilaiset väkivallan muodot.

1.3.1. Fyysinen väkivalta

Fyysistä väkivaltaa on toisen fyysisen koskemattomuuden loukkaaminen ja satuttaminen. Fyysinen väkivalta voi olla esimerkiksi:

- sylkemistä, raapimista, puremista,
- tarttumista, ravistelua, tönimistä, työntämistä, kiinni pitämistä,
- kulun estämistä tai jonnekin lukitsemista, kahlitsemista,
- heittelyä, vääntämistä,
- läimäyttämistä, nyrkillä lyömistä,
- kuristamista,
- polttamista esim. tupakalla tai kiehuvallla vedellä,
- huumaamista,
- hoidotta jättämistä, apuvälineiden tai lääkkeiden panttaamista,
- esineillä heittämistä tai lyömistä tai
- teräaseella lyömistä.²²

Fyysisen väkivallan jälkien arvioinnissa kannattaa huomioida:

- Vammojen moninaisuus: mustelmat, haavat, luunmurtumat, aivotärähdykset, hammasvauriot, päänahan vauriot, sisäiset vammat, keskenmenot, tärykalvon repeytymät, palovammat.
- Jos vammat ja selitetty syntymekanismi eivät vastaa toisiaan.
- Selittämättömät vammat, jolloin rikoksen uhriksi joutunut ei voi tai ei halua selittää vammojen syntymisen tapaa. Samoin aikaisemmat selittämättömät vammat ja toistuvat vammat kannattaa huomioida.
- Vammoja voi olla vaikeasti havaittavissa paikoissa kehoa.
- Vammat voivat olla epätavallisia palovammoja tai palovammoja epätavallisissa paikoissa.
- Vammojen syntymisen ja hoitoon hakeutumisen välillä voi olla aikaviivettä.²³

21 Esimerkiksi tätä väkivallan sykliä Perttu – Kaselitz (2006, s. 14) selostavat teoksessaan.

22 Naisten Linja -verkkosivut: Fyysinen väkivalta.

23 Perttu – Kaselitz 2006, s. 10–11.

Rikosnimikkeinä fyysisen väkivallan tilanteissa voivat tulla kyseeseen esimerkiksi eriasetiset pahoinpitelyt, vapaudenriistot sekä henkirikoksen yritykset (RL 21 luku ja 25 luku).

Lieväkin pahoinpitely on lähisuhteessa ja lapseen kohdistuvana virallisen syytteen alainen rikos (RL 21:16, 441/2011), josta poliisin tulee kirjata rikosilmoitus ilman asianomistajan rangaistusvaatimustakin.

Aihepiiriä käsitellään puuttumisen näkökulmasta esimerkein myöhemmin tässä käsikirjassa.

1.3.2. Henkinen väkivalta

Henkinen väkivalta kytkeytyy usein erilaisiin fyysisen väkivallan muotoihin, mutta myös muihin väkivallan muotoihin. Siksi se on osattava ottaa huomioon erilaisten lähisuhdeväkivaltaan liittyvien rikosten selvittämisessä ja riskinarvioinnissa. Henkinen väkivalta voi jo itsessään täyttää useiden eri rikosten tunnusmerkit, kuten myöhemmin tässä alaluvussa selostetaan. Seuraavassa osiossa (lähdemerkintään 24 asti) on hyödynnetty Naisten Linja -verkkosivuja: Henkinen väkivalta.

Riitely muuttuu henkiseksi väkivallaksi parisuhteessa viimeistään siinä vaiheessa, kun väkivallan kohde ei enää uskalla ilmaista mielipiteitään. Syynä tähän on, että väkivallan kohde pelkää mielipiteiden ilmaisemisesta aiheutuvia seurauksia. Tällainen pelko ei kuulu parisuhteeseen. Jos toinen riitelijöistä kokee oman turvallisuutensa uhatuksi ja jättää asioita sanomatta pelon vuoksi, on todennäköistä, että hän kokee henkistä väkivaltaa.

Henkinen väkivalta voi alkaa vähitellen esimerkiksi toisen ulkonäön, tapojen, läheisten, työn tai harrastusten arvostelemisena. Usein väkivallan tekijä käyttää mahdollisimman loukkaavia tapoja ilmaista, kuinka vastenmielinen ja arvoton hänen kumppaninsa on. Tässä tekijä hyödyntää sitä, että hän tuntee kumppaninsa perin pohjin, kuten tämän pelot, heikkoudet ja salaisuudet. Tekijä voi suuttua pienistä asioista ja löytää aina syyn toisesta. Äärimmillään henkinen väkivalta voi olla kumppanin täydellistä kontrollointia, henkistä kidutusta ja piinaa.

Fyysisellä väkivallalla uhkailu on tehokas vallankäytön ja alistamisen väline. Silloin uhkailu täyttää henkisen väkivallan muodon. Myös henkilön eristäminen läheisistään, ystävistään ja sukulaisista on yksi tyypillisistä henkisen väkivallan muodoista. Tällöin tekijä kontrolloi kumppaninsa ajankäyttöä, tekemisiä ja yhteydenpitoa muihin ihmisiin pyrkien tuhoamaan tämän läheiset ihmissuhteet.

Henkisen väkivallan äärimmäisenä muotona pidetään pakottavaa kontrollia. Se koostuu luke-mattomista painostavista, alistavista, halventavista ja kontrolloivista teoista, joiden avulla tekijä pyrkii taivuttamaan kokijan oman tahtonsa alle. Pakottavan kontrollin alla elävän tilannetta on verrattu kidnappauksen uhriin: tällä ei ole käytettävissä omia tukiverkkoja, rahaa tai muita resursseja, joiden avulla hän voisi irrottautua väkivallan tekijästä.

Henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi:

- vähättelyä, nöyryyttämistä, haukkumista, nimittelyä, pilkkaamista, mitätöintiä,
- alistamista, kontrollointia, painostamista, kiristämistä, eristämistä, pelottelua,
- tavaroiden hajottamista, nukkumisen estämistä tai
- ihmisten tai kotieläinten vahingoittamisella uhkailua.²⁴

24 Ks. Naisten Linja -verkkosivut: Henkinen väkivalta ja sivuilta ilmenevä lähdemateriaali.

Henkisen väkivallan sisältö voi olla siis monenlaista. Tunnusmerkistöistä erityisesti laiton uhkaus (RL 25:7, 578/1995) on huomion arvoinen. Silloin joku nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Tunnusmerkistön mukaisesti kysymys on teon kohteena olevan kokemuksesta. Syyttäjä saa nostaa syytteen teosta, jos asianomistaja ilmoittaa rikoksen syyteeseen pantavaksi tai teossa on käytetty hengenvaarallista välinettä taikka jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.

Yhteenveto poliisin toiminnan näkökulmasta

Pahoinpitely rikosnimikkeenä ei edellytä ruumiillista väkivaltaa, vaan se voi tulla kyseeseen myös silloin, kun joku vahingoittaa toisen terveyttä ilman ruumiillista väkivaltaa. Henkiseen väkivaltaan kytkeytyviä muita rikosnimikkeitä voivat olla esimerkiksi kunnianloukkaus, laiton uhkaus, vainoaminen, pakottaminen, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, salakuuntelu tai -katselu, kotirauhan, viestintärauhan tai lähestymiskiellon rikkominen (RL 24 luku ja 25 luku).

Rangaistavuus ei edellytä rikoksen kohdistamista siihen henkilöön, jota uhataan. Tällainen voi olla uhkaus pahoinpidellä puolisoa, lapsi tai muu läheinen. Pakottaminen voi tulla kyseeseen, kun oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella toinen pakotetaan tekemään, sietämään tai jättämään tekemättä jotakin. Tekemään pakottamista on esimerkiksi se, että mustasukkainen aviomies vaatii vaimoltaan tämän saamat kirjeet tai mies pakottaa naisen riisuutumaan väkivallan uhalla. Tekemättä jättämisellä viitataan siihen, että uhria estetään esimerkiksi menemästä kokoukseen tai häntä kielletään huutamasta apua. Oikeuskäytännössä on ollut tapauksia, joissa toinen on pakotettu sietämään liikaaminen kuralla tai jätteillä. Pakottamisena voidaan pitää sitäkin, että mies alkaa rikkoa perheen irtaimistoa pakottaakseen puolisonsa ilmoittamaan, ketä on viime aikoina tapaillut.²⁵

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 11.5.2015, Dnro 127/21/15, laiton uhkaus, näytön arviointi, perusteltu syy ja rikoksen todennäköisyys

Esitutkinnassa mieshenkilön epäiltiin uhanneen entistä puolisoaan rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että tällä oli perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vakavassa vaarassa. Epäilty oli soittanut asianomistajalle ja uhannut useaan kertaan laittaa asianomistajan "kylmäksi".

Kihlakunnansyyttäjä jätti syytteen nostamatta laittomasta uhkauksesta näytön riittämättömyyden vuoksi. Syyttäjän mukaan uhkaukset eivät olleet sisällöltään sellaisia, että asianomistajalla olisi ollut perusteltua aiheutta pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vakavassa vaarassa.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä arvioi näyttöä toisin ja katsoi epäillyn syyllisyyden tueksi olevan todennäköisiä syitä. Asianomistajan kertomusta ei ollut syytä epäillä. Todistajan kertomus tuki asianomistajan lausumia. Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan olosuhteet olivat sellaiset, että asianomistajalla oli perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vakavassa vaarassa. Näin voidaan todeta huomioon ottaen puhelinkeskustelun kiivas sävy, epäillyn aikaisempi menettely ja hänen aiemmin asianomistajaan kohdistamat uhkaukset, aggressiivisuus päihtymystilassa sekä epäillyn halussa olleet aseet.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä antoi syyttäjänvirastolle määräyksen nostaa syyte laittomasta uhkauksesta.

25 Nuutila – Majanen 2013.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Lähisuhteissa tapahtuneet rikosepäilyt pitää tutkia syytettä tukevien ja sitä vastaan puhuvien seikkojen osalta. Laittoman uhkauksen tunnusmerkistön yhteydessä erityistä merkitystä on annettava sille, miten uhkauksen kohteeksi joutunut on kokenut tilanteen. Merkitystä on myös sillä, että poliisin puuttuminen tilanteeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa estää tilanteen kärjistymistä ja pahenemista.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 12.12.2007, dnro 475/21/07, laitton uhkaus, kotirauhan häiritseminen

Asianomistajan miesystävän entisen puolison oli epäilty lähettäneen häiritseviä ja osin uhkaavia tekstiviestejä sekä miehen että tämän naisystävän matkapuhelimeen. Kihlakunnansyyttäjä jätti epäillyn syyttämättä epäilyistä laittomasta uhkauksesta ja kotirauhan rikkomisesta näytön riittämättömyyden vuoksi. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi osaksi asiassa ilmenneen uuden selvityksen perusteella, että epäilty oli todennäköisin syin syyllistynyt laittomaan uhkaukseen ja määräsi syytteen nostettavaksi.

Epäillyn kotirauhan rikkomisen osalta apulaisvaltakunnansyyttäjä totesi oikeuskäytännön olevan epäyhtenäistä sen suhteen, voitiinko asiattomien tekstiviestien lähettämistä kotirauhan piirissä olevalle henkilölle pitää kotirauhan rikkomisena. Rikoslain mukaan kotirauhan rikkomisesta tuomitaan muun muassa se, joka oikeudettomasti rikkoo toisen kotirauhaa metelöimällä, heittämällä esineitä, soittamalla puheluita tai muulla vastaavalla tavalla. Lainkohtaa koskevaan hallituksen esitykseen viitaten apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että häiritsevien tekstiviestien lähettäminen voi olla muulla vastaavalla tavalla tapahtuvaa kotirauhan rikkomista. Syyte määrättiin nostettavaksi.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Lähisuhteissa tapahtuneet rikosepäilyt pitää tutkia syytettä tukevien ja sitä vastaan puhuvien seikkojen osalta. Laittoman uhkauksen tunnusmerkistön yhteydessä erityistä merkitystä on annettava sille, miten uhkauksen kohteeksi joutunut on kokenut tilanteen. Merkitystä on myös sillä, että poliisin puuttuminen tilanteeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa estää tilanteen kärjistymistä ja pahenemista.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää henkisestä väkivallasta Naisten Linja verkkosivuilta: Henkinen väkivalta. Saatavilla: https://naistenlinja.fi/henkinen-vakivalta/?gclid=EAlaIQobChMIqdv-wrTs8glVktay-Ch31LavoEAAYAiAAEgM-PD_BwE

1.3.3. Seksuaaliväkivalta

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus kuuluu jokaiselle seksuaalisesta suuntautumisesta tai parisuhdemuodosta riippumatta.

Seksuaaliväkivalta lähisuhteessa voi kohdistua myös lapseen.

Seksuaaliväkivalta parisuhteessa voi olla monimuotoista. Joku voi ajatella seksin ja seksuaalisten tekojen kuuluvan automaattisesti parisuhteeseen, vaikka toinen ei olisi siihen halukas. Jokaisella on kuitenkin oikeus määrittää itse oman koskemattomuutensa rajat ja kieltäytyä seksistä missä tahansa vaiheessa. Seksuaalista väkivaltaa voi olla esimerkiksi:

- Seksiin tai seksuaalisiin tekoihin painostaminen.
- Koskettelu vastoin tahtoa.
- Seksin kuvaaminen tai kuvien julkaisu ilman lupaa.
- Sammuneeseen tai nukkuvaan kajoaminen.
- Raiskaus.²⁶

Seksuaaliväkivallan merkkejä voivat olla:

- Vammoja sukupuolielimissä, peräaukossa, reisien sisäpinnoilla ja rinnoissa.
- Arkuutta sukuelinten, virtsateiden ja peräaukon alueella.
- Usein toistuvia infektioita sukuelinten alueella ja/tai virtsatieinfektioita.
- Kipua tai kihelmöintiä tai kutinaa sukuelinten ja tai peräaukon alueella.
- Alavatsa-lantiokipu.
- Sukupuolitaudit tai -infektiot.
- Verenvuoto emättimestä tai peräaukosta.
- Kivulias ulostaminen tai virtsaaminen.
- Vaikeuksia kävelemisessä ja/tai istumisessa.
- Vaikeuksia myöntyä lantiopohjan tutkimuksiin tai niistä kokonaan kieltäytyminen.
- Lihankouristus emättimen lihaksissa (vaginismus) gynekologisessa tutkimuksessa.
- Seksuaalisesti värittänyt käyttäytyminen ja/tai kielenkäyttö.
- Mustelmia esim. kaulalla seurauksena puremisesta.
- Ei-toivottu raskaus tai abortti.²⁷

Edellä selostetut seksuaaliväkivallan merkit ilmenevät yleensä poliisille toimitetusta lääkärinlausunnosta, mutta ne voivat ilmetä myös kuulustelussa.

Yhteenveto poliisin toiminnan näkökulmasta

Rikosnimikkeinä kyseeseen voivat tulla eriasteiset seksuaalirikokset, salakatselu, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen sekä lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

²⁶ Naisten Linja -verkkosivut: Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta. Ks. myös verkkosivujen lähdemateriaali.

²⁷ Perttu – Kaselitz 2006, s. 11.

(RL 20 luku ja 24 luku). Aihepiiriä käsitellään esimerkein puuttumisen ja muun muassa SERI-yhteistyön näkökulmasta myöhemmin tässä käsikirjassa.

1.3.4. Taloudellinen väkivalta

Taloudellisella väkivallalla heikennetään toisen henkilön oikeutta hallita omaa talouttaan ja tehdä siihen liittyviä päätöksiä. Taustalla voi olla myös motiivi hyötyä läheisestä taloudellisesti. Taloudellista väkivaltaa voi olla esimerkiksi:

- Toisen rahojen tai muun omaisuuden käyttö ilman lupaa.
- Painostaminen rahan antamiseen tai velan ottamiseen siten, että se hyödyttää painostajaa.
- Kohteen hallitseman tilin tai pankkikorttien käytön rajoittaminen.
- Omaisuuden myyminen, tuhoaminen tai hävittäminen ilman lupaa.
- Asiakirjojen väärentäminen tai edunvalvojan aseman väärinkäyttäminen.²⁸

Taloudellista väkivaltaa voivat ilmentää seuraavat seikat:

- Köyhyys.
- Kodittomuus.
- Velat.
- Ruoan ja välttämättömien tarpeiden puute perheessä.
- Maksamattomat laskut tai kyvyttömyys maksaa laskuja.
- Riittämätön ravitsemus tai vaatetus.
- Selittämätön ristiriita tulojen ja asuinolosuhteiden kanssa.
- Odottamaton tai yhtäkkinen rahan nosto tililtä.²⁹

Yhteenvedo poliisin toiminnan näkökulmasta

Rikosnimikkeistä kyseeseen voivat tulla esimerkiksi pakottaminen, eriaisteiset ja eri tavoin toteutetut petokset, kavallukset, kiristykset ja hallinnan loukkaus (RL 28 luku, 31 luku, 30 luku ja 37 luku). Aihepiiriä käsitellään esimerkein puuttumisen näkökulmasta myöhemmin tässä käsikirjassa.

Näitä rikoksia koskeissa syyteoikeussäännöksissä korostuu se, että omaisuuteen liittyvissä asioissa asianomistajalla on laaja itsemääräämisoikeus. Esimerkiksi varkaus on asianomistajarikos myös silloin, kun rikoksenteijä asuu yhteistaloudessa asianomistajan kanssa ja rikoksen kohteena on tässä yhteistaloudessa oleva omaisuus, tai rikoksen kohteena on rikoksenteijän puolison, sisaruksen tai suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa olevan sukulaisen omaisuus (RL 28:15, 614/2002). Syyttäjä ei saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.

Viittaus erittäin tärkeään yleiseen etuun virallisen syytteen yhteydessä edellyttää esitutkintayhteistyötä syyttäjän kanssa.

28 Lista on saatavilla Naisten Linja -verkkosivut: Taloudellinen väkivalta ja se perustuu aineistoon: Kaittila 2017 ja Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke.

29 Perttu – Kaselitz 2006, s. 11.

1.3.5. Hengellinen väkivalta

Hengellinen väkivalta on väkivaltaa, johon liittyy uskonnollinen ulottuvuus. Sen ilmenemis-
muotoja ovat esimerkiksi pelottelu, käännättäminen, syyllistäminen, eristäminen ja kontrol-
lointi. Hengellistä väkivaltaa voi ilmetä perinteisten kirkkokuntien sisällä mutta myös uusissa
uskonnollisissa liikkeissä. Toisaalta esimerkiksi fundamentalistisissa laškoissa, joissa on voima-
kas karismaattinen johtaja, on yleensä suurempi riski joutua hengellisen väkivallan uhriksi.³⁰
Väkivalta saa oikeutuksensa yhteisöllisesti sovituista ja ylläpidetyistä merkityksistä ja käytän-
nöistä.³¹

Myös perheissä voi olla hengellistä väkivaltaa, joka kohdistuu omiin lapsiin. Silloin vanhem-
mat saattavat tosiasiallisesti estää lasten terveen uskonnollisen kehityksen ahdasmielisellä
kasvatuksella. Samalla lapsen kyky saada myöhemmin aikuisena uskonnosta tukea eläml-
leen voi heikentyä.³² Hengellinen väkivalta on yleensä henkistä väkivaltaa, mutta se voi joissa-
kin tapauksissa olla myös fyysistä. Esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa tai lasten ruumiillista kurit-
tamista voidaan perustella hengellisillä syillä. Hengellinen väkivalta kohdistuu useimmiten
uskonnollisen ryhmän omiin jäseniin.³³ Siksi hengellinen väkivalta on usein korostetun yhtei-
söllistä.³⁴

Hengellisen väkivallan moninaisuuden vuoksi sitä koskevia tilanteita tulee arvioida laajasti,
jolloin apuna voi käyttää poliisille asianomistajan kuulusteluihin laadittua kysymysrunkoa,
jossa käsitellään kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamista. Kysymysrungossa esiteltujen
osioiden myötä hengellisen väkivallan monimuotoisuus tulee ymmärrettävämmäksi.³⁵

Yhteenvedo poliisin toiminnan näkökulmasta

Rikosnimikkeistä hengellisen väkivallan yhteydessä kyseeseen voivat tulla esimerkiksi erias-
teiset pahoinpitelyt, seksuaalirikokset, laitton uhkaus tai pakottaminen (RL 20 luku, 21 luku ja
25 luku). Aihepiiriä käsitellään esimerkein puuttumisen näkökulmasta myöhemmin tässä käsi-
kirjassa.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue asianomistajan kuulustelusta kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi – kysy-
mysrunkoa. Johanna Aapakallio – Sirpa Koskela – Satu Rantaeskola. Saatavilla poliisin
Kameleon-lomakkeistossa.

Lue lisää väkivallan muotojen kuvauksesta mutta myös kirkon piirissä esitettyjä ratkai-
suja hengellisen väkivallan ratkaisun avuksi: Hurtig, Johanna – Linjakumpu, Aini. Kirkko
ja hengellisen väkivallan ratkaisut. Suomen evankelisluterilaisen kirkon julkaisuja. Saa-
tavilla: https://naistenlinja.fi/henkinen-vakivalta/?gclid=EAlalQobChMIqdv-wrTs8gIVk-tayCh31LavoEAAAYAAEgLM-PD_BwE

Lue lisää uskonnollisissa yhteisöissä vaikeuksiin joutuneille ja heidän läheisilleen tar-
jottavasta tuesta: Uskontojen uhrien tuki UUT ry. Saatavilla: <https://www.uskontojenuh-rientuki.fi/>

30 EVL-verkkosivut: Kirkon sanasto. Karismaattisten johtajien toiminnasta ks. Miettinen – Pelli (2017).

31 Hurtig – Linjakumpu 2020, s. 7.

32 EVL-verkkosivut: Kirkon sanasto. Ks. myös Miettinen – Pelli (2017).

33 Hurtig – Linjakumpu 2020, s. 7.

34 Hong 2019, s. 92.

35 Aapakallio – Koskela – Rantaeskola 2021.

1.3.6. Kunniaan liittyvä väkivalta

Kunniaan liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan väkivallan muotoja, joita oikeutetaan ja perustellaan perheen, suvun tai yhteisön yhteisen kunnian säilyttämisellä tai palauttamisella. Väkivallan käyttämisen motiivina on näkemys siitä, että henkilö aikoo loukata tai on loukannut sukupuoleen tai seksuaalimoraaliin liittyviä käyttäytymissääntöjä tai jotain muuta yhteisön kunniaan liittyvää sääntöä. Odotusten vastaisesti toiminutta henkilöä tilanteeseen nähden riittävällä tavalla ”julkisesti” rankaisemalla yhteisö irtisanoutuu kunniattomana pidetystä henkilön käyttäytymisestä.³⁶

Väkivalta voi näyttäytyä teon tekijälle vaihtoehdottomana toimintana, joka oikeutetaan väkivallan avulla palautetulla kunnialla. Tekijöinä tai teon suunnittelijoina voi olla useampia henkilöitä, joista osa saattaa olla ulkomailla.³⁷ Koska kunnian menettäminen koskettaa lisäksi myös muita yhteisön jäseniä, väkivallan tekoja ei pyritä peittelemään, vaan niiden on tultava myös muiden tietoon.³⁸

Usein kunniaan liittyvää väkivaltaa kohtaavat maahanmuuttajataustaiset nuoret, joiden (perheiden) lähtömaissa esiintyy kunnia-ajattelua. Ilmiö ei kuitenkaan ole sidoksissa tiettyyn uskontoon, kulttuuriin tai etniseen ryhmään, eikä se liity vain maahan muuttaneisiin etnisiin vähemmistöihin. Kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy erilaisissa yhteisöissä ja monenlaisista taustoista tulevien ihmisten keskuudessa.³⁹ Siksi on erityisen tärkeää huomata, että Suomessa esiintyy kunnialla oikeutettua väkivaltaa erilaisissa uskontoihin ja muihin yhteisöihin liittyvissä ryhmittymissä. Esimerkiksi romanien keskuudessa voi olla käsillä kunniaan liittyvän väkivallan tilanteita.⁴⁰ Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamisessa poliisin uusi työkalu *Asianomistajan kuulustelusta kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi – kysymysrunko* on tähän hyvä apuväline (ks. alla lisätietoja kohdasta).

Kunniaan liittyvä väkivalta voi olla esimerkiksi:

- Henkistä väkivaltaa, kuten painostamista, fyysisellä väkivallalla uhkaamista tai pelottelua esimerkiksi juorujen levittämällä tai vanhempien kotimaahan lähettämällä, pukeutumisen tai liikkumisen rajoittamista, eristämistä tai sosiaalista kontrollointia.
- Taloudellista väkivaltaa, eli henkilön taloudellisen itsemääräämisen tarkoituksellista rajoittamista, rahan käytön kontrollointia tai taloudellisen itsenäistymisen estämistä. Ilmiöön voi liittyä kouluttautumisen tai työssäkäynnin rajoittamista ja kontrollointia sekä muuta taloudellista hyväksikäyttöä.
- Avioliittoon pakottamista perheen valitseman henkilön kanssa. Tässä voi olla kysymys on tilanteesta, jossa Suomessa asuva tyttö tai nainen viedään ulkomaille, jossa hänet pakotetaan avioliittoon. Kunniakäsityksiin voi liittyä myös avioeron estäminen ja seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön pakottaminen heteroavioliittoon. Samalla tavalla avioliittoon pakottaminen tietyn perheen valitseman henkilön kanssa voi olla käsillä Suomessa toimivien uskonnollisten ja muiden yhteisöjen piirissä.
- Fyysistä väkivaltaa, kuten lyömistä, potkimista, tönimistä tai seksuaalista väkivaltaa.
- Äärimmilleen vietynä kunniaan liittyvässä väkivallassa voi seurauksena olla kunniamurha.

36 Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 17–18. Ks. myös Hong 2019.

37 Naisten Linja -verkkosivut: Kunniaan liittyvä väkivalta.

38 Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 69.

39 Seikkula 2012, s. 9–10.

40 Tähän viittaa myös Hong (2019, s. 15), vaikka Hongin tutkimuksessa nämä tilanteet eivät ole keskiössä.

- Myös naisten sukupuolielinten silpomisen katsotaan usein liittyvän kunniaan liittyvään väkivaltaan.⁴¹

Yhteenvedo poliisin toiminnan näkökulmasta

Rikoslain tunnusmerkistöt kattavat myös kunniamotiivilla tehdyn väkivallan (esimerkiksi RL 20 luku, 21 luku, 24 luku ja 25 luku). Eri tunnusmerkistöjen tutkinnassa on tärkeää huomioda kunniamotiivin selvittäminen esitutkinnan aikana.

Pakkoavioliitto ei ole erikseen kriminalisoitu, mutta sen osalta on mahdollista soveltaa pakottamista ja ihmiskauppaa koskevia lainkohtia (RL 25 luku). Naisten sukupuolielinten silpominen (FGM) on oikeuskäytännössä katsottu törkeäksi pahoinpitelyksi (RL 21:6, 654/2001). Aihepiiriä käsitellään esimerkein puuttumisen näkökulmasta myöhemmin tässä käsikirjassa.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää kunniaan liittyvästä väkivallasta THL:n verkkosivuilta: Kunniaan liittyvä väkivalta - Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/erityiskysymyksiä/kunniaan-liittyva-vakivalta>

Lue lisää lähisuhdeväkivallasta romaninaisten kokemana: Sinikka Törmä – Kati Tuokkola ja Johanna Hurtig. STM raportteja ja muistioita 2013:33 Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana: Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74471/RAP_2013_33_romanaiset_vakivalta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lue lisää romaninaisten kokeman väkivallan huomioimisesta poliisin toiminnassa: Sari Vanhanen. Poliisi ja romanit - yhdenvertaisuuden ja yhteistyön kysymyksiä. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/506253/POLAMK_Katsauksia18.pdf?-sequence=2&isAllowed=y

Lue tyttöjen ja naisten sukupuolielinten silpomisen estämisestä THL:n verkkosivut: Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen estäminen. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-estaminen>

Lue asianomistajan kuulustelusta kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi – kysymysrunko. Johanna Aapakallio – Sirpa Koskela – Satu Rantaeskola. Saatavilla poliisin Kameleon-lomakkeistossa.

1.3.7. Vainoaminen

Vainoaminen on ei-toivottua, tarkoituksellista ja toistuvaa häirintää, joka aiheuttaa kohteeseensa pelkoa ja ahdistusta. Vaino voi ilmetä esimerkiksi uhkailuna, seuraamisena, tarkkailemisena tai sellaisen yhteyden ottamisena, jonka sen kohteeksi joutunut kokee epämieluisana ja ahdistavana. Vaino voidaan määritellä tavoitteelliseksi toiminnaksi, jossa tekijä pyrkii kontrolloimaan ja rajoittamaan kohteensa arkea, elinpiiriä ja sosiaalisia suhteita, mikä vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen ja hyvinvointiin.⁴²

41 Lista on löydettävissä Naisten Linja -verkkosivut: Kunniaan liittyvä väkivalta (perustuu teoksiin Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016 ja Seikkula 2012). Tässä listauksessa on edelleen täydennetty.

42 Nikupeteri 2016, s. 21, 46, 50–52, ks. myös Nikupeteri – Laitinen 2017, s. 19–41.

Teot voivat vaihdella ulkopuoliselle hyväksyttävältä tai vähäpätöiseltä näyttävästä toiminnasta henkeä uhkaavaan väkivaltaan.⁴³ Tutkimusten mukaan yleisin vainoamisen muoto liittyy parisuhteeseen tai sen päättymiseen. Vainoaminen on prosessi, jossa yksittäiset teot muodostavat pitempiaikaisen jatkumon.⁴⁴

Vainoamista voi olla esimerkiksi:

- Yhteyden ottaminen toistuvasti ja kohteen kannalta ei-toivotulla tavalla. Yhteydenotto voi tapahtua esimerkiksi puhelimitse tai muuta tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntämällä, henkilön luokse menemällä tai lahjoja lähettämällä. Vainoamista voi olla myös kolmannen osapuolen käyttäminen välikätenä yhteydenottojen toteuttamiseksi.
- Uhkailu, pelottelu ja kontrollointi, joka voi kohdistua myös lapsiin ja muuhun lähipiiriin.
- Seuraaminen konkreettisesti perässä kulkien tai olinpaikan läheisyydessä oleskellen.
- Tarkkaileminen kotona tai missä tahansa muussa ympäristössä suoraan katselemalla tai esimerkiksi kiikareita tai kameraa käyttämällä.
- Teknologian avulla seuraaminen, salakuvaaminen ja -kuuntelu sekä tietojen kaappaaminen ja niiden väärinkäyttö.
- Toistuvat oikeudenkäynnit sekä aiheettomat lastensuojelu- tai rikosilmoitukset.
- Väkivaltaiset teot, vahingonteot tai omaisuuden tuhoaminen.⁴⁵

Yhteenveto poliisin toiminnan näkökulmasta

Vainoaminen on ollut Suomessa rikos vuodesta 2014 alkaen (RL 25:7a, 879/2013). Aihepiiriä käsitellään esimerkein puuttumisen näkökulmasta myöhemmin tässä käsikirjassa.

1.3.8. Digitaalinen väkivalta

Digitaalisella väkivallalla viitataan laajasti ymmärrettynä parisuhdeväkivaltaan ja eron jälkeiseen vainoon, jossa hyödynnetään erilaista teknologiaa. Silloin tekijä hyödyntää erilaisia teknisiä laitteita, kuten älypuhelimia, tietokoneita, sosiaalisen median alustoja, sähköpostia, paikannuslaitteita, vakoiluohjelmia tai nettiin kytkettyä kodinelektroniikkaa.⁴⁶

Teknologian välityksellä tapahtuvaa väkivaltaa ei aina mielletä yhtä vakavaksi väkivallaksi kuin kasvokkain tapahtuvia tekoja. Usein tilanne on kuitenkin päinvastainen. Digitaaliset laitteet, sovellukset ja alustat tarjoavat lukemattomia eri tapoja kontrolloida, häpäistä, pelotella, eristää, vakoilla ja rankaista toista ihmistä.⁴⁷

43 Parisuhdevaino – Käsikirja vainon uhreille 2015, s. 34.

44 Nikupeteri 2016, s. 58, 85–86, 100–101.

45 Lista on saatavilla Naisten Linja -verkkosivut: Vainoaminen, jonka sisältö perustuu seuraaviin lähteisiin: Violence against women: an EU-wide survey 2014, Parisuhdevainio – Käsikirja vainon uhreille 2015, Nikupeteri 2016 ja Laitinen – Kinnunen – Hannus (toim.) 2017. Tässä listausta on edelleen täydennetty.

46 Hakkarainen 2019, s. 16.

47 Hakkarainen 2019, s. 14.

Digitaalista väkivaltaa voi olla esimerkiksi:

- Ylenmääräinen ei-toivottu yhteyden ottaminen kohteen näkökulmasta.
- Ahdistavien ja pelottavien viestien lähettely.
- Entisen tai nykyisen kumppanin lähipiiriin kuuluvien ihmisten häiriköinti.
- Kumppanin sosiaalisen median käytön kontrollointi, kuten painostaminen poistaa kohteen sosiaalisen median kontakteja.
- Painostaminen näyttää viestien sisältöjä tai ylipäättään puhelutietoja tai jakaa sala-sanat.
- Kumppanin hallitseman teknologian käytön rajoittaminen ja pakonomainen vahtiminen.
- Yksityisten tietojen ja viestien tarkastelu.
- Kohteen hallitsemille tileille ja laitteisiin murtautuminen.
- Salakuuntelu ja -katselu.
- Yksityisyyden loukkaaminen vakoiluohjelmien avulla.
- Sijainnin seuraaminen käyttäen hyväksi paikannusteknologiaa ja sijaintitietoja.
- Intiimin kuvamateriaalin levittäminen nettiin tai sellaisen toteuttamisella uhkaaminen.
- Kohteen kuvaaminen salaa tai ilman lupaa.
- Kohteen kiristäminen intiimin kuvamateriaalin avulla.
- Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallanteon kuvaaminen.⁴⁸

Yhteenvedo poliisin toiminnan näkökulmasta

Digitaalisen väkivallan tapauksissa rikosnimikkeinä voivat tulla kyseeseen esimerkiksi viestintärauhan rikkominen, salakuuntelu, salakatselu, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, kunnianloukkaus, laiton uhkaus, vainoaminen, pakottaminen, kiristys, viestintäsalaisuuden loukkaus, tietomurto ja identiteettivarkaus (RL 24 luku, 25 luku, 25 luku ja 38 luku). Aihepiiriä käsitellään esimerkein puuttumisen näkökulmasta myöhemmin tässä käsikirjassa.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää ammattilaisille suunnatusta Naisten linjan oppaasta, joka sisältää mm. tietoturvaa parantavia ohjeita ja tietoa lainsäädännöstä: Louna Hakkarainen, Digitaalinen väkivalta parisuhteessa ja sen jälkeen. Saatavilla: https://images.ctfassets.net/pbx-hiiewat8h/NOPlzWCuPzG1sF2HANVla/75f7f2941f100f93e2cfa946b1312863/Digitaalinen-v_kivalta-parisuhteessa_28Oct19-1.pdf

48 Hakkarainen 2019, s. 38, 53, 62 ja 73. Listaus ym. tietoa myös Naisten Linja – Vainoaminen -verkkosivuilla, jossa lähteenä on käytetty Hakkaraisen (2019) ohella seuraavaa lähdeaineistoa: Violence against women: an EU-wide survey 2014, Laitinen – Kinnunen – Hannus (toim.) 2017, Nikupeteri 2016 ja Parisuhdevaino – Käsikirja vainon uhreille 2015.

1.4. LÄHISUHDEVÄKIVALLAN VAIKUTUSPIIRISSÄ OLEVAT HENKILÖT

1.4.1. Väkivallan uhrin näkökulma

Väkivallan uhrin eli väkivaltaa kokeneen näkökulman huomioiminen on tärkeää. Tässä väkivallan kokijan näkökulmaa koskevan osion kirjoittamisessa on hyödynnetty Mieli ry:n verkkosivujen tekstiä: Lähisuhdeväkivalta tuo pelon perheeseen.⁴⁹

Väkivallan teko aiheuttaa väkivallan kohteeksi joutuneelle yleensä voimasta pelkoa ja epätoivoa. Uhri alkaa usein uskoa olevansa syyllinen väkivaltaan. Silloin hän ikään kuin selittää ja hyväksyy itsensä kohtelun omasta huonoudesta tai omasta syystä johtuvaksi.

Yleensä tekijä pyytää jossain vaiheessa väkivallan kohteeksi joutuneelta anteeksi ja/tai samalla tekijä lupaa, ettei hän koskaan enää tee samoin. Lähisuhteen tasaisempi vaihe kuitenkin useimmiten päättyy ilmapiirin kiristymiseen ja uuteen väkivaltaiseen tekoon.

Jatkuvan lähisuhdeväkivallan yleisiä seurauksia ovat avuttomuuden ja voimattomuuden tunteet. Väkivallan uhri ei näe ulospääsyä tilanteestaan, ja asiasta puhuminen voi tuntua hänestä ylivoimaiselta. Häpeä ja uhkaukset voivat saada ihmisen vaikenemaan hyvinkin vakavista pahoinpitelyistä. Uhan ja pelon kokemukset voivat johtaa traumatisoitumiseen sekä aiheuttaa muun muassa masennusta. Väkivallan ja traumatisoitumisen seuraukset ovat laajat ja moninaiset, ja poliisilla täytyy olla näistä riittävän perusteellinen ymmärrys, koska asia vaikuttaa asiakkaan kohtaamiseen.

Pitkään väkivaltaisessa parisuhteessa eläneet usein vähättelevät omaa kokemustaan ja väkivallan vaikutuksia. Puolison tai muun läheisen muuttumiseen saatetaan uskoa vielä vuosia kestäneen väkivallan jälkeen. Iäkkäiden ihmisten kohdalla lähisuhdeväkivalta on saattanut jatkua hiljaisuudessa vuosikymmeniä ilman että iäkkäiden henkilöiden lapset tai muut läheiset olisivat huomanneet mitään merkkejä lähisuhdeväkivallan käyttämisestä.⁵⁰

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää asianomistajan kokemuksista rikosprosessissa: Rantaeskola, Satu. Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa, 2021, s. 157–201. Saatavilla Suomen Laki-hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

1.4.2. Väkivallan tekijän näkökulma

Omaa väkivaltaisuutta voidaan selittää parisuhteeseen kuuluvaksi tai ristiriitoihin liittyväksi tilanteeksi. Toisaalta omaa menettelyä voidaan selittää puolison aiheuttamaksi tai puolison voidaan väittää tehneen valheellisia tulkintoja tekijän menettelystä. Sen lisäksi että väkivaltaa normalisoidaan ja vähätellään, sen käyttöä saatetaan pyrkiä oikeuttamaan moninaisilla tavoilla, kuten itsepuolustuksella, päihteiden vaikutuksella tai hallinnan tunteen tavoittelemisena.⁵¹ Väkivallan oikeuttamiseen kuuluu myös se, ettei omaa osuutta väkivaltaan pohdita, vaan väkivaltaista käyttäytymistä pidetään luonnollisena ja jopa itsestään selvänä toimintana ratkaista ongelmatilanteet. Väkivalta voidaan nähdä automaattisena tapana käyttäytyä aikuis-

49 MIELI ry verkkosivut: Lähisuhdeväkivalta tuo pelon perheeseen.

50 MIELI ry verkkosivut: Lähisuhdeväkivalta tuo pelon perheeseen.

51 Flinck 2006, s. 86–90.

suuden konfliktitilanteissa esimerkiksi omassa lapsuudessa kotona nähdyn tai koetun väkivallan seurauksena. Samalla vastuu siirretään tekijän itsensä ulkopuolelle.⁵²

Valtaosa väkivaltaa lähisuhteissaan käyttävistä kärsii ongelmasta ja haluaa löytää keinoja ongelman ratkaisemiseksi. Läheisiä kohtaan käytetystä väkivallasta voi seurata esimerkiksi syyllisyyttä, katumusta, häpeää, itseinhoa ja itsetuhoisia ajatuksia.⁵³ Yhteiskunnan vahva tuomitsevuus tämänkaltaiseen väkivaltaan verrattuna muunlaisiin väkivallan muotoihin ruokkii äärimmäistä häpeän tunnetta ja häpeä voi estää avun hakemisen.⁵⁴ Siksi poliisin palveluohjauksella on epäillyn kannalta iso merkitys, kuten myöhemmin (alaluku 2.4.5) todetaan.

Erilaista aineistoa aiheesta

Lue lisää lähisuhdeväkivallasta epäillyn näkökulmasta: Hyvärinen, Salla – Hautamäki, Jari 2013. Katkaise väkivalta – Lähisuhde- ja perheväkivaltarikoksesta epäillyn ohjaaminen esitutkinnasta väkivaltaa katkaisevaan palveluun. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110163/URN_ISBN_978-952-245-922-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

1.4.3. Väkivallan todistajan näkökulma

Henkilö, joka ei ole väkivallan kohteena eikä sen tekijänä on rikosprosessin näkökulmasta asiaan nähden ulkopuolinen taho. Silloin väkivaltatilanteesta havaintoja tehnyt henkilö on rikosasiassa todistajan asemassa. Todistajan asemassa voivat olla siis esimerkiksi naapurit, sukulaiset ja muut tahot, joilla on havaintoja väkivallan käyttämisestä.

Myös perheen lapsi voi olla lähisuhdeväkivaltatilanteissa asianosainen, jos väkivalta kohdistuu lapseen. Näissä tilanteissa tulee huomioida myös muut väkivallan tilanteet kuin fyysisen väkivallan kokeminen. Lapsen näkökulmasta lapsen asettaminen asianomistajan asemaan on perusteltua, jos on syytä epäillä, että hänen oikeuksiaan (oikeushyvänsä) on rikoksella loukattu. Lapsen asettaminen asianomistajan asemaan on lapsen oikeuksien näkökulmasta perustellumpaa kuin todistajan asemaan asettaminen.

Lapselle väkivallan kokeminen on erittäin haitallista. Vaikka lapsi ei itse olisikaan suoraan väkivallan kohteena, se voi vaikuttaa voimakkaasti lapsen kehitykseen ja aiheuttaa muun muassa psyykkisiä ongelmia.⁵⁵ Väkivaltaa näkevä lapsi on suuremmassa riskissä sairastua sekä fyysisesti että henkisesti lyhyellä ja pitemmällä aikavälillä. Siksi Ruotsin lakiin on 1.12.2021 alkaen lisätty uusi tunnusmerkistö "barnfridsbrott", jonka mukaan rangaistavaa on se, että lapsi joutuu kuulemaan tai näkemään lähisuhteissaan rikoksen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja, kuten pahoinpitelyjä ja seksuaalirikoksia (Brottsbalk 4 kap. 3 §, 2021:397).⁵⁶

Joissakin tapauksissa tilanteen voidaan epäillä täyttävän pahoinpitelyn tunnusmerkistön muulla kuin suoranaisten väkivallan käyttämisellä. Silloin lapsen terveyttä vahingoitetaan ruumiillisista väkivaltaa tekemättä (RL 21:5, 578/1995). Muun kuin suoranaisten väkivallan käyttäminen voi aiheuttaa lapselle todella vakavia traumoja. Samoin lapsen kannalta on vahingollista

52 Ajo – Grönroos 2005, s. 104–105. Ajo ja Grönroos (2005, s. 91–105) esittelevät myös muita miesten esittämiä selityksiä väkivaltaiselle käyttäytymiselle: riittämättömyys (voimavarojen loppuminen ja paineiden kasautuminen), keinotomuus ratkaista väkivaltatilanne, ajautuminen (asioiden ja tilanteiden kasautumisen vuoksi), ahdistetuksi tuleminen (kumppanin käyttäytymisen vuoksi) ja kontrollikyvyn heikkeneminen tai sen menettäminen (esim. alkoholin käyttöön, aivojen toimintaan tai automaattiseen reaktioon liittyvä).

53 Ahola – Ahola 2016, s. 60–61.

54 Tavasti 2019, s. 37–48. Aihepiirin kirjallisuudesta on tehty yhteenveto Koskelon – Laakson (2020) opinnäytetyössä: Lähisuhdeväkivallan syistä ja tekijöiden motivaatiotekijöistä avun hakemiseen.

55 Haitan arvioinnin haasteellisuudesta ks. esim. Ellonen – Rantaeskola 2016, s. 74–75.

56 Tähän Ruotsin lainsäädännön muutokseen voit tutustua tarkemmin Lagrådsremiss 4.11.2021: Barn som bevittnar brott.

hänen kehityksensä kannalta elää väkivallan ilmapiirissä, vaikka lapsi ei suoraan näkisi tai kokisi väkivaltatilanteita. Väkivaltaisessa kodissa eläminen antaa myös lapselle vääränlaisen kuvan ristiriitojen ratkaisemisesta.

Lapsi voi lisäksi todistaa väkivaltaa monella tavalla. Hän voi ensinnäkin nähdä, kun vanhemmista toinen tai kumpikin käyttää suoraa väkivaltaa toista kohden. Lisäksi lapsi voi kuulla väkivallan ääniä, nähdä fyysisiä vammoja tai havaita (aistia) perheen väkivaltaisen tunneilmapiirin. Siksi seurausten näkökulmasta voi olla joskus vaikea nimetä, kehen tai keihin perheessä tapahtuva väkivallanteko on kohdistunut, sillä tekijä pitää usein koko perhettä pelon alaisuudessa. Väkivallan kuuleminen voi olla lapselle yhtä traumaattista – ellei jopa traumaattisempaa – kuin sen näkeminen. Tämä johtuu siitä, että lapset kuvittelevat, mitä saattaa tapahtua. Lisäksi vanhemmat usein aliarvioivat sen, mitä käsityksiä heidän lapsillaan on väkivaltatapahtumista.⁵⁷ Näissä tilanteissa voi olla kyse edellä kerrotusta tilanteesta, jolloin pahoinpitelyn tunnusmerkistö ”ruumiillista väkivaltaa käyttämättä” voi täyttyä. Siksi poliisin tulee tarkastella tapahtumia ja niistä aiheutuneita seurauksia riittävän laajasti ja huomioida kaikki ne tahot, jotka voivat olla asianomistajan asemassa.

Lisäksi moni sukulainen ja muu läheinen henkilö voi kokea paljon huolta ja tuskaa läheisensä puolesta sellaisissa tilanteissa, joissa heillä ei ole suoranaisia havaintoja väkivaltatilanteista. Tilanteet konkretisoituvat erityisesti silloin, kun pitkään jatkunut väkivallan käyttäminen tulee läheisten tietoon. Läheiset voivat syyllistää itseään siitä, miksi eivät ole havainneet tilanteen vakavuutta tai miksi he eivät ole ylipäättään havainneet mitään merkkejä väkivallasta. Näissä tilanteissa poliisin on hyvä kertoa läheiselle se, että väkivallan kohteeksi henkilö on voinut tietoisesti peitellä tilannetta häpeän ym. seikkojen vuoksi, kuten edellä on kerrottu.

Lähisuhdeväkivalta vaikuttaa siis myös perheen ulkopuolisiin läheisiin ihmisiin. Lähisuhdeväkivalta aiheuttaa läheisissä huolta, hätää, neuvottomuutta ja epätoivoa. Usein läheisten ajatuksissa on epärointiä siitä, onko heillä oikeutta puuttua perheen sisäisiin asioihin. Asian puheeksi ottaminen voi olla erittäin vaikeaa.⁵⁸ Siksi poliisin tulee huomioida myös läheisten tunteet ja neuvottomuus, kun tilannetta käsitellään heidän kanssaan tietojen saamiseksi.

57 Harne – Radford 2008, s. 56–61.

58 Ahola – Ahola 2016, s. 60–61.

1.5. LÄHISUHDEVÄKIVALTA JA ERITYISEN HAAVOITTUVAT UHRIT

1.5.1. Lapsiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta

Lapsiin kohdistuva väkivalta on vanhempien tai muiden aikuisten tekoja ja laiminlyöntejä, jotka aiheuttavat lapselle vahinkoa. Vaikka väkivalta ei kohdistuisikaan suoraan lapseen, väkivaltainen ilmapiiri aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta ja lapsi oppii ratkaisemaan ristiriitoja väkivallalla.

Erityisesti lapsiin kohdistuvia väkivallan muotoja voivat olla:

- Fyysinen väkivalta, joka vahingoittaa lapsen terveyttä tai aiheuttaa hänelle kipua, kuten esimerkiksi lyöminen, potkiminen ja töniminen.
- Vauvan ravistelu.
- Kuritusväkivaltaa, kuten esimerkiksi läpsimistä, tönimistä, repimistä, tukistamista, luunappien antamista, nipistämistä tai läimäyttämistä.
- Kemiallista pahoinpitelyä eli lapselle annetaan huumaavaa lääkeainetta tai alkoholia.
- Perustarpeiden laiminlyöntiä, kuten esimerkiksi terveydenhoito-ohjeiden noudattamatta jättämistä, terveydenhoitoon hakeutumisen laiminlyöntiä, huonoa hygieniaa, ravinnon vähäisyyttä tai emotionaalisten tarpeiden laiminlyöntiä.
- Henkistä väkivaltaa, kuten haukkumista, esineiden heittelyä ja lyömisellä uhkaamista.
- Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, kuten lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tekoihin, lapsen sukupuolielinten koskettelua, lapsen pakottamista katsomaan aikuisten välistä seksuaalista toimintaa tai lapsen altistamista kuvamateriaalille internetin kautta.⁵⁹

Lapsi voi olla paitsi väkivallan kohteena ja todistajana, myös väkivallan välineenä, jolla vanhemmat uhkailevat toisiaan. Lasten ja toisen vanhemman tapaamisten estäminen voi myös olla vallan väline. Sitä voi edustaa myös toisen vanhemman sättiminen lasten kuullen.⁶⁰

Myös lapsi voi käyttäytyä väkivaltaisesti perheenjäseniään kohtaan. Lapsen väkivaltaisen ja uhkaavan käytöksen takana on useimmin aggressiivisuutta ja impulssikontrollin ongelmia. Nämä voivat liittyä esimerkiksi käytöshäiriöön, tarkkaavuuden- ja keskittymisen häiriöön tai päihdeongelmiin. Traumakokemukset, kaltoinkohtelu tai hyväksikäyttö voivat niin ikään ilmetä väkivaltaoirein.⁶¹ Myöhemmin (alaluvussa 3.2.1) käsitellään tarkemmin Barnahus-hankkeen toimintaa ja sen mahdollisuuksia lapsen oikeuksien varmistamiseksi.

Yhteenveto poliisin toiminnan näkökulmasta

Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa rikosnimikkeinä kyseeseen voivat tulla esimerkiksi eriaisteiset pahoinpitelyt, seksuaalirikokset, vapaudenriistot, heitteillepano sekä ihmiskauppa (RL 20 luku, 21 luku ja 25 luku). Vieraannuttamista on tutkittu pahoinpitelyrikoksena, kun se on aiheuttanut lapsen henkiselle terveydelle haittaa.

59 THL-opas: Luo luottamusta – Suojele lasta 2019, s. 34–35. Ks. myös STM 2019:27 – Väkivallaton lapsuus ja THL-verkkosivut: Lapsiin kohdistuva väkivalta.

60 MLL-verkkosivut: Väkivalta perheessä.

61 Lastenmielenterveystalo-verkkosivut: Käyttäytymisen häiriöt.

1.5.2. Ikäihmisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta

Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun tekijänä on useimmiten perheenjäsen tai muu tuttu ja luotettu ihminen kotona tai laitoksessa. Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneet ikäihmiset eivät useinkaan puhu kokemastaan, jolloin viranomaisten kyky tunnistaa ja puuttua lähisuhdeväkivaltaan korostuu. Ikääntyneenä voidaan pitää yli 65-vuotiaita.⁶² Tällaisen ikärajan asettaminen on luonnollisesti suuntaa antava.

Pahoinpitelyn ja kaltoinkohtelun merkkejä voivat olla esimerkiksi mustelmat, ruhjeet tai muut vammat, henkilön yleinen hoitamattomuus, aliravitseminen, kehon kuivuminen, lääkityksen laiminlyönti tai liiallinen lääkkeiden käyttö. Myös jatkuva rahan puute tai kieltäytyminen palveluista voi viitata hyväksikäyttöön. Kaltoinkohtelu voi ilmetä ikäihmisen käytöksessä esimerkiksi arkuutena, masentuneisuutena, takertumisena tai jopa aggressiivisuutena. Kaltoinkohtelun merkit saattavat sekoittaa ikääntymisen mukanaan tuomiin muutoksiin tai sairauksiin.⁶³

Riskitekijöitä kaltoinkohteluun ja väkivaltaan voivat olla esimerkiksi sairaudet, päihteiden käyttö, hoidosta vastuussa olevan henkilön uupuminen, tietämättömyys tai osaamattomuus, sosiaalisten kontaktien puute, taloudellinen tai asumiseen liittyvä riippuvuus ikääntyneen ja hänen läheisensä välillä sekä väkivaltainen parisuhde- tai perhehistoria.⁶⁴

Ikääntynyt ei välttämättä aina itsekään ymmärrä joutuneensa kaltoinkohtelun tai väkivallan kohteeksi. Huonoa kohtelua kokenut henkilö voi myös olla huolissaan tekijälle aiheutuvista seurauksista tai pelätä uhkauksia, hylätyksi tulemistä tai perhesalaisuuksien paljastumista. Silloin ikääntynyt saattaa vähätellä tai kertoa asiasta siten, ettei tilanteen tosiasiallinen vakavuus tule esille.⁶⁵

Erityisesti ikäihmisiin liittyvää lähisuhdeväkivaltaa voi olla esimerkiksi:

- Erilainen fyysinen väkivalta, jota voi olla myös hoitotyön yhteydessä käytettävät, tilanteeseen nähden tarpeettoman rajut otteet, yli- tai alilääkitseminen tai muunlainen hoidon ja avun laiminlyönti.
- Henkinen väkivalta on väkivaltaa, jossa ikäihmiselle tuotetaan tarkoituksellisesti henkistä pahoinvointia, ahdistusta ja pelkoa esimerkiksi nimittelemällä, huutamalla tai kohtelemalla häntä muutoin alentavasti ja loukkaavasti.
- Hengellistä väkivaltaa voi olla ikääntyneen vakaumuksen ja uskonnon harjoittamisen kieltäminen, mitätöinti tai halventaminen, uskonnon tai vakaumuksen nimissä ikääntyneelle aiheutettu ahdistus, pelko ja kärsimys.
- Taloudellinen hyväksikäyttö voi olla rahojen tai muun omaisuuden käyttöä, myymistä tai hävittämistä ilman hänen lupaansa, eriasteista kiristämistä esimerkiksi väkivallalla, hoidotta jättämisellä tai hylkäämisellä. Lisäksi ikääntynyttä voidaan muutoin käyttää hyväksi taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi.
- Hoidon ja avun laiminlyönti tarkoittavat tarkoituksellista (aktiivista) hoitamatta jättämistä tai hoitovastuusta kieltäytymistä. Hoidon ja avun laiminlyönti voi olla myös tarkoituksetonta (passiivista). Tällöin ikääntyneen ihmisen hoidon epäonnistuminen johtuu hoitajan tai muun hoidosta vastaavan henkilön osaamattomuudesta, tiedonpuutteesta, uupumuksesta tai välinpitämättömyydestä.
- Ikäihmiseen voi kohdistua myös seksuaalirikoksia.⁶⁶

62 Valtokari – Alastalo – Luoma 2021.

63 Suvanto-verkkosivut: Tunnistaminen (ikäihmisten kaltoinkohtelu).

64 Suvanto-verkkosivut: Riskitekijät (ikäihmisten kaltoinkohtelu).

65 Suvanto-verkkosivut: Tunnistaminen (ikäihmisten kaltoinkohtelu).

66 Suvanto-verkkosivut: Ikäihmisten kaltoinkohtelu.

Sairaudet voivat muuttaa ihmisen toimintaa ja muistisairauksista erityisesti Alzheimerin tauti aiheuttaa muutoksia ihmisen käyttäytymiseen. Sairastunut voi esimerkiksi lyödä tai sylkeä häntä hoitavaa henkilöä tai kärsiä aistiharhoista.⁶⁷ Näitä kysymyksiä tarkastellaan yksityiskohdaisesti myöhemmin (alaluku 2.4.3).

Yhteenveto poliisin toiminnan näkökulmasta

Ikäihmisiin kohdistuvissa lähisuhdeväkivaltarikoksissa rikosnimikkeinä voivat tulla kyseeseen esimerkiksi eriaisteiset pahoinpitelyt, seksuaalirikokset, vapaudenriistot, vammantuottamukset, heitteillepano, pakottaminen sekä erilaiset omaisuuteen ja taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyvät rikokset kuten petokset, kavallukset, kiristykset ja hallinnan loukkaus (RL 20 luku, 21 luku, 25 luku, 28 luku ja 36 luku).

1.5.3. Vammaisiin ihmisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta

Vammaiset ihmiset kohtaavat samanlaista väkivaltaa kuin muutkin ihmiset. Tämän lisäksi vammaisiin henkilöihin kohdistuu myös omanlaisiaan väkivallan muotoja. Ne liittyvät esimerkiksi siihen, että vammaisen ihminen on riippuvainen toisten avusta ja hänen voi siksi olla vaikeaa kertoa väkivaltakokemuksistaan.

Vammaisiin ihmisiin kohdistuva väkivalta voi olla esimerkiksi:

- tönimistä tai lyömistä,
- toiminnan rajoittamista, esimerkiksi pyörätuolin käyttämisen estäminen,
- muista eristämistä,
- liiallista lääkitsemistä tai lääkkeiden pois jättämistä,
- kiinni pitämistä ja sitomista rangaistusmielessä,
- uhkailua, syyttelyä, nimittelyä, seurailua,
- mitätöimistä ja väheksymistä,
- kiristämistä,
- uskonnollista painostusta, uskonnon harjoittamisen rajoittamista tai siihen pakottamista tai
- taloudellista hyväksikäyttöä ja kontrollia.
- Vammaiset ihmiset ovat muita alttiimpia joutumaan seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi. Erityisen korkea riski joutua väkivallan kohteeksi on laitoksissa olevilla, vaikeasti vammaisilla tai psyykkisesti sairailta henkilöillä.⁶⁸

Yhteenveto poliisin toiminnan näkökulmasta

Rikosnimikkeistä kyseeseen voivat tulla esimerkiksi eriaisteiset pahoinpitelyt, vammantuottamukset, seksuaalirikokset, vapaudenriistot sekä heitteillepano (RL 20 luku, 21 luku ja 25 luku).

67 Telaaranta 2014, s. 79–80 ja 84–85.

68 THL-verkkosivut: Vammaispalvelujen käsikirja. Ks. myös verkkosivulla käytetyt lähteet.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää vammaisiin ihmisiin kohdistuvasta väkivallasta: THL-verkkosivut: Vammais-
palvelun käsikirja – Millaista vammaisiin ihmisiin kohdistuva väkivalta on? Saatavilla:
[https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakival-
ta-ja-vammaisuus/millaista-vammaisiin-ihmisiin-kohdistuva-vakivalta-on](https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakival-ta-ja-vammaisuus/millaista-vammaisiin-ihmisiin-kohdistuva-vakivalta-on)

2. POLIISIN VELVOLLISUUDET, KEINOVALIKOIMA, RISKINARVIOINTI JA MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TORJUNNASSA

2.1. POLIISIN VELVOLLISUUS PUUTTUA LÄHISUHDEVÄKIVALTAAN

Suomi on sitoutunut Istanbulin sopimukseen (SopS 52–53/2015), joka on naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus. Sopimusta sovelletaan myös tyttöihin, kun sopimuksen määritelmien mukaan sopimuksen ”naiset” tarkoittaa myös alle 18-vuotiaita tyttöjä. Suomessa sopimusta sovelletaan myös miehiin ja poikiin, joihin kohdistuu perheväkivaltaa. Istanbulin sopimus painottuu väkivallan ennaltaehkäisyyn, mutta se sisältää velvoitteita myös uhrien suojelemiseksi ja auttamiseksi sekä väkivallan tekijöiden saattamiseksi rikosoikeudelliseen vastuuseen. Sopimuksen toimeenpanosuunnitelman on laatinut Valtioneuvoston asettama naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE), joka on Istanbulin sopimuksen edellyttämä yhteensovittamiselin. Sopimuksen täytäntöönpanoa seuraa kansainvälinen GREVIO-asiantuntijaryhmä.⁶⁹

Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista määritetään Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2012/29/EU. Tämän niin sanotun uhridirektiivin myötä määrittyvät velvoitteet rikoksen uhrien oikeuksista koskien heille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua sekä heidän osallistumistaan rikosoikeudellisiin menettelyihin. Suomessa direktiivin täytäntöönpano on tarkoittanut muun muassa esitutkintalain muuttamista. Uhridirektiivin myötä esitutkintalakiin säädettiin mm. velvollisuus ilmoittaa uhrin oikeuksista, velvollisuus ohjata tukipalveluihin sekä velvoite tehdä henkilökohtainen arviointi sen selvittämiseksi, tarvitseeko uhri erityisiä suojelutoimenpiteitä esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana.⁷⁰

Poliisi⁷¹ on saanut lainvalvontaviranomaisilta kehotuksia parantaa toimintaansa lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa ja ennalta estämisessä. *Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 12.4.2021 Dnro OKV/1325/1/2018* koski tapausta, jossa lähisuhdeväkivaltaa koskevan hälytystehtävän osallisina oli poliisin ilmoittaman mukaan tuttu päihtynyt pariskunta. Tapauksen selosteen mukaan poliisi oli kutsuttu useita kertoja aiemminkin ”ratkomaan parin riitoja”. Nainen hakeutui tapahtuneen jälkeen turvakotiin ja lääkäri totesi hänellä erilaisia vammoja. Apulaisoikeuskansleri moitti poliisin toimintaa mm. seuraavien asioiden osalta:

- Asiassa ei kirjattu rikosilmoitusta.
- Asianomistajaa ei informoitu tukipalveluista tai muista oikeuksista.
- Ei harkittu väliaikaisen lähestymiskiellon määräämistä.
- Paikalla oli 6-vuotias lapsi, ei tehty lastensuojeluilmoitusta.

69 STM 2017:16 Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018–2021, naisiin, tyttöihin, miehiin ja poikiin kohdostavan soveltamisen osalta erityisesti suunnitelman s. 11.

70 SM 14/2016 s. 9–10.

71 Tässä käsikirjassa käytetään käsitettä poliisi monissa sellaisissa yhteyksissä, joissa kuitenkin on kysymys yksittäisen poliisimiehen velvollisuuksista ja yksittäiseen henkilöön kohdistamista toimenpiteistä. Tästä voi aiheutua joskus epäselvyyttä, kuten Helminen – Rantaeskola – Kuusimäki (2012, s. 2–3) toteavat, kun yleisessä kielenkäytössä poliisilla tarkoitetaan usein sitä, mitä laissa tarkoitetaan ”poliisimiehellä”. Esimerkiksi tässä nimenomaisessa yksittäisessä kohdassa sana poliisi viittaa poliisiin organisaationa ja yksittäisen poliisimiehen velvollisuuksiin.

- Asianomistajan kuuleminen puhelimitse kolme kuukautta myöhemmin ei täyttänyt esitutkintatoimenpiteiltä vaadittavaa laatua asian selvittämiseksi.
- Näytön saamiseen pitäisi kiinnittää huomiota heti alkuvaiheessa, mm. vammat pitäisi dokumentoida.
- Poliisilla on velvollisuus arvioida väkivallan riskiä, mutta niin ei ollut tehty.

Apulaisoikeuskansleri totesi ratkaisussaan, että uhridirektiivissä, esitutkintalain säännöksissä ja Istanbulin sopimuksessa korostuu viranomaisten vastuu väkivaltaan puuttumisesta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tavoitteena on paitsi reagoida jo tapahtuneeseen väkivaltaan, myös ennalta estää tulevaa väkivaltaa. Apulaisoikeuskansleri korosti, että toistuvat väkivallanteot eivät ole peruste olla kirjaamatta rikosilmoitusta – päinvastoin ne ovat pikemmin osoitus vakavan väkivallan kohonneesta riskistä, joka edellyttää riskinarvion tekemistä.⁷²

Kanteluratkaisussa korostuu näkökulma, että poliisi ei saa kyynistyä kohdatessaan toistuvia lähisuhdeväkivaltatilanteita, vaan väkivaltaepäilyyn tulee aina puuttua asianmukaisesti. Poliisin toimenpiteiden pitäisi kohdistua väkivaltaisesti käyttäytyvään. Silloin hänelle samalla osoitetaan, ettei hänen käyttäytymisensä ole hyväksyttävää. Yksittäinen rikosasia tulee aina nähdä myös mahdollisuutena ohjata osapuolet moniammatillisen avun piiriin. Koskaan emme voi ennalta tietää, milloin on se ajankohta, jossa ihmiset ovat valmiita vastaanottamaan apua.⁷³

Erilaista aineistoa aiheesta

Lue lisää Poliisihallituksen ohjeesta POL-2020-28566 – Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa. Ohje löytyy poliisin intranetistä.

2.2. POLIISIN KEINOVALIKOIMA LÄHISUHDEVÄKIVALTAAN PUUTTUMISEKSI

Poliisilla on käytettävissä huomattava määrä erilaisia keinoja puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Sellaisia ovat erilaiset pakkokeinot ja pakkokeinoihin verrattavat toimenpiteet, kuten väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen. On tärkeää huomioida, että nämä keinot eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan usein tarvitaan useita erilaisia keinoja oikea-aikaisesti. Erilaisten toimenpiteiden yhteensovittaminen ja aktiivinen palveluohjaus on tärkeää, kuten edellä on todettu.

Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa tulee huomioida todisteluun liittyvät vaitiolo-oikeuden tilanteet, kun läheisellä ei ole velvollisuutta alustavasti häntä puhuteltaessa tai kuulustelussa todistaa itseään tai läheistään vastaan esitutkinnassa eikä oikeudenkäynnissä. Toisaalta nykyinen pakkokeinosäätely mahdollistaa, että poliisi voi hankkia näyttöä, jolla esim. läheisen kieläytymisoikeuden piiriin kuuluvat seikat pystytään osoittamaan.

Sovittelun merkitystä vaihtoehtona rikosprosessille ei voi väheksyä, vaikkakaan se ei kaikissa tilanteissa ole sovelias lähisuhdeväkivaltatapauksiin (alaluku 2.2.7).

Erityisen tärkeää on ennalta estävän toiminnan korostaminen ja jo tapahtuneiden tilanteiden analysointi uusien lähisuhdeväkivaltatilanteiden estämiseksi. Silloin poliisin tiedustelu-järjestelmän (POTI) ominaisuuksia voidaan hyödyntää täysipainoisesti. Näihin toimenpiteisiin syvennetään seuraavaksi (alaluku 2.2).

72 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisuun kokonaisuudessaan voit tutustua tästä: https://www.okv.fi/media/filer_public/85/e3/85e3b9d3-7e89-43ef-gd27-f75478da9e9d/okv_1325_1_2018.pdf

73 Poliisin toiminnan merkitys ja sen vaikuttavuus korostuvat, kun väkivaltaisen henkilön toimintaan puututaan, kuten Rantaeskola (2019, s. 199–200) toteaa.

Lähisuhdeväkivallan torjunta on hyvin usein eri toimijoiden yhteistyötä osapuolten auttamiseksi. Moniammatillista yhteistyötä ja palveluihin ohjaamista käsitellään alaluvussa 2.4. Lähisuhdeväkivallan torjunta on hyvin usein eri toimijoiden yhteistyötä osapuolten auttamiseksi ja rikosten ennalta estämiseksi. Moniammatillista yhteistyötä ja palveluihin ohjaamista, kuten esimerkiksi lastensuojelu- ja sosiaalihuollon ilmoitusvelvollisuutta (alaluku 2.4.3) ja virka-apua (alaluku 3.1.5) käsitellään myöhemmin.

Uhka- ja riskinarviointiin liittyvät keinot ovat erittäin tärkeässä roolissa etenkin tapauksissa, joissa väkivallan uhka on vakava. Näitä näkökulmia tarkastellaan myöhemmin tässä käsikirjassa (alaluku 2.3).

2.2.1. Näytön hankkiminen puolesta ja vastaan

Poliisin tietoon tulleen rikosepäilyn yhteydessä näytön hankintaan tulee kiinnittää huomiota jo ensipartiosta lähtien. Poliisin velvollisuutena on selvittää asia siten kuin esitutkintalaki siihen velvoittaa. Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon rikoksesta epäiltyä vastaan ja hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (ETL 4:1).

Näytön merkitys rikosvastuun toteutumisessa korostuu erityisesti silloin, kun rikoksen asianomistaja ei pelon tai muiden syiden takia halua selvittää asiaa akuutisti tai asian myöhemmässä vaiheessa. Näytön hankkimisen kannalta keskeistä on huomioida:

- Rikospaikan, vammojen ja vahinkojen dokumentointi.
- Tekovälineiden haltuunotto takavarikointia varten todisteena ja niiden mahdollista valtiolle menettämistä varten.
- Osallisten puhuttaminen – puhutuksen tarkka kirjaaminen tai mahdollinen tallentaminen esimerkiksi haalarikameralla, jos se on tilanteessa tarkoituksenmukaista.
- Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen osallisille siten, että ne ilmenevät tallennettaessa ja siten myös edellä mainitulta tallenteelta. Näin tallenne on käytettävissä myös todisteena ko. rikosasiassa, eikä vain rikoksen tutkintaa suuntaavana selvityksenä.
- Hätäkeskustallenteet.
- Valvontakameratallenteet. Erityisen tärkeää on varmistaa nopeasti häviävien valvontakameratallenteiden sisältö ja taltiointi mahdollisimman pian.
- Kuvat, kuvakaappaukset, äänitallenteet ja videot.
- Tekstiviestit, sosiaalisen median viestit, sähköpostit, muut viestit ja kirjeet.
- Asianomistajan lääkärissä käynnin varmistaminen, jotta häntä koskevista vammoista voidaan tilata lääkärinlausunto. Asianomistajaa on suositeltavaa ohjeistaa hakeutumaan terveydenhuoltoon aina mahdollisimman pian. Vaikka sillä hetkellä uhri kokisi lääkärissä käymisen turhana, myöhemmin uhrin mieli voi muuttua. Usein mahdolliset vammat eivät ole akuutisti vielä poliisin todettavissa tapahtumapaikalla. Jos rikoksen uhrilla ei ole voimia lähteä itse lääkäriin eikä akuuttia ambulanssin tarvetta ole, tulee harkittavaksi, onko kenttäpartion mahdollista toimittaa uhri lääkäriin.
- Lääkärinlausunnon hankkiminen, jota tilattaessa on hyvä eritellä ne seikat, joihin lääkärin halutaan lausunnossaan erityisesti kiinnittävän huomiota. Lääkärinlausunnon merkitys korostuu esim. henkisen väkivallan arvioinnissa rikoksena. Huomiotava on tarvittaessa myös mahdollisen psykologin lausunto.
- Henkilötodisteluna esim. ensipartio, paikalla olleet tai muut asiasta tietävät henkilöt.
- Mahdolliset muistiinpanot ja päiväkirja- tai kalenterimerkinnot.

- Mahdollinen päätelaitteiden haltuunotto takavarikointia ja laite-etsinnän toimittamista varten, jotta jäljennösten hankkiminen todisteena käytettäväksi on mahdollista.
- Mahdolliset televalvontatiedot.
- Osallisten kuulustelun laadukkuuden varmistaminen ja mahdollisesti kuulustelun tallentaminen.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 8.1.2014, dnro 172/46/13 , lievä pahoinpitely

Esitutkinnassa isän epäiltiin syyllistyneen 13-vuotiaan poikansa pahoinpitelyyn. Epäilty oli hermostunut poikansa epäkunnioittavasta käytöksestä ja ottanut tätä kiinni vaatteiden rinnoista ja ravistellut. Lisäksi epäilty oli heittänyt poikaa kohden matkapuhelimen, joka ei ollut osunut poikaan.

Kihlakunnansyyttäjä jätti epäillyn syyttämättä lievästä pahoinpitelystä riittävän näytön puuttumisen vuoksi. Syyttäjän mukaan esitutkinnassa ei ollut selvitystä siitä, että epäillyn menettely olisi aiheuttanut pojalle kipua tai vahingoittanut hänen terveyttään. Pelästyminen ja tilanteen uhkaavana kokeminen eivät tätä osoittaneet.

Asia otettiin Valtakunnansyyttäjänvirastossa valvonta-asiana uuteen syyteharkintaan. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että epäilty oli todennäköisin syin syyllistynyt pahoinpitelyyn ja pahoinpitelyn yritykseen. Esitutkinnasta ilmeni asianosaisten yhteisneuvien kertomusten perusteella, että epäilty oli tehnyt pojalleen ruumiillista väkivaltaa ottamalla häntä vaatteiden rinnoista kiinni ja ravistelemalla. Epäilty oli myös yrittänyt tehdä ruumiillista väkivaltaa pojalleen heittämällä tätä kohden puhelimen, joka ei ollut osunut. Ruumiillinen väkivalta ja sen yritys oli ollut tahallista. Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan menettely täytti pahoinpitelyrikoksen ja pahoinpitelyn yrityksen tunnusmerkistön, vaikka väkivallasta ei ole aiheutunut pojalle fyysistä tai psyykkistä vammaa, sairautta tai kipua.

Perusteita jättää syyte nostamatta riittävän näytön puuttumisen perusteella ei ollut. Pahoinpitelyä ei myöskään voitu pitää lievänä.

Perusteluissaan apulaisvaltakunnansyyttäjä totesi, että lainsäätäjä oli viimeaikaisilla lainsäädäntömuutoksillaan korostanut läheisiin ja lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyjen moitittavuutta. Ratkaisussa perustellaan sitä, miksi lainsäätäjä on tiukentanut lievään läheissuhdeväkivaltaan kohdistamaansa moitearvostelua. Kyseiset erityispiirteet olivat seikkoja, jotka yleensä korostivat väkivaltatekojen moitittavuutta.⁷⁴ Samoin perusteluissa viitataan korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön, jolloin uhrin haavoittuvuus on väkivallan kohdistuessa lapseen vielä muita lähisuhteita ilmeisempää.

Käsiteltävänä olevassa tapauksessa asianomistaja oli tekijälle läheinen ja alle 18-vuotias, mitkä seikat korostivat teon moitittavuutta. Pojan käytöstä isäänsä kohtaan voitiin pitää jossain määrin tekijän syyllisyyttä vähentävänä seikkana. Kyse oli kuitenkin murrosikäisestä pojasta ja vanhemman kasvatustehtävään kuului kyky ja velvollisuus itsehillintään ja rauhallisuuteen.

74 Ratkaisussa viitataan lievän pahoinpitelyn syyteoikeussäännöksen muutokseen vuoden 2011 alusta ja sen taustalla oleviin tavoitteisiin. Niitä ovat läheiseen henkilöön kohdistuvan pahoinpitelyn erityinen moitittavuus, koska läheisessä ihmissuhteessa uhri oli usein erityisen haavoittuva ja keskinäinen luottamus- ja riippuvuussuhde lisäsi teon aiheuttamaa järkytystä ja loukkaavuutta. Lieväkin pahoinpitely läheisessä suhteessa saattoi pitää yllä jatkuva uhkaa ja ahdistuneisuutta uhrissa. Teot tapahtuivat myös yleensä yhteisessä kodissa, jonka pitäisi olla lepoon ja virkistäytymiseen varattu turvallinen paikka.

Syytettä ei kuitenkaan määrätty nostettavaksi, koska oikeudenkäyntiä ja rangaistusta oli tässä tapauksessa pidettävä tarkoituksettomana. Väkivalta ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkaus ei ollut luonteeltaan vakavaa. Asianosaiset olivat sopineet tapahtuman. Teosta oli jo kulunut aikaa eikä isän väkivaltainen käytös poikansa kohtaan ollut enää jatkunut. Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei myöskään tässä tapauksessa vaatinut syytteen nostamista.⁷⁵

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Lähisuhteissa tapahtuneet rikosepäilyt pitää tutkia erityisesti teon kohteena olevan lapsen tai nuoren näkökulmasta; mitkä teon vaikutukset ovat hänelle.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 28.3.2014, dnro 444/21/13, teon oikeudellinen arviointi

Tapauksessa oli kysymys pahoinpitelystä, vammantuottamuksesta, syyttämättä jättämisestä ja ei syyteoikeutta -perusteen soveltamisesta. Apulaisvaltakunnansyyttäjän sijainen on ottanut uuteen syyteharkintaan pahoinpitelyä koskevan asian, jossa kihlakunnansyyttäjä oli katsonut teon vammantuottamukseksi ja tehnyt syyteoikeuden vanhentumisen perusteella päätöksen syyttämättä jättämisestä.

Kysymys on ollut tilanteesta, jossa epäilty on yrittänyt lyödä avaimilla puolisoaan kasvotain avainten osuessa puolison väistäessä hänen sylissään olleeseen lapseen. Apulaisvaltakunnansyyttäjän sijainen on toisin kuin kihlakunnansyyttäjä katsonut, että kohteen vaihtuminen ulkoisista syistä ei ole muuttanut teon oikeudellista arviointia ja kysymys on näin ollen ollut pahoinpitelystä.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän sijainen on kuitenkin tehnyt päätöksen jättää syyte nostamatta, koska tekoa on sen haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä, ja siitä odotettavissa oleva rangaistus olisi sakkorangaistus.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Lähisuhteissa tapahtuneet rikosepäilyt pitää tutkia rikoksesta epäiltyä vastaan ja hänen puolestaan vaikuttavien seikkojen ja todisteiden osalta.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 18.2.2010, dnro 137/21/09, pahoinpitely, näytön arvioiminen

Kihlakunnansyyttäjä oli tehnyt syyttämättä jättämispäätöksen ei näyttöä -perusteella pahoinpitelyä koskevassa asiassa. Kantelija oli arvostellut kihlakunnansyyttäjän näyttökynnystä ja pitänyt sitä oikeuskäytännön vastaisena. Kantelijan mielestä silminnäkijänä olleen isän kertomus, lapsessa tapahtuman jälkeen havaittu vamma, lääkärintodistus vamman syntymisen sopivuudesta epäiltyyn tapahtumainkulkuun ja psykologin kertomus lapsen kertomasta tapahtumasta olisi pitänyt riittää syytteen nostamiseen huolimatta epäillyn kiistämisestä ja tämän puolison antamasta lausunnosta.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä yhtyi tässä suhteessa kantelijan käsitykseen ja katsoi, että näytön arvioimisen tulisi tapahtua suullisessa ja välittömässä pääkäsittelyssä, missä osapuolten kertomusten luotettavuus ja muu todistusaineisto voitaisiin arvioida paremmin.

Asiassa annettiin syytemääräys.

75 Tärkeää yleistä ja yksityistä etua käsitellään rikosasian käsikirjassa rajoittamisen yhteydessä.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Lähisuhteissa tapahtuneet rikosepäilyt pitää tutkia rikoksesta epäiltyä vastaan ja hänen puolestaan vaikuttavien seikkojen ja todisteiden osalta. Näyttökynnystä ei myöskään saa nostaa tavanomaista korkeammaksi. Poliisin ei tulisi arvioida näyttökynnystä esitutkinnan aikana siitä näkökulmasta, päätyykö asia syyteharkintaan vai ei, jos kysymys on ns. sana vastaan sana -tilanteesta. Näin ainakin silloin, kun tapahtumainkulku on realistinen vaihtoehto ja siten puoltaisi syyteharkintaan toimittamista.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 31.12.2013, dnro 406/21/13, lasten pahoinpitely, näytön arviointi

Isäpuolen epäiltiin tehneen useiden vuosien aikana toistuvasti ruumiillista väkivaltaa puolisonsa kahdelle alaikäiselle lapselle tukistamalla ja niskasta puristamalla. Väkivalta lasta oli aiheutunut asianomistajille kipua, mustelmia tai muita jälkiä. Kihlakunnansyyttäjä jätti epäilyn syyttämättä riittävän näytön puuttumisen vuoksi.

Asia otettiin Valtakunnansyyttäjänvirastossa uuteen syyteharkintaan lapsiin kohdistuneiden epäiltyjen pahoinpitelyjen osalta. Asiassa suoritettiin lisätutkinta ja syyteharkinta tehtiin myös kolmanteen lapseen kohdistuneen epäilyn pahoinpitelyn osalta.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä arvioi näyttöä toisin kuin kihlakunnansyyttäjä. Apulaisvaltakunnansyyttäjä piti lasten kertomuksia uskottavina. Asiassa esitetty muu näyttö tuki lasten kertomuksia. Tämän vuoksi, ja koska oikeudenkäynnillä voitiin olettaa saatavan asiaan lisäselvitystä ja asianosaisten ja todistajien kertomuksen uskottavuuden arviointi tapahtui luotettavimmin oikeudessa, epäilyn syyllisyyden tueksi oli olemassa todennäköisiä syitä.

Syytteen nostaminen ja asian käsitteleminen oikeudessa olisi ollut perusteltua.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä antoi syyttäjänvirastolle määräyksen nostaa syytteen kolmesta pahoinpitelystä.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Lähisuhteissa tapahtuneet rikosepäilyt pitää tutkia rikoksesta epäiltyä vastaan ja hänen puolestaan vaikuttavien seikkojen ja todisteiden osalta. Näyttökynnystä ei myöskään saa nostaa tavanomaista korkeammaksi.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue näytön hankinnasta esitutkinnassa pakkokeinojen avulla teoksesta Markku Fredman – Janne Kanerva – Matti Tolvanen – Marko Viitanen. Esitutkinta ja pakkokeinot, 2020. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

2.2.2. Läheiskriminointisuoja ja itsekriminointisuoja

Korkein oikeus on antanut useita ratkaisuja, joissa on kysymys todistelurajoitusten – kieltäytymisoikeus ja kieltäytymisvelvollisuus – tulkinnasta. Näiden ratkaisujen avulla läheiskriminointisuoja ja itsekriminointisuoja koskevat säännökset konkretisoituvat käytännön toiminnassa.

Läheisen kieltäytymisoikeutta ei voida kiertää – KKO 1995:66

Vastaajan lähiomainen oli kieltäytynyt todistamasta oikeudenkäynnissä. Todistajana oli kuultu lähiomaista esitutkinnassa puhutellutta poliisia, joka oli kertonut, mitä lähiomainen oli alustavassa puhuttelussa kertonut syytteessä tarkoitetusta teosta. Todistajankerptomukseen ei voitu nojautua näyttönä jutussa.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Tämän ratkaisun antamisen jälkeen todistelua koskeva sääntely on muuttunut 2016 vuoden alusta. Tästä huolimatta tapauksesta ilmenevä periaate ”kielto kiertää läheisen kieltäytymisoikeutta” ei ole menettänyt merkitystään. Tämä todentuu vielä seuraavana käsitellystä ratkaisusta *KKO 2021:73*. Poliisimiestä ei siis voida kuulla todistajana siitä, mitä kieltäytymisoikeuttaan myöhemmin käyttävä henkilö on poliisille kertonut tapahtumista. Sen sijaan poliisia voidaan kuulla todistajana siitä, miten asianomistaja on käyttäytynyt ja millaiset olosuhteet ovat olleet. Poliisi kertoo silloin omista havainnoistaan virkamiehenä.

Omien havaintojen kertominen, kun läheisellä kieltäytymisoikeus – KKO 2021:73

Asianomistajana ollut vastaajan avopuoliso B oli kieltäytynyt todistamasta pahoinpitelyä koskevassa asiassa. Tapauksessa ei voinut hyödyntää näyttönä todistajien C ja D kertomuksia siitä, mitä he olivat kuulleet B:n kertovan alustavassa puhuttelussa poliisille. C:n ja D:n todistajankertomusten hyödyntäminen siitä, mitä he olivat kuulleet B:n kertoneen poliisille alustavassa puhuttelussa, merkitsisi läheisen kieltäytymisoikeuden kiertämistä. Todetusta ei kuitenkaan seuraa estettä kuulla C:tä ja D:tä todistajina niistä havainnoista, joita he ovat muutoin itse tehneet tapahtumapaikalla ja siitä, mitä B on heille itselleen tuolloin suoraan kertonut. Syyttäjän sallittiin esittää kirjallisena todisteena lääkärinlausunnon esitietoihin kirjattu B:n kertomus. Esitietojen käyttämisellä ei loukata läheisen oikeutta kieltäytyä todistamasta, eikä niiden hyödyntämiselle ole myöskään lääkärin vaitiolo-oikeuden tai vaitiolovelvollisuuden kannalta estettä.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Tapauksessa todentuu asiaan nähden ulkopuolisten tahojen todistelun merkitys niistä havainnoista, joita he ovat itse tapahtumapaikalla tehneet tai mitä lähisuhdeväkivaltaa kohdannut on itse kertonut todistajille. Samoin tapauksessa todentuu mahdollisuus lääkärinlausunnon esitietoihin kirjattujen tietojen käyttämiseen, vaikka asianomistaja olisi käyttänyt kieltäytymisoikeuttaan.

Läheisen vaitiolo-oikeuden epääminen ja kuulustelukertomuksen hyödyntäminen – KKO 2019:17

Asianomistaja, jolla ei ollut vaatimuksia, oli kieltäytynyt todistamasta asiassa, koska hän ja vastaaja olivat olleet avoliitossa ja heillä oli kaksi yhteistä lasta. Korkein oikeus katsoi, ettei asianomistajalla ollut vaitiolo-oikeutta, koska oli syytä epäillä, ettei hän ollut itse päättänyt vaitiolo-oikeutensa käyttämisestä (OK 17:8.2, 732/2015). Sen vuoksi asianomistajan esitutkintakertomus voitiin ottaa huomioon oikeudenkäynnissä ja tapahtumapaikalle saapunutta poliisia voitiin kuulla siitä, mitä asianomistaja oli hänelle kertonut.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Asianomistajalla on oikeus käyttää kieltäytymisoikeuttaan vielä oikeudenkäynnissä, vaikka hän ei olisi vedonnut tähän oikeuteen esitutkinnassa. Jos käräjäoikeuden on syytä epäillä, ettei asianomistaja ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä, esitutkinnassa annettu esitutkintakertomus on hyödynnettävissä oikeudenkäynnissä. Tästä syystä sekä alustavat puhuttelut että kuulustelut voivat osoittautua merkittäväksi näytöksi siitä, että henkilö on joutunut lähisuhdeväkivallan kohteeksi. Siksi tapahtumien tarkkaan dokumentointiin ja mahdollisuuksien mukaan kertomusten tallentamiseen pitäisi kiinnittää huomiota. Alustavia puhutteluja voidaan käyttää todisteena, kun henkilölle on kerrottu hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan asianmukaisesti.

Syyttäjä oli nimennyt rikosasiassa vastaajan äidin todistajaksi. Äiti kieltäytyi läheissuhteensa perusteella todistamasta. Syyttäjän sallittiin esittää kirjallisina todisteina telekuunteluilla ja teknisellä kuuntelulla tallennetut äidin ja vastaajan sekä äidin ja kahden muun henkilön väliset, kirjalliseen muotoon saatetut keskustelut.

Korkein oikeus totesi, että laissa ei ole nimenomaista säännöstä, jonka mukaan tuomioistuimien ei saisi hyödyntää läheisen kokonaiskieltäytymisoikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Lähtökohtana kuitenkin on, ettei vastoin todistamiskielloa esitettyä näyttöä saa käyttää oikeudenkäynnissä.⁷⁶ Todistusoikeuden yleisistä periaatteista johtuu, että näyttönä ei myöskään voida käyttää todistetta, jonka esittäminen tai hyödyntäminen merkitsisi tosiasiallisesti todistamiskiellon loukkaamista, kiertämistä tai muutoin sen tarkoittaman suojan murtamista. Tätä ilmentää muun muassa sääntely (OK 17:9.2), jonka mukaan henkilöllä, jolla on tuomioistuimessa kuulusteltaessa velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta, ei ole velvollisuutta muun ohella luovuttaa esinettä tai asiakirjaa käytettäväksi todisteena näytön hankkimiseksi salassa pidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alaisesta tiedosta. Kunkin todistamiskiellon osalta on kuitenkin erikseen tapauskohtaisesti arvioitava, milloin tällainen kiellon loukkaus voi olla käsillä.

Rikoksesta epäillyn oikeus vaieta ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ovat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisiä vaatimuksia. Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan anna suojaa syyllisyyttä tukevia lausumia vastaan sinänsä, vaan se turvaa sitä, ettei tällaisia todisteita hankita epäillyltä pakottamalla tai painostamalla.⁷⁷ Itsekriminointisuoja ei koske jonkin viranomais-toimenpiteen passiivista sietämistä. Henkilö on velvollinen sietämään esimerkiksi kotietsinnän ja takavarikon, puhalluskokeen sekä veri-, virtsa- ja ääninäytteen ja DNA-testiä varten hius- tai kudokset otamisen.⁷⁸ Suoja ulottuu niihin tilanteisiin, joissa henkilö pakotetaan aktiivisesti tuottamaan raskauttavia todisteita, kuten tunnustamaan tai kertomaan todisteen sijaintipaikka taikka johdattamaan todisteen luokse.⁷⁹

Läheiskriminointisuoja ei ole perusteita ulottaa ainakaan pidemmälle kuin itsekriminointisuoja. Edellä todetut itsekriminointisuojan soveltumisalan rajat koskevat näin ollen vastaavasti myös rikoksesta epäillyn läheisten oikeutta olla myötävaikuttamatta läheisensä syyllisyyden selvittämiseen. Itse- tai läheiskriminointisuoja ei estä epäillyltä tai tämän läheiseltä myös pakkokeinoja käyttämällä saadun todistusaineiston hyödyntämistä, kunhan aineisto ei ole syntynyt tai sitä ei ole hankittu vaikuttamalla epäasianmukaisesti epäillyn tai tämän läheisen tahdonmuodostukseen. Todiste, joka on hankittu ilman asianomaisen henkilön myötävaikutusta, on hyödynnettävissä.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Epäilyllä ja läheisellä on kieltäytymisoikeus, kuten itsekriminointisuoja ja läheiskriminointisuoja koskeva sääntely osoittaa. Tästä suojasta huolimatta, samaa seikkaa koskeva näyttö voi olla hankittavissa käyttämällä esimerkiksi muita pakkokeinoja ilman, että näitä suojaa koskevia periaatteita loukattaisiin. Silloin korostuu se, ettei aineisto ole syntynyt tai sitä ei ole hankittu vaikuttamalla epäasianmukaisesti epäillyn tai tämän

76 Tässä yhteydessä korkein oikeus viittaa lain esitöihin: LaVM 19/2014 vp s. 8 ja HE 46/2014 vp s. 92.

77 Tässä yhteydessä korkein oikeus viittaa tähän käytäntöön. Se ilmenee myös ratkaisuissa *EIT Ibrahim ja muut v. Iso-Britannia* 13.9.2016 kohta 267 sekä *KKO 2014:82 kohta 17* ja *KKO 2015:6 kohta 11*.

78 Tässä yhteydessä korkein oikeus viittaa ratkaisuihin *EIT Saunders v. Iso-Britannia* 17.12.1996 kohta 69 ja *EIT Jalloh v. Saksa* 11.7.2006 kohta 102.

79 LaVM 19/2014 vp s. 19–20 sekä HE 46/2014 vp s. 58 ja 89.

läheisen tahdonmuodostukseen. Sellainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun näyttö on hankittu käyttämällä salaisia pakkokeinoja, joista ko. henkilöt eivät ole tietoisia. Tätä on korostettu korkeimman oikeuden ratkaisussa (kohta 16).

Esitutkintayhteistyö rikosepäilyn tutkinnassa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on välttämätöntä, kun rikosepäilyyn liittyy itsekriminointisuojaan tai läheiskriminointisuojaan tilanteita tai sellaisen mahdollisuus.

Todisteiden käyttäminen näyttönä (hyödyntämiskieltoa ei ollut) – Helsingin hovioikeus 4.4.2017 Päätos Nro 400, Dnro R 16/1473

Päätöksessä oli kyse todisteiden hyödyntämisestä tapauksessa, jossa parisuhdeväkivallan kohteena oleva asianomistaja ei ollut antanut esitutkinnassa kertomusta vedoten kokonaiskieltäytymisoikeuteensa. Syyttäjä oli nimennyt kuultaviksi asianomistajan ystäviä, joille asianomistaja oli kertonut tapahtumista ja todisteena oli myös ystävän kanssa käytetty WhatsApp-keskustelu tapahtuneesta.

Hovioikeus salli syyttäjän vedota todisteena WhatsApp-viesteihin sekä kuulustella todistajia myös asianomistajan heille kertomista seikoista. Käräjäoikeuden asettama hyödyntämiskieltopäätös kumottiin. Perusteluissaan hovioikeus totesi, että niin sanottu kuulopuhetodistelu on vanhastaan sallittu.⁸⁰ Kieltäytymisoikeutta ei hovioikeuden mukaan tule ulottaa vastoin lain sanamuotoa ja sen tarkoitusta sekä vapaan todistelun periaatetta muihin henkilöihin kuin läheiseen yksin sillä perusteella, että he ovat saaneet tietonsa sellaiselta läheiseltä, jolla itsellään on oikeus kieltäytyä todistamasta. Hovioikeus katsoi, ettei asianomistajalta tietoja saaneilla henkilöillä ollut oikeutta kieltäytyä todistamasta, joten heidän kuulemisessaan kysymys ei ollut laissa säädetyn todistamiskiellon kiertämisestä.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Vaikka epäilyllä ja asiaan nähden läheisillä on kieltäytymisoikeus itsensä ja läheistensä suojaamiseksi, he ovat voineet kertoa tapahtumista muille. Näitä muille tahoille kerrottuja seikkoja voidaan käyttää todisteena esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatilanteessa. Tässä tapauksessa korostuu muiden todistajien kuuleminen esitutkinnassa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tapahtumien todentamiseksi. Samalla on pohdittava sitä, että asiaan on saatavissa myös muuta näyttöä kuin todistajien kertomukset. Tässä tapauksessa korostuu laite-etsinnällä hankittu WhatsApp-keskustelujen käytettävyys näyttönä. Näiden erilaisten tietosisältöjen, kuten esimerkiksi puhelimesta laite-etsinnällä löydetävien keskustelujen hyödyntäminen erityisesti lähisuhdeväkivaltatapauksissa on mahdollista ja perusteltua laajemminkin. Pakkokeinolaissa säännellyt takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot (PKL 7:3, 737/2015) eivät koske tätä tilannetta.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue läheisen määrittelystä teoksesta Markku Fredman – Janne Kanerva – Matti Tolvanen – Marko Viitanen. Esitutkinta ja pakkokeinot, 2020, s. 505–508. Saatavilla Suomen Laki-hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

80 Hovioikeus viittasi todistelua koskevan lain esitöihin (HE 46/2014 vp s. 94) ja korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2008:68.

2.2.3. Henkilön vapautteen kohdistuvat pakkokeinot

Väkivaltaan puuttuminen osoittaa väkivaltaa käyttävälle, ettei hänen toimintansa ole hyväksyttävää. Sen sijaan jättämällä puuttumatta väkivaltaan, poliisi hyväksyy hiljaisesti tekijän toiminnan. Sellaisena poliisitoiminta ei saa missään tapauksessa näyttäytyä.

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa henkilöön kohdistuvat pakkokeinot ovat usein välttämättömiä väkivallan pysäyttämiseksi tai *konkreettisen* väkivallan uhkan torjumiseksi. Esimerkiksi paikalta poistamisen vaikuttavuutta tulee aina kriittisesti arvioida, onko poistaminen riittävä toimenpide vai uusiutuuko väkivalta, väkivallan uhka tai häiriö lupauksista huolimatta.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä rikoksissa pidättämisen tai vangitsemisen erityinen edellytys on usein rikollisen toiminnan jatkamisvaara. Henkilöön kohdistuvia pakkokeinoja käytettäessä on tärkeää arvioida myös sitä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun henkilö pääsee vapaaksi. Tämä voi olla väkivallan riskin osalta erityisen kriittinen kohta, jossa jopa uhrin henki vaarantuu. Näissä tilanteissa tulee aina arvioida väliaikaisen lähestymiskiellon tarvetta ja uhrin toimitamista turvakotiin.

Etenkin kunniaan liittyvän väkivallan tilanteissa on huomioitava, että uhriin voi kohdistua väkivallan uhkaa lähipiiristä myös ilmeisintä väkivallan tekijää laajemmin, jolloin vapautteen kohdistuva pakkokeino ei välttämättä riittävästi suojele uhria ja uhrin esim. turvakotiin toimittaminen voi olla hänen turvallisuutensa varmistamiseksi välttämätöntä.

Matkustuskielto on pidättämisen tai vangitsemisen sijaan käytettävä lievempi pakkokeino, jolla puututaan rikoksesta epäillyn liikkumisvapauteen. Matkustuskieltoon määrätty voidaan velvoittaa pysymään tietyllä alueella tai kieltää häntä menemästä tietylle alueelle, olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan, ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille, olemaan pitämättä yhteyttä tiettyihin henkilöihin ja luovuttamaan passinsa ja henkilökorttinsa poliisin haltuun. Matkustuskiellon voi määrätä pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuim. Matkustuskieltoon määrätty saadaan pidättää ja vangita, jos hän rikkoo kieltoa taikka pakenee, ryhtyy valmistelevaan pakoa, vaikeuttaa asian selvittämistä tai jatkaa rikollista toimintaa.

Tehostettu matkustuskielto on tuomioistuimen määräämä matkustuskielto, jonka noudattamista valvotaan teknisin välinein. Laitteen avulla henkilön sijaintia seurataan ja valvotaan että hän noudattaa tuomioistuimen päätökseen kirjattuja alueellisia ja ajallisia ehtoja. Edellytyksenä tehostetulle matkustuskiellolle on henkilön suostuminen sähköiseen valvontaan ja sitoutuminen noudattamaan sen ehtoja. (PKL 5:1a, 101/2018).

Suomessa ei tällä hetkellä ole sähköisesti valvottua lähestymiskielloa.⁸¹ Tehostetun matkustuskiellon käyttö tämän tyyppisissä tilanteissa edellyttää sellaisen, jo tapahtuneen rikoksen olemassaoloa, joka täyttää matkustuskiellon edellytykset sekä rikoksesta epäillyn suostumuksen sähköisesti valvottuun pakkokeinoon.⁸² Tehostettu matkustuskielto ei ole välttämättä käyttökelpoinen vaihtoehto vangitsemiselle ainakaan ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä. Muiden asunnossa oleskelevien aito suostumus henkilön oleskeluun asunnossa tutkintavangin vapauttamisen tilanteessa pitäisi varmistaa, jos parisuhdeväkivallan uhka on käsillä.⁸³ Siksi tehostettu matkustuskielto ei ole käytettävissä, jos pakkokeinon edellytyksenä olevaa rikosepäilyä ei vielä ole, vaikka pelko sellaisesta (uhka) olisi jo olemassa.

81 OM 2019:4, s. 15. Lähestymiskiellon valvonnan tehostamista kuitenkin valmistellaan, ks. OM 2021:26.

82 HE 252/2016 vp, s. 44–45.

83 OM 34/2016, s. 15.

2.2.4. Lähestymiskielto

Lähestymiskielto on keino, jolla voidaan puuttua häiritsevään tai väkivaltaa sisältävään toimintaan lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998, LähKieltoL) nojalla. Sitä voi pyytää, kun lähestymiskiellon määräämisen edellytykset ovat olemassa. Lähestymiskiellon määräämisen edellytykset ovat moninaiset ja eri tilanteissa määrätään tilanteen edellyttämän muotoinen lähestymiskielto. Heti voimaan tulevan väliaikaisen lähestymiskiellon voi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Väliaikaisena annettu päätös toimitetaan käräjäoikeudelle, jossa asia tutkitaan ja vahvistetaan lopulliseksi lähestymiskielloksi.⁸⁴

Alunperin laissa säänneltiin lähestymiskiellosta, joka voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään tätä. (LähKieltoL 1.1 § ja 2.1 §).

Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä, jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä, jos henkilön, jota vastaan kieltoa pyydetään, uhkauksista, aiemmista rikoksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen, eikä kiellon määrääminen ole kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat. (LähKieltoL 1.2 § ja 2.2 §, 711/2004).

Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan torjumiseksi, mutta ei muunlaisen häirinnän torjumiseksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto on edellytyksiltään tiukempi, kun edellytyksiä vertaa toisiinsa. Tämä johtuu siitä, että kysymys on kohteen kannalta syvälle lähestymiskieltoon määrättävän tahon perusoikeuksiin kohdistuvasta toimenpiteestä.⁸⁵

Lähestymiskielto voidaan määrätä joko perusmuotoisena tai laajennettuna. Perusmuotoisessa lähestymiskiellossa lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä tai sitä yrittää. Yhteydenotto on siis kielletty em. tavoin, ellei yhteydenottamiseen ole asiallista perustetta ja yhteydenotto on ilmeisen tarpeellinen. Laajennettu lähestymiskielto määrätään silloin, jos on syytä olettaa, että perusmuotoinen lähestymiskielto ei ole tilanteessa riittävä. Silloin lähestymiskielto koskee laajennettuna myös oleskelua suojattavan henkilön vakituisen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai erikseen määritellyn muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä. (LähKieltoL 3 §, 711/2004).

Myös perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä joko perusmuotoisena tai laajennettuna, jolloin kiellon sisältö on muutoin sama kuin laissa alun perin säädettyssä lähestymiskiellossa, mutta lisäksi perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon.

Väliaikaisen lähestymiskiellon tarkoituksena on katkaista väkivaltakierre tai muu häirintä mahdollisimman nopeasti. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon, jos sen edellytykset ovat olemassa. Jos hakijaksi merkitään lähestymiskiellolla suojaa saava, hänen tulisi jatkaa hakemusta käräjäoikeudessa, jotta se vahvistettaisiin lopulliseksi

⁸⁴ Rantaeskola 2019, s. 199–210 ja Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola 2012, s. 700–723.

⁸⁵ Rantaeskola 2019, s. 201–203.

lähestymiskielloksi. Jos kukaan ei ole käräjäoikeudessa jatkamassa hakemusta, asia jää sillensä. Väliaikainen lähestymiskielto toimii väkivaltakierteen katkaisijana ym. heti, kun se on määrätty, mutta myös pidemmän aikaa, jos se vahvistetaan käräjäoikeudessa lopulliseksi lähestymiskielloksi.⁸⁶

Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon eri muodoissaan myös viran puolesta. Edellytyksenä viran puolesta määräämiselle on, että kiellolla suojattavan henkilön suojan tarpeen ilmeisyys edellyttää kiellon välitöntä antamista. Lisäksi edellytyksenä on, että asiassa ilmenneistä seikoista on pääteltävissä, että kiellolla suojattava henkilö ei kieltoon määrättävää henkilöä kohtaan tuntemansa pelon vuoksi tai muusta syystä kykene itse kieltoa hakemaan. Näiden edellytysten täytyessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulee määrätä lähestymiskielto viran puolesta väliaikaisena ja tilanteeseen sopivan sisältöisenä. Näissä tilanteissa hakijana on pidättämiseen oikeutettu virkamies itse ja hän hoitaa asian myös käräjäoikeudessa.⁸⁷

Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova GREVIO kiinnitti raportissaan huomiota siihen, että lähestymiskieltoja määrätään Suomessa parisuhdeväkivallan määrään suhteutettuna erittäin vähän, eikä sen merkitystä uhrin turvallisuuden kannalta ole riittävästi ymmärretty ja otettu huomioon.⁸⁸

Tilastoista ilmenee, että poliisin määräämien väliaikaisten lähestymiskieltojen määrä on vähäinen, mutta vuonna 2020 niiden määrä kasvoi. Väliaikaisia lähestymiskieltoja määrättiin 165 kappaletta vuonna 2019, kun vuonna 2020 niitä määrättiin 194 kappaletta. Väliaikaisia perheen sisäisiä lähestymiskieltoja määrättiin 31 kappaletta vuonna 2019, kun vuonna 2020 niitä määrättiin 43 kappaletta. Myös vuonna 2021 väliaikaisten lähestymiskieltojen määrä on ollut nousujohteinen: 1.1.–15.11.2021 välisenä aikana väliaikaisia lähestymiskieltoja määrättiin 199 kappaletta, mikä oli jo noin 20 prosenttia enemmän kuin vuoden 2020 samalla tarkastelujaksolla.⁸⁹ Myönteinen kehityssuunta osoittaa, että asiaan on viime vuosina poliisissa kiinnitetty huomiota.

Poliisihallituksen ohjeen mukaan lähisuhdeväkivaltaa koskevissa akuuteissa tilanteissa tulee aina harkita väliaikaisen lähestymiskiellon määräämistä. Suojaa saavan (väkivallan kohteena olevan asianomistajan) merkitseminen hakijaksi lähestymiskieltoa koskevaan asiaan voi lisätä väkivallan riskiä. Lisäksi vaarana on, ettei asianomistaja mene käräjäoikeuteen jatkamaan hakemusta. Jos hakija ei ole käsittelyssä jatkamassa hakemustaan, asia jää sillensä. Viran puolesta määrättyssä väliaikaisessa lähestymiskiellossa pystytään varmistamaan, että lähestymiskielto saadaan voimaan, kun poliisi huolehtii asiasta myös käräjäoikeusvaiheessa. Jos suojaa saava on itse hakijana, hän ei välttämättä kykene tai uskalla jatkaa hakemusta, jolloin riskinä on, että asia jää käräjäoikeudessa sillensä.⁹⁰

Ennen väliaikaista lähestymiskieltoa koskevan asian ratkaisemista kieltoon määrättäväksi aiotulle ja sillä suojattavalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista asiaan osallista kuulematta, jos pyyntö on ilmeisen perusteeton tai jos kieltoon määrättäväksi aiottua henkilöä ei tavoiteta. (LähKieltoL 11.3 §, 711/2004).

86 Rantaeskola 2019, s. 205.

87 POHA ohje POL-2018-26808 – Lähestymiskielto.

88 GREVIO Baseline Evaluation Report Finland. GREVIO/Inf(2019)9.

89 PolStat-järjestelmä: lähestymiskieltojen määrät.

90 POHA ohje POL-2020-28566 – Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa.

Lähestymiskieltoasioissa kuten muissakin lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä rikosasioissa on tärkeää, että suojattava henkilö saisi mahdollisimman nopeasti apua ja tukea sekä mahdollisen tukihenkilön tilanteeseen auttavista palveluista.

Samassa taloudessa asuneiden osalta perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen tarkoittaa, että lähestymiskieltoon määrätty ei saa enää asua yhteisessä taloudessa. Yleensä sosiaalitoimessa on huomioitu tilanne, että lähestymiskieltoon määrättävälle voidaan osoittaa jokin paikka, jossa hän voi asua lähestymiskiellon voimassa ollessa tai ainakin siihen asti, kunnes hän saa järjestettyä itselleen muun asuinpaikan.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen voi joissakin tilanteissa olla poliisin näkökulmasta haastavaa, jos sosiaalitoimessa ei ole huomioitu tätä tilannetta, eikä lähestymiskieltoon määrättyllä ole tosiasiallisesti paikkaa mihin mennä, eikä myöskään mahdollisuutta maksaa väliaikaisesta asumisesta aiheutuvia kuluja. Kuitenkin sosiaalitoimella olisi velvollisuus asuinpaikan osoittamiseen, joten tilanne ei saisi muodostua poliisille esteeksi puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Poliisin pitäisikin keskustella sosiaalitoimen kanssa tilanteen parantamiseksi.

Lisäksi huomion arvoista on, että hyvinkin edullisia asuntoja on löydettävissä myös ns. vapailta markkinoilta. Siksi lähestymiskieltoon määrättävän ilmoittamat haasteet asumisen suhteen lähestymiskieltoon määräämisen kohtuuttomuuden perusteina jäävät usein vaille merkitystä ottaen huomioon lähisuhdeväkivallan uhriksi joutuneen tilanne ja poliisin velvollisuus puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Tällaiset seikat kannattaa myös kirjata väliaikaiseen lähestymiskieltoon näkyville, jotta ne tulevat käräjäoikeuden tietoon lähestymiskieltoasia siellä käsiteltäessä.

Esimerkki lähestymiskiellon määräämisestä

Läheiseensä kohdistetusta väkivallasta epäilty henkilö on pidätettynä ja asianomistajaa kuulustellaan. Asianomistajan kuulustelussa tulee esille tarve määrätä väliaikainen lähestymiskielto ja häntä kuullaan samalla myös lähestymiskieltoasiasta.

Pidätettynä olevaa henkilöä kuullaan itse rikosepäilystä ja samalla häntä kuullaan lähestymiskieltoon määräämisestä käyttäen apuna jo osittain kirjattua lähestymiskieltopäätöstä. Epäillyn mielipide lähestymiskieltoon määräämisestä kirjataan myös ylös.

Väliaikainen lähestymiskielto kirjataan valmiiksi Poliisiasian tietojärjestelmään ja väliaikaisen lähestymiskiellon käsittelyajankohta selvitetään. Jos poliisilaitos on sopinut käräjäoikeuden kanssa tietyn viikoittaisen päivän, jolloin lähestymiskieltoasioita käräjäoikeudessa käsitellään, käsittelypäiväksi merkitään sovittu päivä. Jos mitään erillistä yleistä sopimusta ei ole, asian käsittelypäivä selvitetään käräjäoikeudesta olemalla yhteydessä sinne.

Käräjäoikeuden käsittelypäivän selvittyä, tutkinnanjohtaja tekee väliaikaisen lähestymiskieltopäätöksen valmiiksi haasteineen, jonka jutun tutkija tai muu poliisimies antaa tiedoksi lähestymiskieltoon määrättävälle. Silloin päätös väliaikaisesta lähestymiskiellostä annetaan rikoksesta epäillylle tiedoksi. Samalla hänelle annetaan tiedoksi haaste asian käsittelyyn käräjäoikeuteen. Näin lähestymiskielto saadaan voimaan väliaikaisesti ja samalla lähestymiskieltoasia vireille käräjäoikeudessa.

Poliisi osoittaa väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisellä tekijälle, ettei tämä voi toimia siten kuin toimii. Tästä näkökulmasta ei niin tärkeää olekaan se, vahvistaako käräjäoikeus lähestymiskiellon lopulliseksi ratkaisuksi. Jos käräjäoikeus ei tällä kertaa vahvistakaan lähestymiskieltoa, niin saattaa käydä seuraavalla kerralla, kun väliaikainen lähestymiskielto määrätään samasta syystä uudelleen, joskus hyvinkin lyhyen ajan sisällä. Poliisin ei kuitenkaan pitäisi väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen tarpeellisuutta päättäessään pohtia sitä, mitä käräjäoikeus tekee. Poliisin tulee pohtia sitä, miten poliisin tulee toimia lähisuhdeväkivaltatilanteissa ja olisiko väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisellä vaikuttavuutta. Silloin ei ratkai-

sua kannata perustaa mahdolliseen ennakointiin, vaan testata onko väliaikaisella lähestymiskiellolla tosiasiallisesti vaikuttavuutta. Jos lähestymiskielto ei riitä, sen jälkeen voidaan siirtyä henkilön vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttämiseen (alaluku 2.2.3), jos edellytykset niille ovat olemassa. Toki tässä kohtaa on jo voitu käyttää vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja.

Erilaista aineistoa aiheesta

Lue lisää Poliisihallituksen ohje POL-2020-28566 – Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naiseen kohdistuvan väkivallan tapauksissa. Ohje löytyy poliisin intranetistä.

Lue lisää Poliisihallituksen ohje POL-2018-26808 – Lähestymiskielto. Ohje löytyy poliisin intranetistä.

2.2.5. Erilaiset etsinnät

Etsinnät voidaan jaotella paikkaan kohdistuvaan etsintään ja henkilöön kohdistuvaan etsintään. *Paikkaan kohdistuva etsintä* voi olla esineellistä tai henkilöllistä. *Esineellisen etsinnän* tavoitteena on erilaisten esineiden eli näytön löytäminen. Paikkaan kohdistuva esineellinen etsintä on vaihtoehtoisesti paikanetsintää tai yleistä kotietsintää. Paikkaan kohdistuvan etsinnän onnistuminen voidaan varmistaa tutkimuspaikan ja -kohteen eristämällä. Silloin rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saadaan sulkea rakennus tai huone ja määrätä kieltäjiä (pääsy tietyille alueille, pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle, esineen siirtäminen tai muu vastaava toimenpide). Lisäksi laite-etsintä voidaan jaotella paikkaan kohdistuvaksi, mutta tiedollisena etsintänä laite-etsinnän tavoitteena on digitaalisen aineiston löytäminen. *Henkilöllisen etsinnän* tavoitteena on henkilön tavoittaminen, joka voi tarkoittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän tekemistä. Henkilön löytymisen jälkeen häneen kohdistetaan henkilöön kohdistuvaa etsintää.⁹¹

Lähisuhdeväkivallan yhteydessä erilaisten etsintöjen merkitys on korostunut. Oletettavaa on, ettei lähisuhdeväkivaltaa kohdannut halua tai pysty kertomaan tilanteesta. Silloin rikoksen kohteeksi joutunut käyttää oikeuttaan kieltäytyä kertomasta asiasta. Vaikka asianomistaja ei käyttäisi tätä oikeuttaan esitutkinnassa, hänellä on oikeus siihen myös käräjäoikeudessa. Siksi asioiden selvittäminen esitutkinnassa riittävän yksityiskohtaisesti muilla tavoilla kuin henkilöitä kuulustelemalla on välttämätöntä.

Erityisen tärkeää on muistaa se, että laite-etsinnän toimittaminen on mahdollista, vaikka läheinen käyttää kuulustelussa kieltäytymisoikeuttaan. Laite-etsinnällä tarkoitetaan tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää (PKL 8:20.1). Laite-etsintään liittyvässä jäljentämisessä on olemassa erilaisia takavarikointi- ja jäljentämiskielloja, mutta lähisuhteita koskevaa kokonaiskieltäytymisoikeutta nämä kiellot eivät koske.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän antama syytemääräys 16.9.2020, asianumero 018/21/20

Raikausta koskevassa asiassa apulaisvaltakunnansyyttäjä kumosi aluesyyttäjän tekemän syyttämättäjäntämisspäättöksen, teki uuden syyteharkinnan ja määräsi sen tuloksena jottavan aluesyyttäjän tai hänen määräämänsä syyttäjän asettamaan rikoksesta epäillyn syyteeseen raiskauksesta.

91 Rantaeskola 2019, s. 334–350.

Aluesyyttäjä oli päätnyt asiassa ei näyttöä -perusteiseen syyttämättäjättämispäätöseen. Uudessa syyteharkinnassa asianomistajan kertomusta tukevaksi näyttöksi katsottiin asianosaisten välinen, digitaalisella alustalla käyty keskustelu ja syytetyn kirjoittama kirje.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että näyttö ylitti syytteen nostamiseksi vaadittavan kynnyksen. Hän määräsi syytteen nostettavaksi.⁹²

2.2.6. Takavarikko ja jäljentäminen

Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, se on rikoksella viety tai se tuomitaan menetetyksi (PKL 7:1). Tämä koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (data). Asiakirjan takavarikoiminen todisteena käytettäväksi on korvattava sen jäljentämisellä, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta. Jos asiakirjaa ei voida viivytyksettä jäljentää asiakirjan tai asiakirja-aineiston laadun tai laajuuden vuoksi, asiakirja on takavarikoitava (PKL 7:2).

Huomionarvoista on, että rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaareissa tarkoitetussa läheisessä suhteessa (OK 17:17) olevan hallusta aikaisemmin voimassa ollutta takavarikko- ja jäljentämiskieltoa ei enää ole. Takavarikoimis- ja jäljentämiskieltoja koskevan säännöksen (PKL 7:3, 737/2015) mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren (OK 17:10–14, 16, 20 tai 21) nojalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta.⁹³ Tässä sääntelyssä ei enää vuoden 2016 alusta voimaan tulleen muutoksen jälkeen ole mainittu läheistä koskevaa kokonaiskieltäytymisoikeutta.

Epäiltyä tai läheistä ei voida siten aktiivisesti pakottaa luovuttamaan takavarikoitavaa tai jäljennettävää kohdetta. Häntä ei voida myöskään vaatia ilmoittamaan esineen sijaintipaikkaa tai esimerkiksi tietokoneen salasanaa, jotta tiedostoon päästäisiin käsiksi ja saataisiin todisteena käytettäväksi.⁹⁴ Kun laite-etsintää, takavarikoimista ja jäljentämistä koskevan pakkokeinon edellytykset ovat olemassa, tiedon haltija joutuu kuitenkin sietämään pakkokeinon toteuttamisen. Laite-etsinnän toimittamisen yhteydessä merkitystä ei ole sillä, kenen hallitsemasta tietokoneesta tai muusta tietoteknisestä laitteesta on kysymys.

2.2.7. Sovittelu

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa vain poliisilla ja syyttäjällä on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Lähisuhdeväkivaltaan liittyvän rikoksen soveltuvuutta sovitteluun tulee arvioida tapauskohtaisesti ja erityisen kriittisesti. Poliisihallituksen ohjeen⁹⁵ mukaan poliisin on osaltaan aina huolehdittava siitä, että lähisuhdeväkivaltaa ei ohjata sovitteluun, jos väkivalta on toistuvaa. Lisäksi pitää huomioida, että kaikki sovitteluun liittyvät asiat tulee hyväksyä täysin vapaaehtoisesti.

Päätös sovitteluun ohjaamisesta tehdään tutkijan esittelystä tutkinnanjohtajalle, ja tarvittaessa asiaa tulee käsitellä yhteistyössä syyttäjän kanssa. Lähisuhdeväkivaltatapauksen esitutkinta on aina suoritettava loppuun asti, vaikka asia olisi sovittelun piirissä.

92 Lisäksi asiaa koskeva materiaali ilmoitetaan olevan kokonaisuudessaan salassa pidettävää viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24§:n 1 momentin kohtien 25 ja 26 mukaisesti.

93 Kiellon edellytyksenä voi lisäksi olla se, että kohde on hallussa, eikä kaikissa tilanteissa ole kuitenkaan takavarikointi- tai jäljentämiskieltoa. Voit tutustua takavarikko- ja jäljentämiskieltoihin teoksessa Rantaeskola (2019, s. 323–327), jossa monimuotoiset viittaussäännökset on selostettu yksityiskohtaisesti.

94 HE 46/2014, s. 148

95 Poliisihallituksen ohje POL-2020-28566 – Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa.

Asianosaisten suostumus tarkoittaa suostumuksen antamista esitutkinta- ja syyteharkinta-aineiston yleisen salassapidon piiriin (Julkl 24.1 § 3 kohta, 458/2011) kuuluvan aineiston toimittamiseen poliisin ulkopuoliselle taholle – sovittelutoimistoon. Tällä suostumukseen asianosaiset eivät sitoudu sovittelemaan asiaa, vaan ainoastaan aineiston toimittamiseen sovittelutoimistoon.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä rikoksissa asianosaisten tasa-arvoinen asema ei usein ole lähtökohtaisesti mahdollinen lähisuhdeväkivallan psykologisen ulottuvuuden takia tai esimerkiksi kulttuurillisista syistä. Ulkomaalaistaustainen henkilö ei myöskään välttämättä ymmärrä sovittelun merkitystä rikosprosessin kannalta, koska ylipäätään suomalainen rikosprosessi voi olla hänelle vieras. Silloin on riskinä, että henkilö voi virheellisesti käsittää, että sovitteluun on poliisin ehdotuksesta suostuttava.

Toisaalta sovittelulla voi olla hyvinkin myönteisiä vaikutuksia silloin kun asiakokonaisuus soveltuu soviteltavaksi; prosessi on usein rikosprosessia nopeampi, sovittuja asioita voidaan seurata ja auttaviin palveluihin ohjaus on korostuneessa roolissa.

On tärkeää, että sovittelua ja tukipalveluja ei nähdä toisiaan poissulkeviksi vaihtoehdoiksi. Poliisin tulee tehdä selkeät merkinnät molempiin palveluihin ohjaamisesta, jotta asiaa myöhemmin käsittelevät tietävät, millaisia ohjauksia on jo tehty. Poliisin tulee ohjata tukipalveluihin lähtökohtaisesti jo akuutista tilanteesta lähtien, ja tukipalveluihin ohjaaminen on erityisen tärkeää edelleen samanaikaisesti, kuin kysytään suostumusta sovitteluun. Mikäli osapuolet ovat jo ennen sovittelua ehtineet ottaa vastaan tukipalvelua, se voi jopa edesauttaa hedelmällisempää sovittelutilannetta. Ohjaamalla uhri esimerkiksi Rikosuhripäivystykseen, voidaan myös varmistaa, että uhri on tietoinen sovittelun merkityksestä hänen oikeusturvansa kannalta ja hänellä voi olla mahdollisuus saada tukihenkilö mukaan myös sovittelutilanteeseen. Lisäksi muut tukipalvelut ja niihin ohjaaminen kaikkien henkilötahojen osalta tulee huomioida.

On tärkeää tiedostaa, että rikoksen uhrit harvemmin tietävät, mitä tarkoittaa sovittelun myötä usein seurauksena oleva asianomistajan rangaistusvaatimuksesta luopuminen tai syyttäjän syyttämättäjäättämispäätös. He eivät myöskään usein ymmärrä, että heillä on oikeus vaatia vahingonkorvauksia myös sovittelun yhteydessä samalla tavalla, kuin jos asia käsiteltäisiin oikeudenkäynnissä. Usein sovittelussa sovitut vahingonkorvaukset maksetaan, mutta harva tietää, että jos eritelty ja perustellut vahingonkorvaukset on kirjattu selkeästi sovittelusopimukseen, niitä voi hakea Valtiokonttorista, mikäli esimerkiksi rikoksen tekijä ei jostain syystä kuitenkaan maksaisi korvauksia. Lisäksi rikoksen uhrien on tärkeää tiedostaa, että sovittelusopimus on pantavissa täytäntöön ulosottoviranomaisen kautta vain, jos sopimus on vahvistettu käräjäoikeudessa. Jos sovittelusopimus vahvistetaan erillisenä asiana, sovittelusopimuksessa kannattaa huomioida myös vahvistamisesta aiheutuva käsittelymaksu käräjäoikeudessa.

2.2.8. Poliisin tiedustelujärjestelmä (POTI)

Poliisin tiedustelujärjestelmä eli POTI on yksi merkittävä työkalu lähisuhdeväkivallan torjunnassa. POTlin tehtävien kirjausten tavoitteena on parantaa lähisuhdeväkivaltaan liittyvää riskinarviointia ja tiedonkulkua niin yksiköiden sisällä kuin niiden välilläkin. POTI-kirjaus tehdään aina, kun se voi auttaa estämään väkivaltaa, myös silloin kun tapahtumassa ei sillä kertaa ollut kyse rikoksesta, mutta asiasta voidaan kirjata esim. havaintotieto.

Lähisuhdeväkivaltavihjeen syöttäminen POTIin on mahdollista aina, kun havaintotiedon kynnys ylittyy. Havaintotiedoilla tarkoitetaan poliisimiesten havaitsemia tai poliisille ilmoitettuja tietoja sellaisista tapahtumista tai henkilöistä, joiden voidaan olosuhteiden taikka henkilön käyttäytymisen vuoksi perustellusti arvioida liittyvän rikolliseen toimintaan. Kirjaamisen kynnys on siten matala ja kirjata voi niin saatuja vihjeitä kuin poliisin omia havaintojakin. Mahdollista on kirjata myös Espo-asia / Espo-havainto, jos edellytykset täyttyvät. Espo-asia voidaan kirjata väkivallan

uhkan kohteelle roolissa ”uhri”. Tiedustelun asia (T-asia) avataan, jos esimerkiksi havaintotieto vaatii jatkotoimenpiteitä. Tarkemmat ohjeet ovat POTI-käsikirjassa.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvässä POTI-kirjauksessa käytetään Lävä-alkumerkintää (esim. Lävä: vihje mahdollisesta lähisuhdeväkivallasta). Kirjauksissa tulee huomioida, että lähisuhdeväkivalta-asia voi liittyä myös huolta-aiheuttavaan henkilöön, jolloin alkumerkintä on HAH. Poliisiyksikössä tehtävien POTI-kirjausten jatkotoimenpiteet on sovittava poliisilaitoksen EET/ATI-yksikön kanssa. Kenttäpartion keräämät tiedot ovat merkityksellisiä lähisuhdeväkivalta-asioissa erityisesti hälytystehtävien toistuesssa. Silloin tapausta myöhemmässä vaiheessa käsittelevillä on parempi käsitys siitä, millaisia asioita tapaukseen liittyy, tiedot ovat tarvittaessa valtakunnallisesti käytettävissä ja tämä parantaa myös riskinarvioinnin laatua.

Esimerkki POTI-kirjauksesta lähisuhdeväkivaltaa koskevasta hälytystehtävästä

Naapuri soittaa hätäkeskukseen kuullessaan naapurista kovaa riitelyn ääntä ja tavaroiden rikkoutumista. Paikalle lähetetään poliisipartio. Kohdeasunto vaikuttaa kuitenkin tyhjältä ja naapuri kertoo, että pariskunta poistui juuri yhdessä jalkaisin kohti läheistä kaupakeskusta. Naapuri kertoo, että hän on kuullut useamman kerran aikaisemmin, kun toinen osapuoli huutaa päihtyneenä solvauksia ja uhkauksia puolisolleen. Poliisipartio ei tavoita henkilöitä. Partio kirjaa asiasta POTI-havaintotiedon ja esimerkiksi EET-toiminta voi jatkaa havaintotiedon pohjalta asian selvittämistä avaamalla POTlin tiedusteluasian, jonka alla suoritetaan tarpeelliset selvitykset ja EET-toimenpiteet.

2.2.9. Ennalta estävä toiminta ja analyysi

Rikosten ennalta estäminen kuuluu lain mukaan poliisin tehtäviin ja kaikkien lähisuhdeväkivallan parissa työskentelevien tuleekin kaikissa kohtaamisissa pohtia, mitkä ovat ne keinot, joilla väkivallan kierre pysäytetään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen on usein pitkäkestoinen prosessi ja moni lähisuhdeväkivaltatapaus vaatii tilanteen pidempiaikaista hoitamista siihen erikoistuneen moniammatillisen tiimin toimesta. Poliisin ennalta estävän työn strategiassa on kolme työmuotoa, jotka liittyvät erityisesti lähisuhdeväkivaltaan: uhrin auttamiseen erikoistunut MARAK eli moniammatillinen riskinarviointimenetelmä, HAH eli huolta aiheuttaviin henkilöihin liittyvät prosessit sekä lasten ja nuorten auttamiseen suunnattu Ankkuritoiminta. Nämä työmuodot ovat vahvasti moniammatillisia, ja kyse on koordinoituista toimista kunkin toimijan toimivaltuuksilla.⁹⁶

Ennalta estävä toiminta nivoutuu niin valvonta- ja hälytystoimintaan, rikosten tutkintaan, lupahallintoon kuin analyysitoimintaan. Jokaisessa poliisiyksikössä tuleekin olla sovittuna yhteistointamallit lähisuhdeväkivallan torjunnassa, jotta puuttuminen olisi tehokasta ja etenkin toistuvan ja vakavan väkivallan riskissä olevat tapaukset alueella tunnistetaan ja niihin pystytään kohdentamaan vaikuttavia toimenpiteitä. Asiasta lisää alaluvussa 3.3. Ennalta estävän toiminnan näkökulmasta poliisin tiedustelujärjestelmän (POTI) hyödyntäminen täysipainoisesti on välttämätöntä, kuten edellä on korostettu (alaluku 2.2.8).

Ennalta estävän toiminnan roolia lähisuhdeväkivallan torjunnassa käsitellään tarkemmin alaluvussa 3.3.

96 SM 2019:3 – ENSKA, s. 20–21, 25, 31 ja 34.

2.3. LÄHISUHDEVÄKIVALTAAN LIITTYVÄ UHKA- JA RISKINARVIOINTI

2.3.1. Lähisuhdeväkivalta Suomessa ja yleistä riskinarvioinnista

Vuosittain 2015–2019 Suomessa on kuollut noin 13 naista ja noin 5 miestä lähisuhdeväkivallan seurauksena.⁹⁷ Esimerkiksi vuonna 2019 henkirikokseen päättyneistä parisuhteista 80 prosentissa oli esitutkintatietojen mukaan esiintynyt väkivaltaa jo aiemmin, usein pitkäänkin. Ylipäätään lähisuhdeväkivallan uhreista 20 prosenttia joutui väkivallan kohteeksi useammin kuin kerran vuoden aikana.⁹⁸

Väkivallan vakavuuden, toistuvuuden ja kuolemanvaaran arviointi riskien hallitsemiseksi sekä tarvittaessa turvallisuuden ja tuen tarjoaminen yhteensovitetuin toimin ovat Istanbulin sopimuksen (SopS 52–53/20159 51). artiklan mukainen viranomaisvelvoite. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijaryhmä GREVIO on edellyttänyt Suomelta järjestelmällisyyttä ja sukupuolisensitiivisyyttä riskinarviointiin.⁹⁹ Myös apulaisoikeuskansleri on ratkaisussaan *AOKa 12.4.2021 Dnro OKV/1325/1/2018* kiinnittänyt huomiota velvollisuuteen arvioida väkivaltaan liittyvä riski ja mahdollisen väliaikaisen lähestymiskiellon määrittämisen tarve. Täten poliisilla on velvollisuus arvioida väkivallan riskiä ja ryhtyä tämän arvion pohjalta tarvittaviin toimenpiteisiin yhteistyössä muiden väkivallan uhreja auttavien toimijoiden kanssa. Poliisin toiminnassa keskeistä on pyrkiä tunnistamaan sellaisia lähisuhdeväkivaltatapauksia, joissa väkivalta on vaarassa jatkua ja pahentua. Riskinarviointi edellyttää paitsi tiedon keräämistä, myös sen tallentamista ja jakamista poliisin tietojärjestelmissä uusien rikosten ennalta estämiseksi (alaluvut 2.2.8 ja 2.2.9).

Lähisuhdeväkivaltaan liittyviä valtakunnallisia ja järjestelmällisiä työkaluja poliisilla ovat käytännössä ennalta estävän työn strategian työmuotoihin MARAKiin ja huolta aiheuttaviin henkilöihin (HAH) liittyvät riski- ja uhka-arviointityökalut sekä osana esitutkintaa tehtävä, rikosprosessissa tarvittavia toimenpiteitä kartoittava rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointi. Suojelutarpeen arviointia käsitellään alaluvussa 3.2.5. Lisäksi valvonta- ja hälytystoimintaan suunnattu kenttämuistio (KEMU) on riskinarviointia tukeva työkalu, joka sisältää uhrin puhuttamiseen liittyvän kysymysrunгон sekä listan muista huomioitavista asioista rikoksen selvittämiseksi sekä väkivallan riskin ja tarvittavien toimenpiteiden arvioimiseksi.

2.3.2. Vakavan väkivallan uhkan tunnistaminen

Vakavaan väkivallantekoon johtava tapahtumaketju on monisyinen ja etukäteen on mahdollonta sanoa, missä tapauksessa henkilö päätyy toteuttamaan kuolemaan johtavan väkivaltateon. Lähisuhdeväkivallan tutkimuksessa on kuitenkin löydetty tapauksia yhdistäviä taustatekijöitä, jotka tulee kokonaistilannetta arvioidessa varoitusmerkkeinä ottaa vakavasti.

97 Lehti 2020, s. 52. Laajemmin kuolemaan johtaneista väkivallan teoista Lehti (2020, s. 52) toteaa: Naisia surmattiin vuosina 2010–2014 vuosittain keskimäärin 31, vuosina 2015–2019 enää 24 (–21 %). Miesten vastaavat määrät olivat 68 ja 55 (–19 %).

98 Tilastokeskus – Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrin vuonna 2019. Voit tutustua viranomaisten tietoon tulleen lähisuhdeväkivallan määriin tarkemmin lähteestä: Krime-Tilastoraportti lähisuhdeväkivalta 2019.

99 GREVIO Baseline Evaluation Report Finland. GREVIO/Inf(2019)9. Näitä velvoitteita on selostettu myös *Naisiin kohdettuvan väkivallan torjuntaohjelmassa vuosille 2020–2023*, OM 2020:15, s. 9–10 ja 20–22.

Tutkimustiedon pohjalta lähisuhdeväkivallan eskaloitumista voivat ennakoida mm. seuraavat riskitekijät:

- Aiempi fyysinen väkivalta.
- Pakottava kontrollointi.
- Äärimmäinen mustasukkaisuus.
- Eroaikeet.
- Pakkomielteisyys.
- Tappamisella uhkaaminen.
- Kuristaminen.
- Negatiiviset muutokset epäillyn elämässä, kuten taloudelliset ongelmat, mielen-terveysongelmat, itsetuhoisuus.
- Osapuolten päihteiden käyttö.
- Pääsy aseisiin.
- Kotieläimiin kohdistuva väkivalta.
- Sosiaalinen eristäytyminen.
- Uhrin raskaus.¹⁰⁰

Poliisin toiminnassa korostuvat tietyt tilanteet, jolloin on erityisen korkea riski vakavan väkivallan laukeamiseksi. Sellaisia tilanteita ovat, kun väkivallan uhkan aiheuttaja esimerkiksi:

- Saa tiedoksi lähestymiskieltoon, avioeroon, omaisuuden jakamiseen, kielteiseen oleskelulupaan tai huoltajuuteen liittyvän päätöksen.
- Saa tietää, että jostakin jo tapahtuneesta asiasta on ilmoitettu poliisille.
- Pääsee vapaaksi oltuaan vankilassa kärsimässä aikaisempaa rangaistusta tai käsillä olevan tapauksen vapauteen liittyvien pakkokeinojen yhteydessä.
- Saa tiedon oikeudenkäynnistä tai tuomiosta sekä itseään koskevista seuraamuksista.
- Haluaa tavata kohteen ”vielä viimeisen kerran” on selvä signaali vakavasta tekijään ja/tai kohteeseen kohdistuvasta toimenpiteestä.
- Saa tietää uhkan kohteen uuden osoitteen, kun kohde on yrittänyt suojella itseään ja/tai lapsiaan muuttamalla toiselle paikkakunnalle / toiseen asuntoon.
- Saa tietää uhkan kohteen halusta/aikeesta erota, eikä itse hyväksy sellaista.
- Saa tietää uhkan kohteen uudesta kumppanista.¹⁰¹

¹⁰⁰ Improdova: Identification of risk factors, 2020.

¹⁰¹ Improdova.eu -koulutus, 2020. Tässä em. lähteen eri tilanteita on esitelty ja esimerkkejä on täydennetty.

Tutkimustiedon pohjalta vahvimmat ennustavat riskitekijät (aiempi rikoshistoria, aiempi väkivaltainen käyttäytyminen, kiinniotot) yhdistettynä suhdetekijöihin (kontrolloiva, eristävä ja mustasukkainen käytös) ja tilannetekijään (ero/erouhka) muodostavat vahvimmin henkeä uhkaavan yhdistelmän.¹⁰²

Oman lapsensa surmanneiden henkilöiden taustoissa on havaittavissa kaksi yleistä piirrettä, jotka luonnehtivat surman motiivia. Ensinnäkin surman taustalla voi olla lasten surmaaminen kostoksi erosta. Toisena taustatekijänä on havaittavissa se, että tekijällä on vakavia mielenterveyden ongelmia tai pitkäkestoinen masennus. Tutkimusten perusteella perhesurmissa voidaan havaita yhtenäisiä piirteitä. Esimerkiksi lähes kaikki henkilöt, jotka päätyivät surmaamaan perheenjäsenen, olivat miettineet tekoa pidempään ja heidän käyttäytymisessään oli havaittavissa surmaan viittaavia merkkejä. Lähisuhdeväkivallassa on ilmennyt muihin väkivallan muotoihin verrattuna enemmän väkivallan käyttämistä ja väkivaltaisella teolla uhkailua itseä tai lähipiiriä kohtaan ennen tekoa. Tutkimuksen mukaan kolmessa neljästä naisiin kohdistuneista tapoista oli tekoa edeltävää vainoamista.¹⁰³

Vaativien erotilanteiden osalta erilaisia tilanteita on syytä käsitellä monitahoisesti. Esimerkiksi lasten tilanne on silloin erityisen haastava, jolloin nämä tilanteet tulee huomioida.¹⁰⁴

Edellä mainituista syistä onkin erittäin tärkeää arvioida tietoja, tapahtumia ja riskitekijöitä kokonaisuutena, jolloin tilanteesta muodostuva kokonaiskuva saattaa olla hyvin erilainen kuin yksittäisen tapahtuman perusteella saatu vaikutelma.

On myös tärkeää huomioida, että riskinarviointi ei ole pelkästään uhrin kuolemanvaaran torjuntaa, vaan ylipäättään arviointia väkivallan jatkumisen riskistä ja väkivallan ennalta estämiseen tarvittavista moniammatillisista toiminnoista. Väkivaltaisesta suhteesta lähteminen vaatii usein useita yrityksiä ja erilaista oikea-aikaista tukea. Viime kädessä väkivallan kohteeksi joutuneen lähteminen parisuhteesta vaatii aina ihmisen oman päätöksen. Väkivallan kohteeksi joutumista ei kuitenkaan voi jättää huomiotta, vaan jokaisella poliisilla on velvollisuus puuttua tilanteeseen sellaisen havaitessaan.

Ymmärrys lähisuhdeväkivaltailmiön dynamiikasta, riskitekijöistä ja moniammatillisista mahdollisuuksista auttavat tilanteiden mahdollisimman oikeasuuntaista tulkintaa ja toimenpiteiden arviointia. Siksi on tärkeää, että jokaisella lähisuhdeväkivaltailmiön parissa työskentelevällä on vähintään perustietoa edellä mainituista. Tämä vaatimus koskee niin käytännön työtä tekeviä kuin erilaisia päätöksiä tekeviä.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää Ensi- ja turvakotien liiton turvasuunnitelmista, joilla voi varautua uhkaaviin tilanteisiin: <https://nettiturvakoti.fi/nain-haet-apua/turvasuunnitelmat/>

Lue lisää vaativista erotilanteista: Vaativan erotyön käsikirja, Johanan Vaitomaa - Tiina Muukkonen - Susanna Rautio (toim.), Ensi- ja turvakotien liitto ry, 2021. Saatavilla: https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/digi_etl_vaativa_eroty_2021_sivuttain

102 Brandt 2020, s. 22.

103 Koskelainen – Stenberg 2020.

104 Vaitomaa – Muukkonen – Rautio 2021.

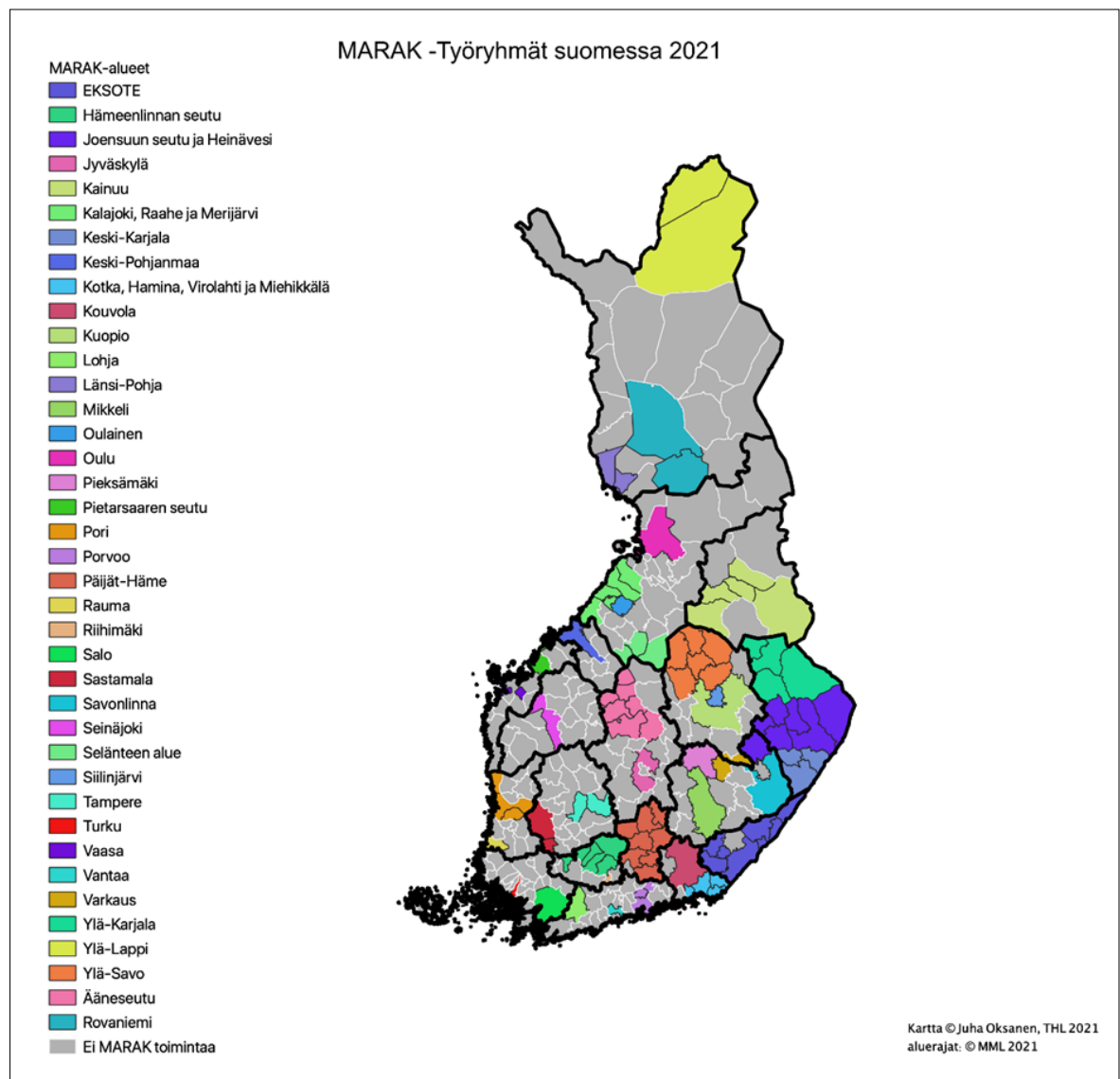
2.3.3. Moniammatillinen riskinarviointi (MARAK)

MARAK eli moniammatillinen riskinarviointi on poliisin ennalta estävän työn strategian mukainen yhteistyömuoto ja työmenetelmä, jolla arvioidaan vakavan parisuhdeväkivallan uhkaa ja parannetaan uhrien turvallisuutta. MARAK-työskentelyn ensisijaisena kohderyhmänä ovat aikuiset parisuhdeväkivallan uhrit, mutta työskentelyssä huomioidaan aina myös lapset.

MARAK-menetelmän avulla poliisi pystyy estämään uusiutuvaa parisuhdeväkivaltaa ja kohdistamaan uhrin turvallisuutta parantavan toimintaansa tapauksiin, joissa väkivallan riski on suuri. Keskeistä on, että riskinarvioinnissa yhdistyy eri toimijoiden arvio tilanteesta, sen vakavuudesta sekä toimenpiteistä, joilla uhria voidaan auttaa.

MARAK-toiminnan koordinaatiosta ja kehittämisestä vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomessa toimi vuoden 2021 lopulla 39 paikallista MARAK-työryhmää. Tilanne kuitenkin elää koko ajan ja paikallisen MARAK-työryhmän tilanne kannattaa tarkistaa aika-ajoin.

Seuraavassa kuvassa on kuvattuna MARAK-tilanne kartalla.

Kuva 1: MARAK-työryhmät Suomessa vuonna 2021.

Miten MARAK-toimii?

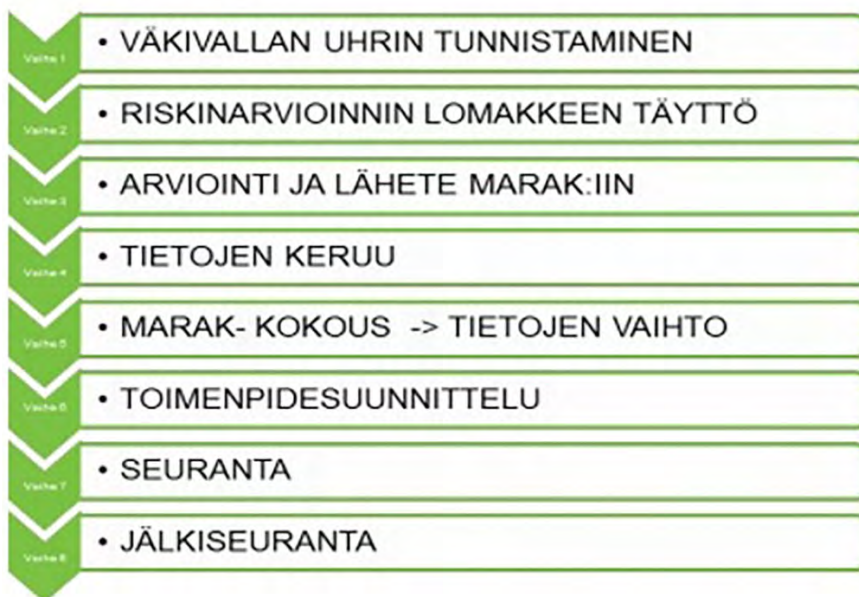
Ensimmäinen askel on tunnistaa henkilö, joka elää toistuvan tai vakavan parisuhdeväkivallan uhan alla. Tämä voi todentua jo valvonta- ja hälytystoiminnassa, mutta viimeistään rikosepäilyä tutkittaessa.

Varsinainen MARAK-työskentely on kaksivaiheinen. Uhrin suostumuksella ja hänen kanssaan täytetään MARAK-riskinarviointilomake. Jos väkivallan korkean riskin uhka täyttyy, eli

- 14 tai enemmän kyllä-vastauksia riskinarviointilomakkeella
- vähintään kolme (3) lähisuhdeväkivaltaan liittyvää hälytystehtävää vuoden aikana
TAI
- arvio siitä, että tilanne on vakavaa huolta aiheuttava

tapaus ohjataan uhrin suostumuksella paikallisen MARAK-työryhmän käsiteltäväksi. Työryhmä laatii uhrille turvasuunnitelman ja uhri saa tukihenkilön prosessin ajaksi. Suunnitelma sisältää erilaisia toimenpiteitä, joita työhön osallistuvat toteuttavat osana perustyötään. Näitä voivat olla uhrille ja hänen lapsilleen järjestetty paikka turvakodista, keskustelu- ja vertaistuki, apu taloudellisissa ja esimerkiksi asumisjärjestelyihin liittyvissä asioissa, auttaminen lähestymiskiellon ja rikosilmoituksen tekemisessä sekä muut turvallisuutta parantavat toimet.¹⁰⁵

MARAK-prosessi

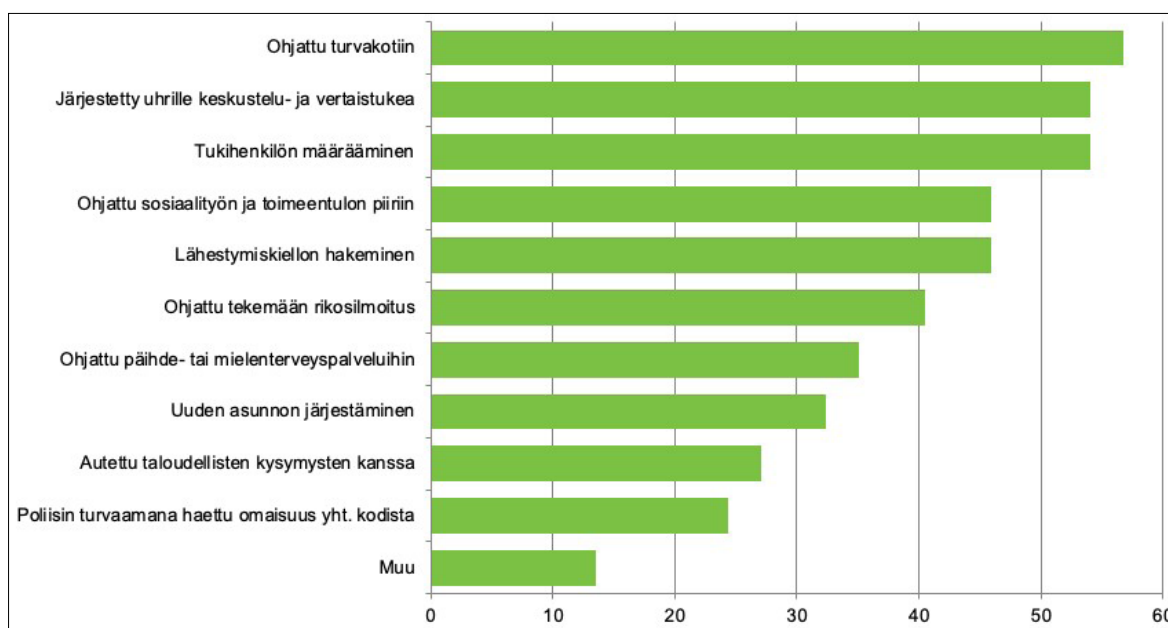

Kuva 2. MARAK-Prosessi.¹⁰⁶

¹⁰⁵ SM 2019:3 – ENSKA, s. 20–21 ja 31.

¹⁰⁶ THL-verkkosivut: MARAK ja Poliisi.

Alla olevassa taulukossa on kuvattu toimenpiteitä, joita vakavan parisuhdeväkivallan uhreille ehdotettiin MARAK-työryhmässä (2011):

Kuva 3. MARAK-työryhmässä vakavan parisuhdeväkivallan uhreille ehdotetut toimenpiteet.¹⁰⁷

2.3.4. Riskinarviointi valvonta- ja hälytystoiminnassa

Jokaisen lähisuhdeväkivallan parissa työskentelevän tulee tuntee oman poliisilaitoksensa menettelytavat ja ohjauskäytänteet MARAK-asioissa. Tämä tarkoittaa sitä, että jokainen valvonta- ja hälytystoiminnassa tietää mihin hänen tulee olla yhteydessä, jos hän saa tietoonsa tapauksen, jossa on vähintään kolme lähisuhdeväkivaltaan liittyvää hälytystehtävää vuoden aikana tai hän muuten arvioi tilanteen vakavaa huolta aiheuttavaksi. Valvonta- ja hälytystoiminnassa alustava arvio tilanteesta riittää. Varsinainen MARAK-arviointi tulee tehdä mahdollisimman pian alustavan arvion jälkeen.

Valvonta- ja hälytystoiminta kohtaa etulinjassa lähisuhdeväkivaltaa, jolloin myös lähisuhdeväkivallan riskinarvioinnin tulee käynnistyä. Suomessa riskipisteitä laskevaa lähisuhdeväkivallan riskinarviointijärjestelmää ei ole käytössä valvonta- ja hälytystoiminnassa. Riskinarvioinnin tueksi on kuitenkin tehty *Lähisuhdeväkivallan kenttämuistio*, joka sisältää uhrin puhuttamiseen liittyvän, riskinarvioinnin näkökulmasta suunnitellun kysymyslistan sekä muistuttaa muista tilanteista arvioitavista ja tehtävistä toimista (kohta 3.1.1).

Valvonta- ja hälytystoiminnassa on tärkeää muistaa, että lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja ennalta estäminen muodostaa kaikki sektorit ylittävän jatkumon, jossa kenttäpartioiden tekemillä ensikäden havainnoilla, kirjauksilla ja toimenpiteillä on keskeinen merkitys.

2.3.5. Riskinarviointi rikosepäilyä tutkittaessa

Samoin kuin valvonta- ja hälytystoiminnassa, jokaisen rikostutkinnassa työskentelevän tulee tuntee MARAK-ohjauksen periaatteet ja oman poliisilaitoksen menettelytapa ohjauksessa vähintään pääpiirteissään. Lähisuhdeväkivalta saattaa ilmetä erilaisissa tilanteissa ja esimerkiksi talousrikoksen tai ihmiskaupan yhteydessä MARAK-ohjaus voi tulla kyseeseen, jos tapaukseen liittyy vakavan parisuhdeväkivallan uhkaa.

107 Piispa – Tuominen – Ewalds 2012.

Jos esitutkinnassa syntyy epäily, että lähisuhdeväkivalta voi olla toistuvaa tai uhri voi muusta syystä olla vaarassa joutua vakavan väkivallan uhriksi, MARAK-riskinarviointi tulee tehdä erillisellä MARAK-lomakkeella.¹⁰⁸ Tätä tulee poliisissa käytännössä tehostaa niin, että MARAK-arviointi tehdään aina kyseisissä parisuhdeväkivaltatapauksissa asiakkaan siihen suostuessa. Koska järjestelmällinen riskinarviointi on Istanbulin sopimuksen mukainen viranomaisvelvollisuus, poliisissa MARAK-lomaketta suositellaan käytettäväksi tilanteen arviointiin myös niillä paikkakunnilla, joilla ei ole toiminnassa MARAK-työryhmää. Tarvittaessa uhrille tuotetaan moniammatillista apua sovittamalla toimenpiteet yhteen paikallisten toimijoiden kanssa.

Poliisilla on vaihtelevia käytäntöjä MARAK-lomakkeiden täyttämisessä. Joissakin poliisilaitoksissa lomakkeen täyttää rikostutkija, osassa asiakas ohjataan täyttämään lomake esimerkiksi kuulustelun jälkeen sosiaalityöntekijän kanssa. Keskeistä ei ole se, mikä taho lomakkeen täyttää. Tärkeintä on, että MARAK ja siihen liittyvä riskinarviointi tulee huomioiduksi jokaisessa parisuhdeväkivaltatapauksessa ja mahdollisimman nopeasti tapahtuneen jälkeen. Asian lykkäytymisen voi paitsi hidastaa ja vaikeuttaa avun saamista, myös vähentää asianosaisen halukkuutta tarttua asiaan. Täytetyt lomakkeet toimitetaan poliisilaitoksen MARAK-yhdyshenkilölle.

2.3.6. MARAK-kokouksen toiminta ja tarkoitus

Poliisilaitoksen nimetty MARAK-yhdyshenkilö osallistuu MARAK-kokoukseen, joka järjestetään yleensä kerran kuukaudessa. Kokouksessa asiakkaan tapauksen esittelee se taho, jonka kautta asiakas on ohjautunut MARAKiin. Tapauksen esittelyyn on tarkoitus käyttää aikaa noin viisi minuuttia. Tämän jälkeen jokainen osallistuja kertoo oman organisaationsa tiedot asiakkaan osalta. Viimeisessä vaiheessa työryhmä muodostaa yhdessä käsityksen uhrin tilanteesta ja päättää mitä toimenpiteitä asiakkaan turvallisuuden parantamiseksi lähdetään toteuttamaan. Samalla päätetään myös niistä henkilöistä, jotka ovat vastuussa näiden toimenpiteiden toteuttamisesta. Yhden asiakkaan asiaa tulisi käsitellä kokouksessa noin 15–20 minuuttia. Sovitut toimenpiteet tulee hoitaa mahdollisimman pian kokouksen jälkeen. Toimenpiteiden toteutumista seurataan tulevilla kokouksilla.¹⁰⁹

Poliisin yhdyshenkilö tuo kokoukseen tietoa uhrin kertomasta väkivallasta. Poliisi voi puhua avoimesti aikuisen kertomasta väkivallasta, sillä asiakkaat ohjautuvat MARAKiin heidän omalla suostumuksellaan. Riskinarviointilomakkeella kartoitetaan myös useilla kysymyksillä lasten tilannetta. Poliisi voi tarjota apuaan mm. lähestymiskieltoon liittyvissä asioissa, esitutinnan aloittamisessa sekä erilaisiin kodin turvaamiseen liittyvissä kysymyksissä. Asiakas voi itse osallistua häntä koskevaan asian käsittelyyn kokouksessa ja hän voi milloin tahansa myös peruuttaa suostumuksensa tietojen vaihtoon tai asiansa käsittelyyn. MARAK-työryhmässä voi olla osallistujatahoja jopa 15 eri yksiköstä. Asiakas voi halutessaan rajata pois sellaisen osallistujatahon, jonka hän ei halua osallistuvan työskentelyyn. Kokouksissa käsitellyistä asioista ei pääosin kirjata tietoja asiakastietojärjestelmiin. Työryhmä keskittyy uhrin ja mahdollisten lasten turvallisuuden parantamiseen, eikä tekijän tietoja käsitellä kokouksissa lainkaan. Kokouksista pidetään pöytäkirjaa, joiden avulla seurataan mm. sovittujen toimenpiteiden etenemistä.¹¹⁰

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää MARAK-toimintamallista. Saatavilla: www.thl.fi/marak

Lue lisää poliisin roolista MARAK:ssa. THL – Mikä moniammatillinen riskinarviointikokous (MARAK) on? Saatavilla: [a193d70e-5cef-4e45-afbf-09e65fdd894f \(thl.fi\)](https://a193d70e-5cef-4e45-afbf-09e65fdd894f.thl.fi)

¹⁰⁸ Tätä korostetaan rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirjassa, SM 14/2016 vp, s. 27. Asianomistajan suojelutarpeen arviointimenettelyä käsitellään tarkemmin alaluvussa 3.2.5.

¹⁰⁹ THL-verkkosivut: MARAK-Perehdytyspaketti.

¹¹⁰ THL-verkkosivut: MARAK ja Poliisi.

Tutustu MARAK-riskiarviointilomakkeeseen: THL – MARAK- riskinarviointilomake. Saatavilla: [c3714af4-9d8a-4591-a0ab-222d525fa551 \(thl.fi\)](https://c3714af4-9d8a-4591-a0ab-222d525fa551.thl.fi)

Riskinarviointilomakkeet ja paikalliset suostumuslomakkeet ovat löydettävissä poliisin intranetistä lähisuhdeväkivalta-sivustolta.

2.3.7. Huolta aiheuttava henkilö (HAH)

Huolta aiheuttavalla henkilöllä (HAH) tarkoitetaan ihmistä, jonka käyttäytymisen tai elämäntilanteen suhteen on herännyt erityinen huoli, joka vaatii lisäselvityksiä. Huolta aiheuttavan henkilön auttamiseksi ja tilanteen hallintaan ottamiseksi tarvitaan usein viranomaisten yhdessä tekemiä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on estää rikoksia ja henkilön käyttäytymisen kääntymistä. HAH-toiminta on MARAKin ohella keskeinen poliisin ennalta estävän työn strategian työmuoto.¹¹¹

Huolta aiheuttaviin henkilöihin liittyvässä poliisin ennalta estävässä toiminnassa on kyse mahdollisen väkivallan uhkan arvioimisesta ja sellaisten toimenpiteiden tekemisestä, joilla uhkan tasoa pyritään alentamaan. HAH-toiminta keskittyy siis mahdollisen väkivallantekijän arvioimiseen ja tarvittaviin toimenpiteisiin, kun taas MARAK-toiminnan keskiössä on uhri ja hänen auttamisensa. Lähisuhdeväkivallan torjunnassa MARAK ja HAH kytkeytyvät vahvasti toisiinsa.

Huolta aiheuttaviin henkilöihin liittyvän väkivallan ennalta estämiseksi ja hallitsemiseksi on poliisissa kehitetty työmuoto, jossa kohdennetun väkivallan uhkaa arvioidaan. Huolta aiheuttavan henkilön tai tapauksen seuranta ja poliisin sekä muiden toimijoiden riskienhallintatoimenpiteitä jatketaan, kunnes henkilön vaarallisuuden aiheuttama uhka on poistunut tai väkivallan riski on matala, eikä huolta aiheuttavan henkilön toiminta aiheuta erityistä huolta. Toiminta edellyttää tiivistä yhteistyötä asian kannalta keskeisten viranomaisten, kuten terveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa.¹¹²

Uhkien käsittely ja torjunta poliisissa kuvataan Poliisihallituksen määräyksessä, jonka sisältö on salassa pidettävä, joten tässä käsikirjassa sen sisältöä ei käsitellä.

Poliisin uhka-arvio ja siihen liittyvä poliisitoiminta perustuvat kansainvälisiin malleihin ja tieteelliseen tutkimukseen kohdennetun väkivallan uhkan arvioimisesta. Kansainvälisessä uhka-arviokirjallisuudessa kohdennettu väkivalta määritetään tarkoitukselliseksi teoksi, jossa tekijä valitsee ennakkoon tietyn kohteen väkivaltaiselle teolle. Kohdennettu väkivalta on tahallista, tarkoituksellista, suunniteltua ja vailla erityistä tunnekiittymystä. Kohdennettu väkivalta eroaa tältä osin tunneperäisestä tunnekuohusta ja harkitsemattomasti tehdystä väkivallasta.¹¹³

Kohdennetun väkivallan uhka-arvion tekemisessä hyödynnetään poliisissa käytössä olevaa työkalua, jota voivat käyttää Poliisihallituksen hyväksymän koulutuksen käyneet poliisit. Poliisin kohdennetun väkivallan uhka-arviomenetelmän tarkoitus on kartoittaa sellaisia riskimuuttujia, jotka osaltaan voivat lisätä väkivallan käyttäytymisen riskiä. Tavoitteena on riskimuuttujiin perustuen pohtia tilanteeseen puuttumisen keinoja ja tarvittavia tukitoimia, joilla mahdollinen tilanteen väkivaltainen kehityskulku voidaan katkaista.¹¹⁴ Keskiössä kartoituksessa on mahdolliseen kohdennetun väkivallan tekoon kulminoituva kehityskulku. Tämä perustuu siihen, etteivät kohdennetun väkivallan teot tapahdu sattumalta, vaan niiden taustalla on erotettavissa tekoon johtanut kehityskulku, jota havaitut riskimuuttujat todentavat.¹¹⁵

111 SM 2019:3 – ENSKA, s. 22.

112 SM 2019:3 – ENSKA, s. 22.

113 Meloy – Hoffmann 2021.

114 Koskelainen 2021.

115 Meloy – Hoffmann 2021.

Esimerkki HAH- ja MARAK-toiminnan kytkeytymisestä toisiinsa

Perheeseen kuuluu mies, nainen ja alle kouluikäinen lapsi. Viime aikoina pariskunnalla on alkanut olla riitoja, jotka ovat kärjistyneet muutaman kerran siihen, että mies on lyönyt naista avokämmenellä kasvoihin. Vaimo on sanonut miehelle haluavansa erota. Päiväkodissa on huomattu, että lapsi on ollut itkuinen ja hän kertonut, että kotona isä on vihainen ja äiti itkee. Päiväkodin työntekijä on huomannut äidin yrittäneen piilotella kasvoissaan ollutta jälkeä. Mies on itkuisena työterveydessä kertonut olevansa väsynyt työhönsä ja elämäänsä ylipäättään. Lisäksi hän on kertonut epäilevänsä, että vaimolla on suhde työtoveriinsa. Jos vaimo ottaa eron, elämällä ei ole enää tarkoitusta. Varsinkin jos suhde on totta, niin "sitten saa lähteä mukana muitakin". Mies on kuitenkin nopeasti ryhdistäytynyt lääkärin kysyessä lisää ja perunut puheitaan sanoen olevansa väsynyt ja puhuneensa typeryyksiä. Vaimo on kertonut ystävilleen, että mies käyttää liikaa alkoholia ja humalassa vihjailee, että jos ero tulee, niin "kaikki on loppu". Miehen käytös ja puheet ovat alkaneet pelottaa naista.

Tapauksessa huolta aiheuttavia seikkoja ovat:

- Riitojen eteneminen fyysiseksi väkivallaksi.
- Lapsen päiväkodissa kertomat asiat kotona tapahtuneesta ja naisessa havaitut väkivallan merkit.
- Naisen kokema pelko.
- Miehen työterveyslääkärille esiin tuoma toivottomuus elämäntilanteestaan ja ajatus "viedä" muita "mukanaan".
- Miehen elämäntilanteen huononeminen ja alkoholin käytön lisääntyminen.
- Miehen kokemus väärydentunteesta avioeron mahdollisuuteen liittyen ja lisääntynyt epätoivoisuuden tunne.

Kyseeeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä:

- Päiväkodin työntekijällä on oikeus ilmoittaa poliisille, jos syntyy epäily jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi (varhaiskasvatuslaki 41 §).
- Päiväkodilla on velvollisuus ilmoittaa lapseen kohdistuvasta huolesta lastensuojeluviranomaiselle (lastensuojelulaki 25 §).
- Sosiaalihuollon työntekijällä on mahdollisuus oma-aloitteisesti ilmoittaa tietojaan poliisille. Pahoinpitelyn enimmäisrangaistus on kaksi vuotta, joten se ei tuo ilmoitusvelvollisuutta tai -oikeutta poliisille, ellei tilanteessa ole jotakin muuta erityistä perustetta. Erityinen peruste voi olla lapsen etu tai erittäin tärkeä yksityinen tai yleinen etu (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 18 §).
- Sosiaalitoimella on myös oikeus oma-aloitteiseen tietojen ilmoittamiseen poliisille silloin, kun niillä pyritään estämään henkeä taikka terveyttä uhkaava teko (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 18 §). Lähtökohtana on, että oikeus ilmoittamiseen on matalalla kynnyksellä silloin, kun sosiaalitoimen edustaja epäilee jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Sellaista voisi olla fyysisen väkivallan lisäksi myös muunlainen väkivalta silloin, kun se kohdistuu lapsen oikeuksiin ja hyvinvointiin sekä terveyteen tai aikuiseen lähisuhdeväkivaltatilanteessa. Näin

ilmoitus voidaan tehdä riittävän ajoissa, jotta pahentuva väkivallan kierre saadaan katkaistua.¹¹⁶

- Lastensuojelulla voi olla oikeus pyytää poliisilta tietoja huoltajiin liittyvistä rikostiedoista (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 20 §) esim. pohdittaessa, onko lapsi turvallisessa ympäristössä perheessään.
- Työterveyslääkärin ilmoitus poliisille perustuen oikeuteen ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi (laki potilaan asemasta ja oikeuksista 13 §).
- Poliisi selvittää tilanteen vakavuuden ja toimenpiteet, joilla mahdollinen väkivallan uhka saadaan hallintaan. Uhka-arviossa voidaan hyödyntää kohdennetun väkivallan uhka-arviotyökalua.
- Naisen kontaktointi ja tapahtumien selvittäminen. Jos syntyy epäily lievästäkin pahoinpitelystä, poliisin tulee kirjata rikosilmoitus. Nainen tulee ohjata auttaviin palveluihin (esim. RIKU) ja tarvittaessa turvakotiin. Lisäksi on arvioitava, onko väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen tarpeen. Jos nainen suostuu, tilanteessa tehdään MARAK-riskinarviointi ja sen kriteerien täyttyessä tapaus ohjataan MARAK-työryhmän käsittelyyn.
- Huomioidaan moniammatilliset toimet miehen auttamiseksi. Sellaisia ovat mm. mielenterveys- ja päihdepalvelut, väkivallan tekijöille suunnatut palvelut.

Erilaista aineistoa aiheesta

Lue lisää: Koskelainen, Mari. Kohdennetun väkivallan ennalta estävä työ poliisissa. Teoksessa Jasmin Kaunisto (toim.). Poliisityön psykologia. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2021. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121761678>

2.3.8. Asianosaisjulkisuus ja sen rajoittaminen uhkien käsittelyssä ja niiden torjunnassa

Väkivaltaan liittyvien uhkien käsittelyssä ja torjunnassa käsitellään tietoja ja asiakirjoja, joiden saantia voi olla välttämättömästi rajoittava yleisten ja yksityisten etujen suojaamiseksi. Väkivaltaan liittyvien uhkien käsittelyssä on erotettava toisalta asianosaisten oikeus tietoihin omassa asiassaan ja toisalta viranomaisyhteistyössä oleva tarve vaihtaa tietoja viranomaisten välillä. Tässä käsitellään tilannetta asianosaisen näkökulmasta. Nyt ei käsitellä asiaan nähden ulkopuolisten tahojen oikeutta asiaa koskeviin tietoihin (yleisöjulkisuus).

Asianosaisen laaja tiedonsaantioikeus muissa kuin rikosasioissa määritellään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999, julkisuuslaki, Julkl), kun rikosasioissa asianosaisen oikeus itseään koskevaan rikosasiaan määritetään esitutkintalaissa.

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan on yleensä laaja oikeus saada poliisissa käsiteltävän asian tietoja asianosaisasemansa vuoksi. Asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai sitä käsitelleeltä viranomaiselta myös muu tieto kuin julkinen tieto, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn viranomaisessa (Julkl 11 § ja ELT 4:15, 818/2014). Tiedonsaantioikeutta rajoittavia säännöksiä on tulkittava suppeasti, eikä asianosaisen tiedonsaantia voida ylipäättään rajoittaa ilman siihen oikeuttavaa säännöstä. Asianosaisella on oikeus

116 Tämä johtopäätös on tehtävissä lain esitöiden (HE 333/2014 vp, s. 4 ja 7) perusteella, kun ilmoitusvelvollisuus on haluttu säätää perhe- ja lapsensurmien ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja estämiseksi sekä hengen ja terveyden suojaamiseen liittyvän tiedon antamisen oma-aloitteisesti jo uhka-arvion tekemistä varten. Erityisesti johtopäätös on tehtävissä siksi, ettei lain esitöissä viitata mihinkään ikäryhmään tms. sellaiseen ja koska tällä hetkellä myös muun kuin fyysisen väkivallan huomioon ottaminen on erityisen tärkeää.

julkisiin tietoihin, salassa pidettäviin tietoihin sekä muihin viranomaisen hallussa oleviin tietoihin häntä koskevassa asiassa.

Edellä kerrotusta asianosaisen laajasta tiedonsaantioikeudesta huolimatta asianosaisella ei ole oikeutta saada asiaa käsittelevältä tai käsitteeltä viranomaiselta tietoa salassa pidettävän asiakirjan sisällöstä, vaikka se voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn tai vaikka asia koskisi asianosaisen oikeutta, etuutta tai velvollisuutta, mikäli tiedon antaminen olisi esimerkiksi vastoin erittäin tärkeää yleistä tai yksityistä etua. (JulkL 11 § ja ETL 4:15, 818/2014).

Tärkeä yleinen etu voi tarkoittaa esimerkiksi poliisin menetelmien sisältöä koskevia tietoja. Sen sijaan asianosaisen oikeutta saada tietoa menetelmien avulla saaduista tuloksista ei yleensä tällä perusteella voida rajoittaa. Toisen asianosaisen oikeutta saada tietoa tuloksista voidaan rajoittaa esimerkiksi siltä osin, kun uhrin turvallisuuden vaarantuminen sitä edellyttää. Jälkimmäisessä on kysymys tärkeän yksityisen edun turvaamisen perusteella tehdystä asianosaisjulkisuuden rajoittamisesta.

Poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuus ei estä ilmaisemasta esimerkiksi uhkan kohteelle sellaisia tietoja, joiden ilmaisemiseen on yksittäistapauksessa painava syy hengelle tai terveydelle vaarallisen tapahtuman, vapautteen kohdistuvan rikoksen tai huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi taikka valtion turvallisuuden varmistamiseksi (Poll 7:2).

2.4. MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ JA PALVELUIHIN OHJAAMINEN

2.4.1. Poliisin velvoite palveluohjaukseen ja poliisin ilmoitusvelvollisuudet

Poliisilla on moniammatillisessa yhteistyössä kahdenlaisia velvoitteita. Ensinnäkin poliisilla on lakiin perustuvia ilmoitusvelvollisuuksia sekä toisaalta velvollisuuksia ohjata osapuolia erilaisiin palveluihin. Näitä velvoitteita tulee tarkastella siitä näkökulmasta, millaisena oikeutena tilanne näyttäytyy toimenpiteen kohteen näkökulmasta.

Palveluohjaus voidaan mieltää palvelun vastaanottajan näkökulmasta vapaaehtoisuuteen perustuvaksi. Silloin palvelua saava taho päättää, ottaako hän tarjotun palvelun vastaan. Esimerkiksi sovittelu osana rikosprosessia voidaan mieltää palveluohjaukseksi, koska se on luonteeltaan vapaaehtoista ja siihen sisältyy palveluohjausta. Rikosasiaan liittyvien ja yleisen esitutkinta- ja syyteharkinta-aineiston salassapidon (JulkL 24.1 § 3 kohta, 458/2011) piiriin kuuluvien asiakirjojen toimittaminen poliisin nähdessä toiselle viranomaiselle ei ole mahdollista ilman suostumusta. Samoin asianosaisten tukipalveluihin, kuten Rikosuhripäivystykseen, tietojen luovuttaminen perustuu henkilön suostumukseen.

Sen sijaan palveluohjaamisesta ei ole kyse, kun laki velvoittaa poliisia tekemään esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen. Velvoite ilmenee lastensuojeluilmoitusta koskevasta säännöksestä, kun poliisilla on velvollisuus ilmoituksen tekemiseen matalalla kynnyksellä (lastensuojelulaki 25 §). Samalla tavalla poliisilla on velvoite tehdä aikuistensuojeluilmoitus (huoli-ilmoitus aikuisesta, sosiaalihuoltolaki 35 §) tai vanhustensuojeluilmoitus (vanhuspalvelulaki 25 §). Näitä ilmoituksia käsitellään myöhemmin yksityiskohtaisesti (alaluku 2.4.3).

Lähisuhdeväkivallan osapuolten auttaminen ja uusien rikosten ennalta estäminen on viranomaisten ja järjestötoimijoiden yhteistyötä. Valtakunnallisesti erilaisia auttavia tahoja on huomattava määrä ja osa tarjoaa palveluitaan puhelimitse tai verkkovälitteisesti. Alueelliset erot paikallisille palveluille ovat suuria. Siksi onkin tärkeää, että poliisiyksikössä kootaan yhteen tiedot paikallisista toimijoista. Vielä tärkeämpää on se, että poliisissa lähisuhdeväkivalta-asioissa toimivilla on tieto paikallisista toimijoista ja yksinkertainen toimintamalli ohjauksen toteuttamiseen paikallisesti. Tässä voi hyödyntää valmista asiakirjapohjaa, joka löytyy poliisin intranetistä lähisuhdeväkivalta-osioista.

2.4.2. Poliisin yhteistyöstä sosiaali- ja terveystoimen kanssa

Kunnat ovat omalla alueellaan vastuussa ehkäisevän väkivaltatyön suunnittelusta ja tarvittavien palvelujen järjestämisestä. Lähisuhdeväkivallan osapuolten auttamisessa sosiaalitoimi on keskeinen toimija ja siten poliisin yhteistyötaho. Käytännön yhteistyötä sujuvoittavat rakenteet, joissa eri tahot toimivat yhdessä. Hyvänä käytäntönä voidaan mainita poliisiasemilla työskentelevät sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat. Lisäksi osana Ankkuritiimejä toimii monissa yksiköissä myös terveydenhuollon sekä nuoriso- ja koulutoimen edustajia.

Sosiaalitoimen vastuulla on järjestää kunnallisina sosiaalipalveluina lähisuhde- ja perheväkivallasta aiheutuvaan tuen tarpeeseen vastaavia, asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömiä sosiaalipalveluja (sosiaalihuoltolaki 11.1 § 5 kohta ja 14.1 § 14 kohta). Joissakin tilanteissa suojattaville voidaan hankkia turvalaitteita ja tehdä muita turvallisuutta parantavia toimia kunnallisena sosiaalipalveluna.¹¹⁷ Sosiaalipalvelujen apu ja tuki voi olla sisällöltään esimerkiksi:

- Henkilöiden avustamista erossa ja perheoikeudellisissa asioissa.
- Perhepalvelut lapsiperheille sekä lastensuojelun tukitoimet.
- Psykososiaalisen tuen antaminen ja ohjaaminen sopivaan keskusteluapuun. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi yksilöllistä aikuissosiaalityötä, väkivaltatyön avopalveluja ja vertaisryhmiä.
- Taloudellisten asioiden järjestämisessä avustamista.
- Työn hankkimisessa avustamista.
- Elämänhallinnan tukemista.
- Palveluohjausta esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalveluihin.
- Väkivaltauhkaan liittyvien kulujen maksamista.

Poliisilla ei välttämättä ole mahdollisuutta saada tietoa yksityiskohdista, mitä sosiaalipalveluja yksittäisessä tapauksessa sosiaalitoimen asiakkaalle annetaan. Poliisi ei voi salassapitosäätöjen myötä saada tietoa yksittäistä henkilöä koskevista toimenpiteistä, kun asia ei ole enää ajankohtainen poliisissa.

Yhtenä moniammatillisen yhteistyön mahdollisuutena on hyvä muistaa, että tahdosta riippumattomaan hoitoon toimittaminen on päihdehuoltolain 10 § mukaan mahdollista, jos henkilö päihteiden käytön vuoksi väkivaltaisella tavalla vakavasti vaarantaa perheensä jäsenen tai muun henkilön terveyttä, turvallisuutta tai henkistä kehitystä. Tätä mahdollisuutta on käytännössä käytetty vähän.

2.4.3. Ilmoitusvelvollisuuksista ja -oikeuksista

Viranomaisilla on oikeus saada toiselta viranomaiselta tiettyä yksittäistä asiaa koskevat julkiset tiedot. Asiaa käsittelevälle viranomaiselle tämä kenen tahansa eli yleisöjulkisuuden piiriin kuuluvan tahon (JulKL 1 §) mukainen oikeus tietojen saamisen ei välttämättä ole riittävä. Silloin ei ole oikeutta yksittäisessä asiassa oleviin salassa pidettäviin tietoihin.

Viranomaisten keskinäinen tietojen vaihtaminen on järjestetty toisin silloin, kun kysymys on salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta. Tämä viranomaisten keskinäinen salassa pidettävien tietojen vaihto voi perustua vain joko asianomaisen suostumukseen tai erityissännök-

117 OM 2021:26, s. 44.

seen (Julkl 26 § ja 29 §). Luovutettavan tiedon tulee siten olla tarpeellista ja välttämätöntä toisen viranomaisen tehtävän hoitamiseksi.

Käytännössä tietojen luovuttamiseen liittyvät erilaiset tilanteet saattavat aiheuttaa epävarmuutta tietojen luovuttamisessa ja niiden pyytämisessä. Yhteistyön tunnistetuista haasteista on tärkeää keskustella paikallisella tasolla, jotta toiminta olisi niin avointa ja sujuvaa kuin se lainsäädännön puitteissa on mahdollista.

Poliisin ilmoitusoikeuksista ja -velvollisuuksista muille toimijoille

Ilmoitus mielenterveyden ongelmasta tai tahdosta riippumattomaan hoitoon toimittamisesta kuuluu edellytysten täyttyessä poliisin velvollisuuksiin. Poliisilla on poliisilain 7 luvun 2 § mukainen ilmaisuoikeus terveydenhuollolle, kun herää epäily mielenterveyden ongelmasta väkivallan uhkaa arvioitaessa ja mielenterveyslain 30 §:n mukainen toimintavelvollisuus, jos henkilö todennäköisesti voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon.

Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen sosiaaliviranomaiselle poliisilla on velvollisuus, jos on syytä epäillä lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta tai pahoinpitelyä tai jos on työssään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon tai huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat tekijät tai lapsen oma käytös antavat aihetta lastensuojelun tarpeen selvittämiseen (lastensuojelulaki 25 §).

Aikuistensuojeluilmoituksessa on kysymys huoli-ilmoituksen tekemisestä aikuisiin liittyvissä tilanteissa. Se voidaan nähdä erinomaiseksi työkaluksi yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa. Mikäli henkilön sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänet on ohjattava hakemaan sosiaalipalveluja tai välitettävä yhteystiedot henkilön suostumuksella sosiaalitoimelle (sosiaalihuoltolaki 35 §). Jos henkilö ei mitä ilmeisimmin pysty vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, poliisin on tehtävä ilmoitus ilman suostumustakin viivytyksettä.

Sääntelyssä oleva jaottelu ilmoituksen tekemisestä suostumuksella ja ilman suostumusta liittyy siihen, että ensisijainen keino on auttaa ihmistä tunnistamaan omaan tilanteeseensa liittyvä avun tarve. Toistuva lähisuhdeväkivalta, siihen kenties kytkeytyvä päihteidenkäyttö, ns. uhrituminen ja muut elämänhallinnan heikentymiseen liittyvät seikat voivat mahdollistaa ilman suostumusta tehtävän ilmoituksen. Muita elämänhallinnan heikentymiseen liittyviä tilanteita ovat esimerkiksi henkilön toimeentulo-ongelmat, työttömyys, heikentynyt terveydentila, syrjäytyneisyys tai syrjäytymisen vaara.

Yksikin tapaus voi riittää ilman suostumusta tehtävän aikuistensuojeluilmoituksen tekemiseen. Silloin kysymyksessä pitäisi olla tilanne, jossa olosuhteet ja henkilön tilanne aiheuttavat sen, että poliisille herää epäily henkilön kyvystä huolehtia itsestään. Erityisesti on varottava sitä, ettei suojan tarpeessa olevan henkilön ainutkertainen mahdollisuus avun saamiseen mene "ohitse" sen vuoksi, ettei hän ole ollut aikaisemmin poliisin asiakas. Uhrin rooli voi olla hyvin alisteinen ja hän voi pelätä ilmoittaa tilanteesta esimerkiksi oman hengen ja terveyden suojaamiseksi. Tilanteessa tulee erityisesti huomioida lähisuhdeväkivallan luonne piilorikollisuutena.

Sääntely mahdollistaa huoli-ilmoituksen tekemisen siis myös toistuvan lähisuhdeväkivallan tilanteessa. Edellä mainitut olosuhteet voivat osoittaa henkilössä ilmeistä kykenemättömyyttä huolehtia omasta huolenpidosta, terveydestä ja turvallisuudesta. Tällöin ilmoitus sosiaalihuollon tarpeen arvioimiseksi voi tulla kyseeseen ilman henkilön suostumusta.

Vanhustensuojeluilmoituksessa on kysymys ikääntyneen henkilön huoli-ilmoitukseen liittyvästä tilanteesta. Ilmoitusvelvollisuudesta on säädetty erikseen ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetussa laissa (980/2012, vanhus-

palvelulaki). Ilmoitusvelvollisuus voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun poliisi tehtävällään havaitsee hoivan tai huolenpidon laiminlyöntejä tai muun henkilön hyvinvointia vaarantavan seikan, erilaiset lähisuhdeväkivallan muodot myös huomioiden (vanhuspalvelulaki 25 §).

Edellä mainituista tilanteista ilmoittamiseen poliisilla on käytössä erilliset lomakkeet eli lastensuojeluilmoitus, aikuistensuojeluilmoitus ja vanhustensuojeluilmoitus. Lomakkeiden käyttäminen on perusteltua, jotta poliisin antama tieto välittyy oikeasisältöisenä ilmoituksen vastaanottavalle taholle. Ilmoituksia koskevassa sääntelyssä ilmoittamisen tapaa ei ole rajoitettu. Osa kunnista ja kaupungeista mahdollistaa sähköisen ilmoittamisen verkkosivuillaan.

Usealla paikkakunnalla käytetään kiireellisessä tilanteessa puhelimella ilmoittamista. Tämän toimintatavan kätevydestä ja nopeudesta huolimatta, ilmoitus pitäisi aina vahvistaa kirjallisesti. Se on välttämätöntä jo pelkästään siksi, että ilmoituksen tekeminen (velvoitteen täyttämisen) voidaan myöhemmin todentaa. Suullisen ilmoituksen vahvistaminen kirjallisesti on aina välttämätöntä, paitsi toimenpiteen kohteen myös virkamiehen oman oikeusturvan varmistamiseksi. Suullisen ilmoituksen mallissa on aina vaarana väärinymmärtämisen mahdollisuus. Ilmoituksen tekeminen pelkästään kirjallisena ei ole aina riittävän informatiivista. Huomion arvoista on, että erilaisiin ilmoituksiin voidaan liittää valokuvia, joiden ottamiseen velvoite kyseisen ilmoituksen tekemiseen antaa toimivaltuuden.

Esimerkki lastensuojeluilmoituksen informatiivisuudesta

Partio on saapunut naapurin ilmoittaman metelin perusteella asuntoon, jossa on paikalla useita ulkopuolisia henkilöitä. Väestörekisteritietojen perusteella asunnossa asuu vanhempien lisäksi kolme alaikäistä lasta. Tapahtumahetkellä paikalla ei ole lapsia. Partio tekee havaintoja siitä, että lasten sängyissä ei ole vuodevaatteita. Likaisia vaatteita ja ruokajätteitä on lasten huoneissa ja yleisissä tiloissa. Yhdessä lastenhuoneessa on lyhyeen talutushihnaan kytkettynä koira, joka on ulostanut lattialle. Runsaaseen alkoholinäytteeseen viittaavia pulloja ja tölkkejä on ympäri asuntoa.

Partio selvittää mahdollisuuden lasten kiireelliseen sijoittamiseen soittamalla sosiaalipäivystykseen. Partio vahvistaa puhelimitse tehdyn lastensuojeluilmoituksen kirjallisesti, johon partio liittää runsaasti valokuvia asunnosta ja sen olosuhteista. (Poliisin tulee eläinsuojeluviranomaisena kiinnittää huomiota myös eläimen tilanteeseen.)

Esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen yhteydessä kirjallinen (tai suullinen) kuvaus lapsen olosuhteista ei ole välttämättä yhtä informatiivinen kuin ilmoitukseen liitetyt valokuvat voivat olla. Kirjallisessa lastensuojeluilmoituksessa tulee silloin viitata ”oheisiin liitteinä oleviin valokuviin”, jotta ne tulevat osaksi lastensuojeluilmoitusta. Lisäksi ilmoitukseen ja valokuvista laadittuun koosteeseen tulee tehdä tarvittavat salassapitomerkinnot. Niiden avulla varmistetaan, ettei lapsen olosuhteita koskevia valokuvia epähuomiossa luovuteta sellaiselle taholle, jolla ei ole oikeutta näihin tietoihin.

Muiden tahojen ilmoitusoikeuksista ja -velvollisuuksista poliisille

Salassapitovelvollisuuteen, oma-aloitteiseen ja ilmoitusoikeuteen liittyvät lainsäädännön muutokset ovat olleet voimassa keväästä 2015. Tuolloin alla luetelluille viranomaisille ja muille toimijoille säädettiin oikeus ilmoittaa poliisille oma-aloitteisesti sellaiset välttämättömät tiedot, jotka ovat tarpeen henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arvioinnissa ja uhkaavan teon estämistä varten, salassapitovelvollisuuden estämättä. Kysymyksessä oleva ilmoittamisoikeus on silloin, kun ilmoituksen tekemiseen oikeutettu taho on tehtävässään saanut tietoja olosuh-

teista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Ilmoitusoikeus koskee seuraavia tahoja:

- Sosiaalityötä tekevät tahot (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 18 §).
- Terveysalan työntekijät (laki potilaan asemasta ja oikeuksista 13 §).
- Erilaisissa opetukseen liittyvissä tehtävissä eri oppilaitoksissa (perusopetuslaki 40 §, laki taiteen perusopetuksesta 9 a §, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 23 §, laki vapaasta sivistystyöstä 21 a §, laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 43 §, lukiolaki 32 §, yliopistolaki 90 a § ja ammattikorkeakoululaki 65 §).
- Nuorten kanssa eri tehtävissä työskentelevät (nuorisolaki 7 e §).
- Pelastustehtävissä ja vastaavissa, kuten hätäkeskuslaitoksessa toimivat tahot (pelastuslaki 86 § ja laki hätäkeskustoiminnasta: 20 §).

Tiedonvaihtoa koskevassa sosiaali- ja terveysministeriön ohjeessa todetaan, ettei mahdollisen väkivallan tarvitse olla muodoltaan vakavaa. Edelleen väkivalta voi olla fyysistä, henkistä tai seksuaalista, eikä sen tarvitse olla välittömästi tapahtuvaa. Epäilyn (ja siten ilmoitusoikeuden) voi synnyttää jo tapahtunutkin teko, joka esimerkiksi voi olla merkki siitä, että toimintaa voi jatkua myös tulevaisuudessa. Lisäksi esimerkiksi lähestymiskiellon rikkominen voi ennakoida väkivallan uhkaa.¹¹⁸

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun *KHO 2021:13* mukaan ilmoitusoikeus oikeuttaa antamaan poliisille tietoja vain oma-aloitteisesti, mutta ei pyynnöstä. Tapauksessa oli kysymys siitä, että poliisilaitos oli pyytänyt saada sosiaalihuollon viranomaiselta erästä sosiaalihuollon asiasta koskevia salassa pidettäviä tietoja väkivaltaista käyttäytymistä koskevan uhka-arvion laatimista varten.

Ilmoitusoikeuksien toteuttamisesta täysi-ikäisten välistä lähisuhdevaltaa tai perheväkivaltaa koskevaa tilannetta selvitettäessä poliisia koskeviin säännöksiin liittyy tulkinnanvaraisuutta. Sääntely ei esimerkiksi anna suoraan vastausta siihen, voiko ensihoitaja ilmoittaa lähisuhdeväkivallasta täysi-ikäisten välillä. Ensihoitaja on voinut saada työssään tietoja, joiden perusteella hänelle herää huoli jonkun joutumisesta väkivallan uhriksi, ja ilmoitusoikeuden syntyminen jää harkittavaksi oman käsityksen perusteella. Ampuma-asetlain nojalla ensihoitaja voi tehdä ilmoituksen poliisille, jos herää epäily, että tehtävällä kohdattu henkilö on sopimaton pitämään ampuma-asetta hallussaan (ampuma-aselaki 114 §).

Jokaisella on velvollisuus ilmoittaa viranomaisille hankkeilla olevasta törkeästä rikoksesta rikoslain perusteella (RL 15:10, 563/1998). Siten esimerkiksi raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupan ilmoittamiseen on jokaisella velvollisuus.

Viranomaisia koskevat salassapitosäännökset eivät poista tätä velvollisuutta, vaan velvollisuus ilmoittamiseen ja vaatimus kyseisen vakavan rikoksen estämiseen on jokaisella. Rangaistuksen osalta poikkeuksen muodostaa erikseen määritelty lähisukulaisuus. Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisarusensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde (RL 15:10.2, 735/2015).

118 STM ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon.

Sosiaalihuollon tulee pyydettyä antaa tieto salassa pidettävästä asiakirjasta poliisille, jos se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, josta säädetään ilmoitusvelvollisuus hankkeilla olevan vakavan rikoksen ollessa kyseessä (RL 15:10) tai kyseessä on rikos, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (SHAL 18 §).

Salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa oma-aloitteisestikin tiedon, kun epäillään edellä tarkoitettua rikosta (hankkeilla oleva tai enimmäisrangaistus vähintään neljä vuotta vankeutta), taikka silloin, kun epäillään jonkun syylistyneen siinä mainittua vähäisempään rikokseen, jos sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun taikka erityisen tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.

Oikeutta oma-aloitteiseen ilmoittamiseen harkitaan yksittäistapauksessa tiukoin kriteerein. Lain esitöiden mukaan sääntelyn tarkoituksena on suojella niitä erityisuhriryhmiä, jotka eivät alistetun asemansa taikka puuttuvan rohkeutensa tai toimintakykynsä vuoksi pysty itse suojautumaan. Sellaisia ovat esimerkiksi vanhukset, kehitysvammaiset, lähisuhdeväkivallan uhrin ja lapset.¹¹⁹ Poliisi, syyttäjä tai tuomioistuin ei voi säännöksen perusteella vaatia tiedon luovutusta.¹²⁰ Perhe- ja lapsisurmien ehkäisemiseksi ja estämiseksi on saatavilla informaatiota viranomaisten välisen tiedonvaihdon edistämiseksi.¹²¹

Lääkärillä on lain mukaan salassapitovelvollisuus koskien potilaan yksityistä tietoa. Potilas voi kumota tämän salassapitovelvollisuuden antamalla suostumuksen tietojen luovuttamiseen. Vakavien rikosten selvittämisessä lääkäriellä on velvollisuus luovuttaa viranomaisille potilasta koskevia tietoja oikeudessa ja esitutkintavaiheessa salassapitovelvollisuuden estämättä. Tällöin on kyse sellaisista rikoksista, joissa maksimirangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lääkärinlausuntoa pyytäessään poliisi varmistaa ja vastaa siitä, että lääkäri tietää asemansa salassapidon suhteen.¹²² Tämä toteutuu käytännössä siten, että poliisi kysyy esitutkinnassa asianomistajalta suostumuksen lääkärinlausunnon tilaamiseen törkeää lievemmissä rikosepäilyissä. Törkeässä väkivaltarikoksessa poliisi voi tilata lääkärinlausunnon asianomistajan suostumuksesta riippumatta.

Lastensuojeluilmoitukseen velvoitetut toimijat (LSL 25 §), kuten muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon, lasten päivähoidon, opetustoimen ja nuorisotoimen työntekijät ovat velvollisia ilmoittamaan poliisille, mikäli heidän tietoonsa tulee lapseen kohdistunut seksuaalirikos tai henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos, josta enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimella)

Lue lisää ohjeesta terveydenhuollon ja poliisin välisestä tiedonvaihdesta: THL ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162048/OHJE_terveydenhuollon_ja_poliisiin_valiseen_tiedonvaihtoon.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lue lisää lapsiin ja nuoriin liittyvistä ilmoitusvelvollisuuksista: Saatavilla: <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/lapsi-ja-nuori-rikoksen-uhrina/ilmoitusvelvollisuudet/>

119 HE 137/1999 vp, s. 4 ja 34.

120 StVM 18/2000 vp, s. 12 ja 15.

121 SM 1/2014, Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto.

122 THL-ohje 2.10.2013 – lääkärinlausunto.

2.4.4. Yhteistyö järjestötoimijoiden kanssa

Kolmannella sektorilla ja järjestötoimijoilla on viranomaisten lisäksi keskeinen rooli lähisuhdeväkivallan osapuolten auttamisessa. Poliisilla on velvollisuus ohjata lähisuhdeväkivallan uhri ja tekijä auttaviin palveluihin akuutista tilanteesta lähtien. Poliisin tulee tiedustella rikoksen uhrilta suostumusta yhteystietojen toimittamiselle tukipalveluun, kuten Rikosuhripäivystykselle. Suostumusta tiedustellaan siksi, että uhria koskevaa salassa pidettävää aineistoa voidaan toimittaa poliisiin nähden ulkopuoliselle taholle. Samoin tulee toimia tekijän ohjauksessa tukipalveluihin.

Pelkkä neuvominen tai esitteen antaminen esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen toiminnasta ei riitä täyttämään poliisin velvoitteena olevaa aktiivisuutta ohjauksesta. Poliisin pitää esimerkiksi selvittää asiaa uhrille suullisesti ja varmistaa, että uhri ymmärtää tilanteen. Tarvittaessa poliisin tulee saattaa rikoksen uhri palveluiden piiriin, kuten esimerkiksi turvakotiin. Lisäksi poliisin on aina huomioitava myös rikoksesta epäillyn ohjaaminen auttaviin palveluihin.¹²³ Tukipalveluihin ohjaaminen tulee nähdä paitsi osapuolia akuutissa tilanteessa tukevana toimena, myös yhtenä keskeisenä ennalta estävänä toimena uusien rikosten ennalta estämiseksi.

Jos rikoksen uhri tai epäilty ei halua tietojaan luovutettavan tukipalveluihin, poliisi voi antaa asiakkaalle *Lähisuhdeväkivaltaan saa apua* -asiakirjan kannustimena palveluihin hakeutumiseksi myöhemmin.

Kaikilla lähisuhdeväkivallan parissa työskentelevillä tulee olla tieto niin yleisimmistä valtakunnallisista tukipalveluista kuin paikallisista yhteistyökumppaneista sekä näiden kanssa sovituista ohjauskäytänteistä. Palveluissa on alueellisia eroja ja toisaalta asiakas ei välttämättä aina halua hakeutua paikallisiin palveluihin. Valtakunnallisia tukipalveluja on saatavilla puhelimitse ja verkkovälitteisesti, ja ne ovat maksuttomia ja luottamuksellisia.

Valtakunnallisia tukipalveluja lähisuhdeväkivallan osapuolille:¹²⁴

- *Nollalinja* lähisuhdeväkivallalle ja naisiin kohdistuvalle väkivallalle auttaa suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi sekä tulkattuina kielinä arabia, dari, farsi, somali, sorani, venäjä vuorokauden ympäri numerossa 080 005 005. Nollalinjalla on lisäksi chat-palvelu, www.nollalinja.fi. Nollalinja auttaa myös väkivaltaa kokeneiden läheisiä.
- *MIELI ry:n* Kriisipuhelin päivystää vuorokauden ympäri suomeksi numerossa 09 2525 0111. Lisäksi palvelua on saatavilla ruotsiksi, englanniksi ja arabiaksi. Lisätietoja: www.mieli.fi
- *Turvakodit* palvelevat ympäri vuorokauden. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksillä on em. palvelujen lisäksi erilaisia väkivaltatyön avopalveluja mm. väkivallan kokijoille, tekijöille, pariskunnille yhdessä sekä väkivaltaa kokeneille ja todistaneille lapsille. Lisäksi yhdistyksillä on mm. eroauttamista sekä tukea lapsen ja vanhemman turvallisten tapaamisten järjestämiseksi. Palveluja saa myös verkkovälitteisesti ja puhelimitse. Lisätietoa: www.nettiturvakoti.fi
- *Rikosuhripäivystys (RIKU)* tarjoaa keskusteluapua ja käytännön neuvoja rikosprosessiin liittyvissä kysymyksissä rikoksen uhreille, heidän läheisilleen ja rikosasian todistajille. Uhri voi pyytää myös henkilökohtaisen tukihenkilön rikosprosessin eri vaiheisiin. Rikosuhripäivystys 116 006 -puhelinpalvelun lisäksi RIKUlla on Juristin puhelinneuvonta, chat-palvelu sekä ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelu. Lisätietoa: www.riku.fi
- Uskontojen uhrien tuki UUT ry tarjoaa vertaistukea uskonnollisissa yhteisöissä vaikeuksiin joutuneille ja näiden läheisille. Palveluja saa verkkovälitteisesti ja puhelimitse. Lisätietoa: www.uskontojenuhrientuki.fi

123 POHA ohje POL-2020-28566 – Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa.

124 Listausta löytyy myös poliisin palveluohjauskirjeestä *Lähisuhdeväkivaltaan saa apua*.

- *Naisten Linjan* palvelut on tarkoitettu väkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille sekä heidän läheisilleen. Digitaalisen väkivallan ja verkkohäirinnän kysymyksissä auttaa Turv@verko-puhelin ja chat, lisätietoja: www.naistenlinja.fi
- *Miessakit* ry tarjoaa apua niin väkivaltaa kokeneille kuin tehneillekin miehille. Järjestö tarjoaa myös apua ero-ongelmien käsittelyyn. Palvelut ovat tarjolla myös puhelimella ja verkkotapaamisina, www.miessakit.fi
- *Miehen Linja* on tarkoitettu Suomeen muuttaneille miehille, jotka ovat käyttäneet tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa läheisessä suhteessa, www.lyomatonlinja.fi/fi/toiminta/palvelut/miehen-linja
- *Maria Akatemia* tukee naisia omaan väkivaltaisuuteen tai sen pelkoon liittyvissä asioissa, www.mariaakatemia.fi
- *Tukikeskus Varjo* tarjoaa apua eron jälkeisen vainon osapuolille, www.varjosta.fi
- *Suvanto* ry tarjoaa ikäihmisille suunnattuja auttavia palveluja, www.suvantory.fi
- *Monika-Naiset liitto* tarjoaa monikielisiä tukipalveluja maahan muuttaneille naisille Kriisikeskus Monikassa ja turvakoti Monassa, www.monikanaiset.fi
- Loisto Setlementin *SOPU*-työ tekee auttavaa työtä kunniaan liittyvän väkivallan tai sen uhkan tapauksissa, www.soputila.fi
- *Tampereen Setlementti* ry tarjoaa keskusteluapua lähisuhdeväkivaltatilanteessa väkivallan kokijoille ja tekijöille, www.setlementtitampere.fi/
- *Seri-tukikeskus* on seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden tukiyksikkö yli 16-vuotiaille sukupuolesta riippumatta. Seri-tukikeskus tarjoaa oikeuslääketieteellistä tutkimusta, traumatukea, psykologista neuvontaa ja terapiaa. Yhdestä paikasta ja hänet voidaan ohjata asianmukaisesti erityispalveluihin.¹²⁵ Lisätietoja: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta/seri-seksuaalivakivallan-uhrin-tukikeskukset>

2.4.5. Asianosaisten motivointi auttaviin palveluihin

Tukipalvelujen vastaanottaminen perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja ohjaamisessa tulee kunnioittaa yksilön itsemääräämisoikeutta. Taho, jolle poliisi tarjoaa tukipalveluja voi ymmärtää tilanteen niin, ettei hänellä olisi muuta mahdollisuutta. Siksi poliisiin tulisi erilaisissa tilanteissa korostaa sitä, että tukipalveluista voi saada apua ja tukea saava voi missä tahansa vaiheessa ilmoittaa, ettei hän halua enää osallistua palveluun. Lisäksi syynä tiedusteluun on jo useasti mainittu ko. henkilöä koskevien tietojen salassapito.

Erikseen vapaaehtoisista tukipalveluista ovat tilanteet, joissa poliisilla on lakiin perustuva ilmoitusvelvollisuus, kuten esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen (LSL 25 §), aikuistensuojeluilmoituksen (huoli-ilmoitus tuen tarpeesta, sosiaalihuoltolaki 35 §) tai vanhustensuojeluilmoitus (ikääntyneen henkilön huoli-ilmoitus, vanhuspalvelulaki 25 §), kuten edellä alaluvussa 2.4.3 on todettu.

Asiakas ei välttämättä itse hahmota, mitä hyötyä hänelle olisi tukipalveluista. Varsinkin rikoksesta epäilty voi olla yhteistyöhaluton, etenkin jos väkivalta ja muut ongelmat jo lähtökohtaisesti kiistetään. Lisäksi yksittäisen poliisin suhtautuminen ja nonverbaalinen viestintä voivat vaikuttaa siihen, miten rikoksesta epäilty suhtautuu tukipalveluihin. Myös rikoksesta epäillyn

125 THL-verkkosivut: SERI - seksuaaliväkivallan uhrin tukikeskukset. Seri-tukikeskuksia on Helsingissä, Turussa, Tampereella, Porissa, Oulussa, Kuopiossa, Rovaniemellä, Lappeenrannassa, Seinäjoella, Kokkolassa ja Vaasassa.

osalta suositeltava tapa tehdä palveluohjaus on kysyä epäillyltä, haluaako hän, että poliisi välittää hänen yhteystietonsa tukipalveluihin. Tämä menettely voi madaltaa kynnystä avun vastaanottamiselle. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy usein myös tekijöiden osalta tilanteen kieltämistä ja häpeää, joka voi estää tukipalveluihin hakeutumista.

Avun vastaanottamiseen voivat vaikuttaa myös rikoksesta epäillyn erilaiset persoonallisuuden piireet, kuten narsistisuus tai rikollisuudelle myönteiset asenteet, joihin voi liittyä tunnekylmyyttä tai empatian puutetta. Tällaiset syyt on huomioitava, koska ne tosiasiallisesti vaikuttavat siihen, miten epäilty suhtautuu avun tarjoamiseen. Osa epäillyistä voi myös olla erittäin viranomaisvastaisia ja heillä voi olla entisyyttä myös muun rikollisuuden kuin lähisuhdevaltarikollisuuden suhteen. Epäillyn persoonallisuus, viranomaisvastaisuus tai rikollinen entisyys eivät kuitenkaan ole syitä, miksi kyseiselle henkilölle ei tarjottaisi apua.

Jos epäilty kertoo haluavansa, että poliisi välittää hänen yhteystietonsa esimerkiksi väkivallan tekijöille suunnattuihin tukipalveluihin tai muihin auttaviin palveluihin, poliisi välittää tiedot ja asia kirjataan esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan. Jos epäilty ei halua yhteystietojensa välittämistä, häntä tulee tästä huolimatta ohjeistaa ja neuvoa erilaisista tukipalveluista antamalla esimerkiksi poliisin palveluohjauskirje. Tämä on tärkeää siitä syystä, ettei poliisi voi tietää, milloin epäillyn halu saada apua tilanteeseen ikään kuin ”kypsyä”. Sellainen tilanne voi syntyä, kun hänet on ensin kohdattu neutraalisti sekä kuuntelemalla niitä syitä, joita epäilty tilanteessa kertoo.

Tukipalveluihin ohjaamisessa poliisin on hyvä muistaa, että erilaisia auttavia palveluja ovat väkivallan tekijöille suunnattujen palvelujen lisäksi esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelut sekä muut sosiaalitoimen palvelut.

Rikoksesta epäillyn tukipalveluihin hakeutumista voi tukea esimerkiksi seuraavin tavoin:

- Poliisin asiallinen, tuomitsematon ja kannustava asenne.
- Kertomalla muiden asiakkaiden palautteita väkivaltaa katkaisevasta palvelusta mitä hyötyä muut vastaavassa tilanteessa olleet ovat palvelusta saaneet. Poliisin tulee olla riittävän perehtynyt paikkakunnalla tehtävään väkivallan katkaisutyöhön, jotta siitä osataan hän osaa kertoa siitä pääpiirteittäin epäillylle.
- On hyvä muistaa, että häpeä voi estää tarttumisen apuun. Poliisi voi kertoa väkivaltaa katkaisevasta palvelusta esimerkiksi, kuinka kauan se on paikkakunnalla toiminut, ja että työntekijät ovat varmasti nähneet ja kuulleet ”kaiken”. Epäilty ei ole ainoa, joka on käyttänyt väkivaltaa perheessään tai muussa läheisessä suhteessa.
- Miesepäillylle voi olla tärkeä tieto, että väkivaltaa katkaisevassa palvelussa työntekijöinä on miehiä. Naisepäillyille voi vastaavasti olla tärkeää tietää, onko hänen mahdollista valita naistyöntekijä.
- Etukäteen ei voi tietää, kuka tarttuu apuun. Voi olla, ettei kukaan ole aiemmin kertonut epäillylle, mistä apua voi saada. Asiakas saattaa myös olla sillä hetkellä sellaisessa elämäntilanteessa, että on valmis ottamaan apua vastaan. Siksi epäiltyä tulee motivoida joka kerta osallistumaan väkivaltaa katkaisevaan palveluun, kunnioittaen itsemääräämisoikeutta. Motivointi ja palvelun olemassaolosta muistuttaminen ovat kokemuksen mukaan edesauttaneet sitä, että asiakas on jossain vaiheessa tarttunut tarjottuun apuun.
- Konkreettiset esimerkit siitä, mitä hyvää väkivallan lopettamisesta seuraa ja mitä negatiivisia vaikutuksia ja seurauksia rikoskierteen jatkamisella on.¹²⁶

126 Listan keinot ovat tähän asti Hyvärisen ja Hautamäen (2013, s. 11–12) kirjoittamasta oppaasta.

- Etenkin miesten herkkyyttä tартtua apuun kriisivaiheessa koetaan tärkeäksi, joskin nopeasti ohi meneväksi vaiheeksi.¹²⁷

Asianomistajan tukipalveluihin hakeutumista voi tukea esimerkiksi seuraavin tavoin:

- Tutkimusten mukaan moni rikoksen uhri hyötyy ulkopuolisesta asiantuntija-avusta.
- Tukipalveluissa on tarjolla keskusteluapua, tietoa rikosprosessista, apua lähestymiskielto- ja vahingonkorvausasioissa sekä apua oikeusavustajan hankinnassa.
- Uhri saa tarvittaessa tukihenkilön rikosasian käsittelyn eri vaiheisiin.
- Auttajan tehtävä on tukea uhria puhumaan ja etenemään selviytymisprosessissaan.
- Palvelua saa henkilökohtaisesti, puhelimitse ja verkossa ja se on maksutonta.¹²⁸

Erilaista aineistoa aiheesta

Lue lisää tukipalveluihin ohjaamisesta epäillyn näkökulmasta: Hyvärinen, Salla – Hautamäki, Jari 2013. Katkaise väkivalta – Lähisuhde- ja perheväkivaltarikoksesta epäillyn ohjaaminen esitutkinnasta väkivaltaa katkaisevaan palveluun. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110163/URN_ISBN_978-952-245-922-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lue lisää RIKUn verkkosivuilta: Miksi on tärkeää ohjata rikoksen uhri jatkoapuun? Saatavilla: <https://www.riku.fi/palvelut/ohjaa-asiakkaasi-rikun-palveluun/miksi-on-tarkeaa-ohjata-rikoksen-uhri-jatkoapuun/>

Lue lisää tukipalveluihin ohjaamisesta asianomistajan näkökulmasta: Rantaeskola, Satu. Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa, 2021, s. 307–321. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

2.4.6. Esimerkkejä moniammatillisesta yhteistyöstä

Seuraavaksi esitellään muutamia esimerkkejä konkreettisista tilanteista moniammatillisessa yhteistyössä, jotka auttavat hahmottamaan toiminnan vaikuttavuutta ja prosesseja, joilla lähisuhdeväkivaltatilanteisiin puututaan systemaattisesti.

Esimerkki tehostetusta palveluohjauksesta kotihälytyksen jälkeen

Poliisilaitos X lähettää auttaviin palveluihin ohjaavan kirjeen epäillyn rikoksen uhreille niihin koteihin, joissa poliisi on käynyt lähisuhdeväkivaltaa koskevalla hälytystehtävällä. Lisäksi poliisilaitoksella työskentelevä sosiaalityöntekijä soittaa henkilölle varmistaen kirjeen saannin ja keskustellakseen tilanteesta sekä tarjoten tapaamista kanssaan.

Esimerkki tehostetusta palveluohjauksesta kuulustelun yhteydessä

Useilla poliisiasemilla työskentelee Ankkuritoiminnan yhteydessä moniammatillinen tiimi, johon kuuluu edustajia sosiaalitoimesta, terveystoimesta sekä nuorisotoimesta. Poliisilaitoksella X pyritään siihen, että toimijoilla on kyvykkyyttä ottaa vastaan sekä lähisuhdeväkivallan uhreja sekä tekijöitä, ja osallisen voi esimerkiksi suoraan kuulustelusta ohjata ammattilaisen pakeille ensiortaan tuen antamiseksi ja palveluihin ohjaamiseksi. Tässä yhteydessä voidaan tehdä myös MARAK-arviointi, jos poliisi ei ole sitä vielä tehnyt.

¹²⁷ Listan viimeinen keino on Keinäsen ja Säävälän (2006, s. 87) artikkelista.

¹²⁸ RIKU-verkkosivut: Miksi on tärkeää ohjata rikoksen uhri jatkoapuun?

Mikäli edellä mainittua moniammatillista tiimiä ei ole käytettävissä, poliisilaitos X voisi lähettää kuulustelun jälkeen vielä auttaviin palveluihin ohjaavan kirjeen rikoksesta epäilylle, kun epäillään lähisuhdeväkivaltaa. Lisäksi epäiltyyn voidaan olla yhteydessä suunnitellusti.

Esimerkki toistuvista kotihälytystehtävistä

Poliisipartio saa hälytystehtävän pariskunnan luokse. Pariskunnalla on päihdeongelmia ja osoitteeseen on ollut useita lähisuhdeväkivaltaan liittyviä hälytystehtäviä. Partion saapuessa paikalle pariskunta riitelee syytellen toisiaan väkivallasta. Molemmilla on käsi- varsissa punoittavia jälkiä.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä:

- Puhuttamisessa käytetään lähisuhdeväkivallan kenttämuistion sisältämää kysymyslistaa, jolla selvitetään tapahtunutta ja arvioidaan väkivallan riskiä.
- Asiassa on syytä epäillä molempien osalta ainakin lievää pahoinpitelyä. Lieväkin pahoinpitely lähisuhteessa on virallisen syytteen alainen rikos, josta tulee kirjata rikosilmoitus.
- Tilanteessa täytyy arvioida toimenpiteet, joilla väkivallan uhka poistetaan akuutissa tilanteessa sekä arvioidaan mahdollisen väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen tarvetta.
- Molemmat ovat myös epäillyn lähisuhdeväkivallan uhreja, joita tulisi jo akuutissa tilanteessa ohjata auttaviin palveluihin, kuten Rikosuhripäivystykseen. Mikäli ohjaus ei ole päihtymyksen vuoksi mahdollista, tieto tulee välittää tutkintaan ja tutkinnasta asianosaisia tulee kontaktoida viipymättä. Osallisille on tarpeellista kertoa myös sosiaalihuollon tarjoamista mm. päihdeongelmaisille suunnatuista tukipalveluista.
- Toistuva lähisuhdeväkivalta, päihteidenkäyttö ja muut elämänhallinnan heikentymiseen liittyvät seikat voivat osoittaa henkilössä ilmeistä kykenemättömyyttä huolehtia omasta huolenpidosta, terveydestä ja turvallisuudesta, jolloin poliisin on tehtävä huoli-ilmoitus sosiaalihuollon tarpeen arvioimiseksi tarvittaessa ilman henkilön suostumustakin (sosiaalihuoltolain 35 §). Tästä ilmoituksesta käytetään nimitystä aikuistensuojeluilmoitus.
- Jos lähisuhdeväkivaltaan liittyviä kotihälytystehtäviä on kolme tai enemmän tai tilanne on muuten vakava, tieto tulee välittää poliisilaitoksen MARAK-yhdyshenkilölle.

Esimerkki Ankkuritoiminnan merkityksestä lähisuhdeväkivaltilanteessa

A löyönyt B:tä humalassa. A:lla ja B:llä kaksi pientä lasta.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä:

- Hätäkeskus välittää tehtävän sosiaalipäivystykselle jo tapahtumahetkellä, josta karotetaan akuutti toimenpiteiden tarve, kuten esimerkiksi turvakoti ja kiireelliset lastensuojelutoimenpiteet.¹²⁹

129 Lasten kiireellinen sijoittaminen edellyttää akuuttia suojan tarvetta. Siksi valvonta- ja hälytystoiminnan partio ei voi jättää tilanteen hoitamista aamuun, koska silloin kiireellisen sijoittamisen edellyttämä vaatimus asian kiireellisyydestä ei enää toteudu.

- Mikäli tehtävä ei ole tullut sosiaalipäivystykseen tai rikosilmoitus tehdään suoraan poliisiasemalla, on poliisi velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen. Vaikka tehtävä olisi tullut sosiaalipäivystykseen, poliisin on tehtävä lastensuojeluilmoitus, mikäli tilanteessa ilmenee uutta sellaista tietoa, mitä sosiaalipäivystyksellä ei ole.
- Virka-ajalla tehtävä siirretään Ankkuriin, josta kutsutaan vanhemmat tapaamiselle. Tapaamisella on yleensä mukana sosiaalityöntekijä ja sairaanhoitaja.
- Ensimmäisellä Ankkuri-tapaamisella kartoitetaan tilanteen selvittämisen lisäksi eri tahojen jatkotuen tarve: onko asianosaisilla tarvetta pari- tai perhekäynneille, onko perheellä sosiaalihuollon tukitoimien tarvetta, onko asianosaisilla tarvetta jatko-ohjaukseen (RIKU, MARAK, pariterapia).
- Ankkuritiimin sairaanhoitaja tapaa tarvittaessa perhettä eri kokoonpanoissa. Sairaanhoidajan käyntejä on mahdollista jatkaa sosiaalitoimen palvelutarpeen arvion jälkeenkin.
- Ankkuritiimin sosiaalityöntekijä aloittaa tarvittaessa palvelutarpeen arvion (max. 3 kuukautta), jonka aikana perhettä tavataan eri kokoonpanoissa. Tämän jälkeen selvitys voidaan joko päättää tai avata alueelle asiakkuus (esim. lastensuojeluasiakkuus), josta perheelle tulee jatkotukea erilaisin tukimuodoin.
- Poliisi suorittaa esitutkinnan ja merkitsee tehdyt toimenpiteet esitutkintapöytäkirjaan, jos niillä on merkitystä asian ratkaisemiselle tai mahdollisen rangaistuksen määrittämisessä.

3. POLIISITOIMINNAN ROOLIT LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TORJUNNASSA

Tässä osiossa kuvataan tarkemmin poliisin eri toimintojen rooleja lähisuhdeväkivallan torjunnassa. Tästä käytännön konkretiaa tavoittelevasta jaosta huolimatta on tärkeintä nähdä lähisuhdeväkivallan torjunta ilman ”siiloja” – kokonaisuutena, jossa jokaisella toimijalla on oma tärkeä roolinsa.

3.1. VALVONTA- JA HÄLYTYSTOIMINTA

3.1.1. Poliisin toiminta lähisuhdeväkivaltilanteissa

Poliisin valvonta- ja hälytystoiminnassa työskentelevät poliisit kohtaavat tehtävillään lähisuhdeväkivallan osapuolia. Lähisuhdeväkivaltaan liittyvät hälytystehtävät painottuvat ilta- ja yöaikaan sekä viikonloppuihin. Usein tilanteissa on mukana alkoholi ja sen käyttämiseen liittyvät ongelmat. Tilanteet voivat olla haastavia paitsi vuorovaikutuksen, myös sivullisten turvallisuuden ja poliisin oman työturvallisuuden kannalta. Kiireestä ja aikapaineesta huolimatta jokainen tilanne ja kohtaaminen tulee hoitaa asianmukaisesti ja pyrkiä estämään uusia rikoksia.

Akuutissa tilanteessa on tärkeintä varmistua, että väkivallan uhan kohteeksi joutuneet henkilöt ovat turvassa. Tilanne voi vaatia henkilön kiinniottamista ja uhrin konkreettista toimittamista turvakotiin. Tilanteissa on arvioitava myös väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen tarvetta. Kaikki edellä mainitut toimenpiteet ja mahdollisesti niiden tarve tulee välittää eteenpäin tutkintaan. Kaikki tilanteen jatkohoidon kannalta tärkeät tiedot on tärkeää välittää eteenpäin.

Toistuvat lähisuhdeväkivaltaan liittyvät hälytystehtävät eivät ole koskaan syy olla kirjaamatta rikosilmoitusta tai muuten olla puuttumatta väkivaltaan. Päinvastoin väkivallan toistuvuus kasvattaa riskiä väkivallan vakavoitumiseen ja asettaa poliisille erityisiä velvoitteita. Väkivallan toistuvuus on yksi peruste pakkokeinojen käyttöön esimerkiksi jatkamisvaaran näkökulmasta.

Onkin erittäin tärkeää katsoa tilannetta kokonaisuutena, eikä pelkän yksittäisen hälytystehtävän hoitamisena. Vähintään kolme lähisuhdeväkivaltaan liittyvää hälytystehtävää vuoden aikana tai muutoin ammattilaisen huoli vakavan väkivallan uhasta ovat perusteita ohjata tapaus MARAK-arviointiin. Nämä tilanteet tulee viipymättä huomioida ja välittää tiedot sovitusti poliisilaitoksen MARAK-yhdyshenkilölle.

3.1.2. Rikosuhripäivystykseen ja muihin auttaviin palveluihin ohjaaminen

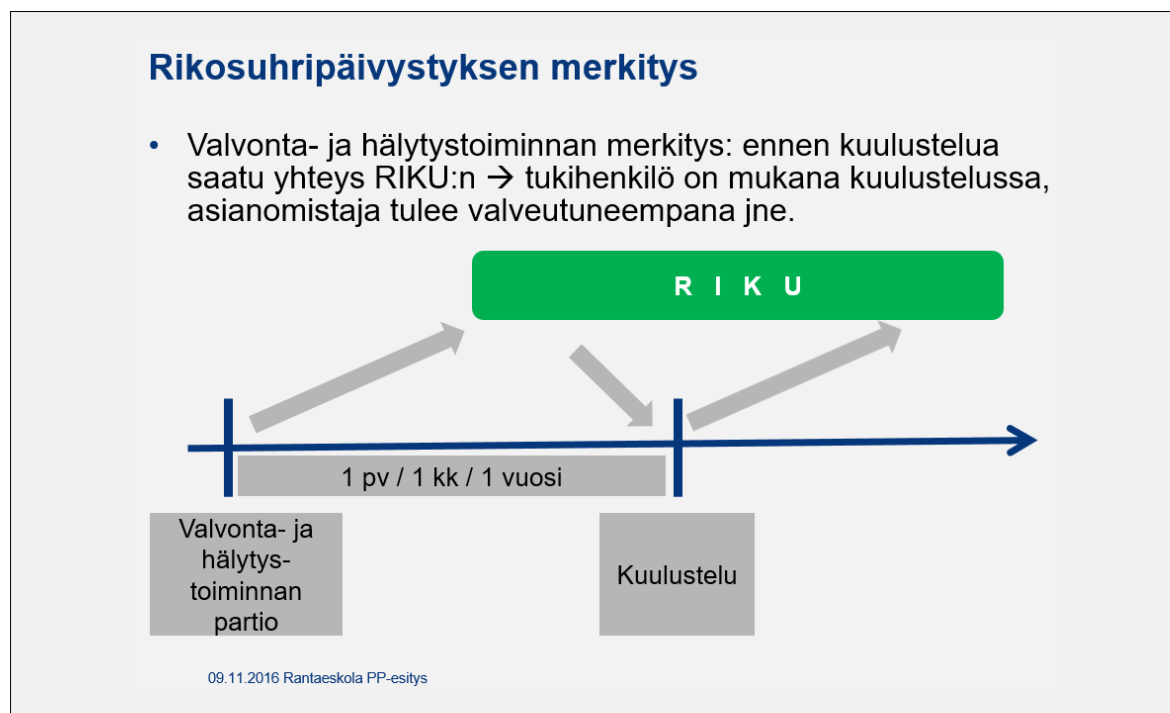
Poliisilla on velvollisuus ohjata jo akuutissa tilanteessa rikoksen uhria auttaviin palveluihin. Tämän velvoitteen täyttäminen ja asianomistajan ja muiden selvästi tukea tarvitsevien henkilöiden ohjaaminen auttaviin palveluihin on välttämätöntä, jotta apua tarvitseva saa tuen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.¹³⁰ Velvoite on avustajan käyttämistä koskevassa säännöksessä (ETL 4:10.3, loppuosa) ja se sisältää kolme vaihtoehtoista tilannetta, jolloin ohjaus tukipalveluihin on tehtävä. Jos asianomistaja

1. on erityisen suojelun tarpeessa (ETL 11:9a) taikka
2. rikoksen luonne tai
3. asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä muuten edellyttävät,

¹³⁰ Jos tuen piiriin ohjataan vasta esimerkiksi kuulusteluiden yhteydessä, tapahtuman ja ohjaamisen välillä saattaa olla kuukausien jopa pahimmassa tapauksessa yli vuoden viive. Samalla se voi tarkoittaa viivettä saada apua ja tukea rikosasian hoitamiseen ja sitä koskevien asioiden käsittelyyn.

esitutkintaviranomaisen on tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko hän yhteystietojensa välittämiseen asianomistajien tukipalveluiden tarjoajalle ja asianomistajan suostuessa siihen välitettävä yhteystiedot ilman aiheutonta viivytystä.

Yhteystietojen välittämistä koskeva sääntely tarkoittaa, että poliisiin tulee lähisuhdeväkivaltaa epäiltäessä tehdä ohjaus tukipalveluihin. Ohjauksen merkitys on suuri paitsi uhrille itselleen, se helpottaa asian käsittelyä myös poliisin näkökulmasta, kuten seuraavasta kuvasta ilmenee.

Kuva 4. Rikosuhripäivystykseen ohjauksen merkitys uhrin ja poliisin näkökulmasta.¹³¹

Ensisijainen tapa tehdä palveluohjaus on välittää uhrin suostumuksella tiedot Rikosuhripäivystykselle (RIKU), ellei muuta tukipalvelua ole paikallisesti sovittu. RIKU osaa ohjata tarvittaessa uhria erityisempiin palveluihin.

Poliisikoulutuksessa ohjaus opetetaan sisällöltään seuraavasti: *”Meillä on ollut tapana välittää rikoksen uhrin suostumuksella hänen yhteystietonsa Rikosuhripäivystykseen. Sieltä voit saada rikosprosessin ja oikeuksiesi kannalta tärkeää käytännön neuvontaa, keskusteluapua tai vaikka henkilökohtaisen tukihenkilön rikosprosessin eri vaiheisiin. Palvelu on sinulle maksutonta eikä sinun itse tarvitse tehdä mitään, he soittavat sinulle ja kertovat, minkälaisia palveluita heillä on tarjota juuri sinulle. Siitä ei ole sinulle myöskään mitään haittaa. Onko sinulla jotain sitä vastaan, että välitän tietosi Rikosuhripäivystykseen?”*¹³²

Jos palveluohjaus ei akuutissa tilanteessa päihtymyksen tai muun syyn takia onnistu, tieto on välitettävä tutkintaan ja ohjaus tehtävä viipymättä. Tilanteissa tulee huomioida myös muut tukipalvelut, kuten turvakoti sekä muut sosiaalitoimen ja järjestöjen palvelut. Tarvittaessa uhri on toimitettava konkreettisesti turvakotiin, vaikka pääsääntönä pitäisi olla, että rikoksen uhri saa halutessaan jäädä omaan kotiinsa. Myös rikoksesta epäillyn ohjaaminen auttaviin palveluihin, kuten väkivallan tekijöille suunnattuihin palveluihin tai sosiaalitoimen palveluihin tulee ottaa jo akuutissa tilanteessa huomioon, jos se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista.

¹³¹ Rantaeskola PP 2016.

¹³² Rantaeskola PP 2016.

Uhrin on suositeltavaa ohjeistaa hakeutumaan terveydenhuoltoon aina mahdollisimman pian tarpeen vaatiessa. Jos rikoksen uhrilla ei ole voimia lähteä itse lääkäriin eikä akuuttia ambulanssin tarvetta ole, tulee harkittavaksi, onko kenttäpartion mahdollista toimittaa uhri lääkäriin. Usein mahdolliset vammat eivät ole vielä poliisin todettavissa tapahtumapaikalla. Huomion arvoista on se, että lääkärinlausunto on saatavissa vain, jos henkilö on käynyt lääkärissä. Vakuutteluistaan huolimatta rikoksen uhri voi jättää menemättä lääkäriin. Fyysisten vammojen todentamiseksi olisi välttämätöntä, että ensipartio huolehtii omalta osaltaan siitä, että uhri tosiasiallisesti hakeutuu lääkäriin. Vaikka lääkäriin hakeutuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, rikoksen asianomistajan on hyvä tiedostaa, mikä merkitys lääkärinlausunnolla on.

Erityisesti seksuaalirikosten yhteydessä SERI-tutkimusten tekeminen on välttämätöntä. Niitä on selostettu aikaisemmin käsikirjassa (alaluku 2.4.4) kuin myös väkivallan eri osapuolille tarjolla olevia auttavia palveluja.

3.1.3. Näytön hankkimisen varmistaminen ja ensipartiotoiminta

Näytön hankkimista on käsitelty yleisellä tasolla aikaisemmin tässä käsikirjassa (alaluku 2.2).

Lääkärinlausunnolla on rikosasiassa keskeinen merkitys. Lausuntoa tarvitaan esitutkinnassa asiaa selvittäessä ja kuulusteluja suoritettaessa. Se on tärkeää selvitystä syyttäjälle tämän tehdessä syyteharkintaa ja erityisesti asiaa oikeudenkäynnissä selvittäessä. Siksi edellä on korostettu sitä, että asianomistajan saaminen lääkäriin on tärkeää, jotta tilanteessa voidaan pyytää lääkärinlausunto. Myös muun näytön hankintaan tulee kiinnittää huomiota ensipartiosta lähtien. Tämä tarkoittaa rikospaikan, vammojen ja vahinkojen tarkkaa dokumentointia, samoin kuin muiden näyttöön liittyvien seikkojen selvittämistä sekä tekovälineiden haltuunottoa rikosasian todisteina ja samalla yleensä valtiolle menettämistä varten.

Seuraavaksi on esitelty muutamia esimerkkejä ja niihin liittyviä poliisin mahdollisia toimenpiteitä. Esitellyt toimenpiteet eivät välttämättä esiinny kaikissa esimerkin kaltaisissa tapauksissa, eikä niissä välttämättä ole huomioitu kaikkia tilanteeseen soveltuvia toimenpiteitä.

Esimerkki hälytystehtävällä ilmenevästä seksuaaliväkivallasta

Poliisi saa hälytystehtävän asuntoon, mistä nainen on soittanut ja ilmoittanut, että hänen entinen puolisonsa on raiskannut häntä. Poliisin mennessä asuntoon, nainen on yksin paikalla, peloissaan ja hämmentynyt. Nainen kertoo, että hän on eronnut puolisoistaan noin puoli vuotta aikaisemmin, mutta mies on pyrkinyt olemaan yhteydessä aika-ajoin.

Poliisin toimintaan ei saa vaikuttaa se, että asianomistaja ja epäilty ovat olleet joskus parisuhteessa, vaan epäiltyä raiskausrikosta tutkitaan samalla tavalla kuin toisilleen vieraiden asianosaisen välillä.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä:

- Kiinnitetään huomiota asianomistajan alustavaan puhutteluun tapahtumista ja tallennetaan alustava puhuttelu, mikäli se on mahdollista.
- Kiinnitetään huomiota asianomistajan kertomuksen yksityiskohtiin, esimerkiksi millä tavalla mies on ottanut yhteyttä, onko yhteydenoton sisältö todennettavissa.
- Tehdään teknistä tutkintaa asianomistajan kertomaan tekopaikkaan.
- Viedään asianomistaja SERI-tutkimuksiin, jotta oikeuslääketieteelliset tutkimukset varmistetaan. Samalla varmistuu, että asianomistaja saa Seri-tukikeskuksesta asianmukaista traumatukea, psykologista neuvontaa ja terapiaa. Näin asianomistaja saa tarvitsemansa avun yhdestä paikasta ja hänet voidaan sieltä ohjata asianmukaisiin erityispalveluihin.

Esimerkki hälytystehtävällä ilmenevästä kunniaan liittyvästä väkivallasta

Poliisi saa hälytystehtävän asuntoon, mistä nainen on soittanut heikolla suomen kielellä hätäkeskukseen ilmoittaen, että mies on lyönyt häntä. Poliisin mennessä asuntoon, paikalla on naisen lisäksi hänen aviopuolisonsa, anoppi sekä puolison sukulaispoika, joka puhuu sujuvaa suomea. Aviopuoliso ja sukulaispoika ihmettelevät, miksi poliisi on paikalla. Anoppi on tilanteessa hiljaa. Naisessa ei ole ulkoisia väkivallan merkkejä, mutta hän vaikuttaa pelokkaalta. Passia kysyttäessä hän kertoo, ettei se ole hänellä eikä hän tiedä, missä se on. Puoliso hakee passin ja antaa sen poliisille.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä :

- Kiinnitetään huomiota naisen pelokkuuteen ja siihen, ettei passi ole hänen hallinnassaan.
- Perheenjäseniä ei tule käyttää tulkkeina, vaan järjestää ammattitulkkaus. Perheenjäsen ei toisten kertomuksia tulkatessaan kerro asiasta välttämättä objektiivisesti.
- Mahdollisuuksien mukaan käytetään naispoliisia ja -tulkkia naisen puhutuksessa.
- Väkivallan tekijän poistaminen paikalta tai kiinni ottaminen ei välttämättä täysin ratkaise tilannetta, koska väkivallan uhkaa voivat aiheuttaa myös muut perheenjäsenet.
- Nainen olisi hyvä kuljettaa turvakotiin, näin myös poliisilla on paremmat mahdollisuudet jatkaa tilanteen selvittämistä.
- Terveystarkastukseen hakeutumisen ohjeistaminen ja siitä huolehtiminen, kuten edellä on kerrottu.
- Tilanteen hoitamisesta jatkossa sovitaan tutkinnan / EET:n kanssa (rikosilmoitus, lähestymiskieltoasiat jne.).
- Tieto asiakkaan tilanteesta välitetään heti hänen suostumuksellaan auttaville tahoille (esim. Rikosuhripäivystys tai Söpu-työ).

Esimerkki jatkuu lähisuhdeväkivaltarikosten tutkintaa koskevassa alaluvussa.

3.1.4. Kenttämuistio – Lähisuhdeväkivalta

Riskinarvioinnin näkökulmasta tilanteet voivat olla eri tyyppisiä: kyse voi olla vuosia jatkuneesta väkivallasta samojen henkilöiden välillä tai ensi kertaa poliisin tietoon tulevasta väkivallan uhasta, joka nopeasti kasvaa äärimmilleen. Molemmat vaativat poliisilta toimenpiteitä.

Seuraavalla sivulla olevan Lähisuhdeväkivallan kenttämuistion (KEMU) tarkoituksena on parantaa poliisilta velvoitettua riskinarviointia ja oikeiden toimenpiteiden tekemistä. Sen voi tulostaa haalarintaskuun tai tallentaa esimerkiksi puhelimesta katsottavaksi. Muistiota taustoittaa Poliisihallituksen ohje POL-2021-116664.

Kenttämuistion kysymykset kysytään asianomistajalta, jos asiat eivät muuten vapaalla kerroksella ilmene, huomioiden henkilön itsekriminointisuoja ja hänen mahdollinen oikeutensa kieltäytyä todistamasta. Kysymykset on muotoiltu siten, että niillä on mahdollista saada tietoa mm. kunniaan liittyvästä väkivallasta, pakkoavioliitosta ja ihmiskaupasta.

KENTTÄMUISTIO: LÄHISUHDEVÄKIVALTA

Lähisuhdeväkivallan selvittäminen, ennalta estäminen ja riskinarviointi ovat poliisin velvollisuuksia. Siksi asianomistajan puhutuksessa käytetään seuraavaa kysymysrunkoa, jos asiat eivät vapaalla kerronnalla ilmene – huomioiden itsekriminointisuoja ja oikeus kieltäytyä todistamasta. **Katso, kuuntele, kysy, kirjaa.**

Lähisuhdeväkivalta voi olla monimuotoista, ja se voi kohdistua kehen tahansa läheiseen. Fyysisten vammojen lisäksi se voi ilmetä mm. henkisenä, taloudellisenä tai seksuaalisena väkivaltana, kaltoinkohteluna, vainoamisena tai kunniaan liittyvänä väkivaltana. Lieväkin pahoitteleminen lähisuhteessa on virallisen syytteen alainen rikos, josta on kirjattava rikosilmoitus.

- **Onko sinua vahingoitettu fyysisesti tai henkisesti? Kyllä** → Kuvailisitko tarkemmin, mitä on tapahtunut? (Huomioi, että fyysistä väkivaltaa voi olla esim. lyöminen, kuristaminen, töniminen, liikkumisen estäminen ja henkistä väkivaltaa esim. alistaminen, uhkailu ja nöyryyttäminen.)
- **Onko sama henkilö ollut aiemmin sinua kohtaan väkivaltainen? Kyllä** → Kertoisitko tarkemmin, miten väkivalta on ilmennyt? Oletko hakenut tai saanut apua tilanteeseen?
- **Pelkäätkö läheistäsi tai hänen käytöstään? Kyllä** → Mitä pelkää tapahtuvan tai hänen tekemän?
- **Onko elämäntilanteessanne muutoksia, vaikeuksia tai ristiriitoja? Kyllä** → Kertoisitko tarkemmin, millaisia? (Huomioi, että väkivallan riskiä voivat nostaa esim. päihteiden käyttö, mielenterveyteen liittyvät ongelmat, uhkailu, mustasukkaisuus, itsetuhoisuus, taloudellinen tilanne, työttömyys, erosuunnitelmat, raskaus tai huoltajuusasiat.)
- **Koetko, että läheisesi tai joku muu kontrolloi sinua? Kyllä** → Kuvailisitko tarkemmin, miten? (Huomioi, että kontrollointi voi olla esim. uhrin tekemisiä, liikkumista, yhteydenpitoa tai rahankäyttöä rajoittavaa.)
- **Pakotetaanko sinua tekemään jotakin vasten tahtoasi? Kyllä** → Kuvailisitko tarkemmin, mitä?
- Jos uhri on erityisen haavoittuvassa tai riippuvaisessa asemassa läheisestään (esim. henkinen tai fyysinen rajoite, sairaus, vanhuus): **Millaiseksi koet saamasi hoidon? Onko tapahtunut jotakin, mikä on heikentänyt henkistä, fyysistä tai taloudellista hyvinvointiasi? Kyllä** → Kuvailisitko tarkemmin, mitä?
- Mikä on uhrin oma arvio tilanteesta, tilanteen jatkumisesta ja väkivallan uhasta?

Puhuta aina erikseen. Osapuolilla on oltava tosiasiallinen mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä. Käytä tarvittaessa tulkkaukspalvelua. Käytä haalarikameraa tai muuta tallennusta, jos se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista.

Tilanteissa on aina arvioitava uhrin välittömän suojan tarve ja pakkokeinojen tarkoituksenmukainen käyttö. Arvioi väkivallan riski erityisen huolella, jos on samanaikaisesti tietoa aikaisemmasta väkivallasta/uhkauksista, kontrolloiva/eristävä/mustasukkainen käytös sekä ero/eroaika. Huomioi aseisiin pääsy ja lupavalvonta.

Ohjaus tukipalveluihin akuutissa tilanteessa on poliisin velvollisuus. Välitä uhrin yhteystiedot suostumuksella esim. Rikosuhripäivystykselle. Tilanteen vaatiessa uhri tulee saattaa turvakotiin. Jos palveluohjaus ei ole tilanteessa mahdollista, tieto on välitettävä tutkintaan. Informoi auttavista palveluista, vaikka tehtävässä ei sillä kertaa olisi kyse rikoksesta.

Tee lastensuojeluilmoitus riippumatta siitä, ovatko lapset tapahtuma-aikaan paikalla. Lapsia puhutettaessa tulee huomioida ikä ja kehitystaso. Lapsen kertomusta ei saa ohjata johdattelevilla kysymyksillä. Puhutus tulee tallentaa teknisesti tai vähintään kirjata erittäin tarkasti.

Jos osapuolten sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, välitä suostumuksella yhteystiedot sosiaalitoimelle. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, poliisin on tehtävä ilmoitus viivytyksettä salassapitosäännösten estämittä (sosiaalihuoltolain 35§).

Dokumentoi rikospaikka, vammat, vahingot ja muut näyttöön liittyvät seikat, ota haltuun tekovälineet todisteena. Huomioi myös lääkärin tutkimisen tarve ja lääkärinlausunnon saaminen esitutkintaa varten.

Kirjaa rikosilmoitukseen tai tutkintamuistioon kaikki, millä voi olla merkitystä asian selvittämisessä, jatkotoimissa ja kiireellisuuden arvioimisessa. Huomioi erityisesti väkivallan laatu, toistuvuus, pelko, huolta aiheuttavat muutokset sekä omat havaintosi kohtaamisesta ja olosuhteista. Luokittele rikosilmoitus. Informoi MARAK-yhdyshenkilö, jos väkivallan uhka on vakava tai perheväkivaltatehtäviä on 3 tai enemmän vuoden sisällä.

Tee POTI-kirjaus aina, kun se voi auttaa estämään väkivaltaa, myös silloin kun tehtävällä ei sillä kertaa ollut kyse rikoksesta, mutta asiasta voidaan kirjata havaintotieto. Tämä on erittäin tärkeää, jotta etenkin toistuvan ja vakavan väkivallan uhka pystytään havaitsemaan ja tarvittaessa kohdentamaan ennalta estäviä toimenpiteitä.

3.1.5. Lähisuhdeväkivalta ja virka-aputoiminta

Poliisi antaa tehtäväpiiriinsä ja toimivaltuuksiinsa sidottua virka-apua viranomaisille ja yksityisille henkilöille siten kuin siitä on säädetty poliisilaissa. Poliisi voi antaa virka-apua yksityiselle henkilölle, jos se on välttämätöntä tämän laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ja oikeuden loukkaus on ilmeinen (PolL 9:1). Virka-avun antamisen edellytyksenä on lisäksi, että yksityistä henkilöä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja oikeuksiin pääseminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä.

Tilanteet, joissa lähisuhdeväkivallan uhriin kohdistuu ilmeinen väkivallan uhka tai perusteltu epäily henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvasta rikoksesta, ovat poliisitehtäviä. Poliisin antamasta virka-avusta on kyse vasta silloin, kun tehtävään ei liity konkreettisia turvallisuusuhkia. Jos poliisilta pyydetään apua kotona käymisen turvaamiseksi silloin, kun ei ole tietoa, onko väkivallan tekijä paikalla vai ei, kyseessä voi olla joko perustehtävä tai virka-aputehtävä tilanteesta riippuen. Jos väkivallan tekijä ei ole paikalla kotona käytäessä, kyseessä on selvästi poliisin virka-aputehtävä, koska uhat eivät ole konkreettisia. Jos väkivallan tekijä taas on paikalla tai ilmestyy paikalle kesken kaiken, tilanteessa on konkreettinen turvallisuusuhka, ja silloin kyseessä on poliisin perustehtävä.

Virka-apua koskevat suoritemaksut peritään vasta virka-avun antamisen jälkeen ja virka-apuun liittyvä suoritemaksu ei ole koskaan este saada virka-apua.¹³³

3.1.6. Liikennesektorin rooli lähisuhdeväkivallan torjunnassa

Poliisilaitosten liikennesektorin partiot tukevat myös hälytystehtävien suorittamisessa. Poliisin tehtäväsuoritteiden perusteella liikennetehtävät linkittyvät joskus myös lähisuhdeväkivaltaan. Esimerkiksi vuonna 2020 perheväkivallaksi luokitelluissa tapauksissa 33:ssa kirjattiin rikosilmoitus liikennejuopumuksesta ja 17 tapauksessa kyse oli törkeästä rattijuopumuksesta.

Suomessakin on tuotu käytäntöön *Road policing* -toimintamallia, joka tarkoittaa tien päällä tapahtuvaa monimuotoista poliisitoimintaa, joka niin sanotun perinteisen liikennevalvonnan lisäksi pyrkii paljastamaan rikoksia ja vaikeuttamaan rikollista toimintaa. *Road policing* -mallin tavoite kytkeytyy myös lähisuhdeväkivallan torjuntaan siten, että liikenteessä tapahtuvissa kohtaamisissa tulisi osata lukea tilannetta kokonaisvaltaisesti, tarvittaessa selvittäen tilanteeseen johtaneita seikkoja ja taustoja tavallista enemmän. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen hyvin matalalla kynnyksellä on välttämätöntä, jotta lastensuojeluviranomaisilla on reaaliaikainen ja riittävä kuva lapsen tilanteesta.

Esimerkki liikenteessä kohdatusta lähisuhdeväkivallasta

Liikennesektorin partio pysäyttää auton, jonka kyydissä on pariskunta ja kaksi lasta. Auton kuljettajana toiminut vanhempi ilmenee olevan päihteiden vaikutuksen alaisena ja tämä alkaa kovaäänisesti kiroillen sättiä etupenkillä istuvaa puolisoaan siitä, onko tämä ilmiantanut hänet poliisille ja huutaa, ”pitääkö sinua taas ojentaa”. Takapenkillä olevat lapset näyttävät pelokkailta ja toinen alkaa itkeä pyytäen, ettei vanhempi ”taas huutaisi”.

¹³³ Poliisihallituksen vastaus POL-2021-36120 – naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnalle poliisin virka-avusta ja sen maksullisuudesta.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä (rattijuopumukseen liittyvien toimenpiteiden lisäksi):

- Pariskunnan toisen osapuolen puhuttaminen sen selvittämiseksi, onko tilanteessa väkivallan uhkaa ja onko perheessä ollut aiempaa väkivaltaa. Henkilölle annetaan tukipalveluihin ohjausta (esim. Rikosuhripäivystys, sosiaalipalvelut, turvakoti) ennalta estävässä tarkoituksessa riippumatta siitä, ilmeneekö puhutuksessa rikosta.
- Jos ilmenee lieväkin pahoinpitely, monet toimenpiteet ovat tarpeellisia; rikosilmoituksen kirjaaminen, mahdollisesti turvakotiin ohjaaminen, mahdollisten pakkokeinojen arviointi, väliaikaisen lähestymiskiellon tarpeen arviointi.
- Jos pariskunnan kotiin on lähisuhdeväkivaltaan liittyviä hälytystehtäviä kolme tai enemmän vuoden sisällä tai muuten tilanne on väkivallan uhan näkökulmasta huolta herättävä, ilmoitus poliisilaitoksen MARAK-yhdyshenkilölle.
- Lastensuojeluilmoituksen tekeminen.
- POTI-kirjauksen tekeminen, jos tilanteesta saadut tiedot eivät ylitä rikosilmoituksen kynnystä mutta kirjauksella voidaan ennalta estää väkivaltaa.

3.2. RIKOSTORJUNTA

3.2.1. Tutkinnan keskittäminen ja osaamisen korostuminen

Eri yhteyksissä on todettu tutkinnan keskittämisellä erityisosaajille olevan lukuisia hyötyjä. Sellaisia ovat sovellettavan lainsäädännön vaatimusten tuntemus, osaaminen osapuolten kohtaamiseen, jatkuvat ja kehittyvät yhteistyöverkostot, riskinarviointiosaaminen sekä ylipäätään tuntemus rikostyyppiin liittyvästä dynamiikasta psykologisine ulottuvuuksineen. Siten lähisuhdeväkivallan tutkinnan keskittämisen voi ajatella olevan myös tehokasta rikosten torjuntaa erityisesti uusintarikollisuuden näkökulmasta. Ajattelumalli perustuu siihen, että kaikkien osapuolten asiat hoidetaan moniammatillisesti mahdollisimman hyvin kerralla kuntoon.

Käytännössä lähisuhdeväkivaltarikosten tutkintaa tehdään pääosin tutkintaryhmissä, joissa hoidetaan lukuisia muitakin erilaisia rikostyyppisiä. Tästä huolimatta lähisuhdeväkivaltaa tutkivilla tulee olla vähintään perustiedot lähisuhdeväkivallan erilaisista muodoista ja dynamiikasta, uhrin oikeuksista, osapuolille saatavilla olevista tukipalveluista sekä hyvät vuorovaikutustaidot osapuolten kohtaamiseen. Näitä on käsitelty tässä käsikirjassa aikaisemmin (luvut 1 ja 2).

3.2.2. Asian selvittäminen rikostutkinnassa

Lähisuhdeväkivallan torjunnassa ei ole kyse pelkkien yksittäisten rikosilmoitusten hoitamisesta, vaan tilannetta tulee aina tarkastella kokonaisuutena ja tehdä siihen liittyvät taustatarkastukset poliisin eri rekistereistä. Silloin pohditaan kunkin tilanteen edellyttämiä keinoja siitä näkökulmasta, ettei väkivalta uusiudu ja tarvittaessa tulee tehdä yhteistyötä ennalta estävän toiminnon kanssa. Toistuvan väkivallan tai sen uhan tapauksissa olisi hyödyllistä, jos samojen henkilöiden lähisuhdeväkivaltaan liittyvät rikosasiat keskitetään samalle tutkinnanjohtajalle ja tutkijalle.

Lähisuhdeväkivaltatapauksen kiireellisyysarviointiin vaikuttavat yleisesti ottaen väkivallan vakavuus, toistuvuus, uhrin haavoittuvuus ja kokonaisarviointi. Akuuteissa tilanteissa on aina arvioitava uhrin välittömän suojan ja väliaikaisen lähestymiskiellon tarve sekä tarkoituksenmukaisen pakkokeinojen käyttö.

Asian tullessa rikostutkintaan tulee varmistua seuraavista asioista:

- Miten kiireelliseksi asia määrittyy kiireellisyysarvioinnin perusteella?
- Onko tilanteessa tarve määrätä väliaikainen lähestymiskielto?
- Liittyykö asiaan epäily väkivallan toistuvuudesta tai vakavoitumisesta? (MARAK ja HAH)
- Onko asianomistaja saanut valvonta- ja hälytystoiminnan partiolta ohjauksen auttaviin palveluihin?
- Onko asiassa tehty tai onko siinä tarpeen tehdä lastensuojelu- tai aikuistensuojelu- tai vanhustensuojeluilmoitus?
- Ovatko aseisiin ja yksityiseen turvallisuusalan lupiin liittyvät tiedot välittyneet lupahallinnolle?

Hyvä esimerkki on erään poliisilaitoksen käytäntö, että asianomistaja kontaktoidaan aina mahdollisimman pian tapahtuneen jälkeen. Tämä suositeltava toimintamalli mahdollistaa tilanteen kartoittamisen, riskinarvioinnin, palveluihin ohjaamisen sekä asianomistajan informoimisen siitä, mitä asialle seuraavaksi poliisissa tapahtuu. Vakavissa tapauksissa osapuolet yleensä kuulustellaan pian tapahtuneen jälkeen, mikä mahdollistaa myös nopean ja tehokkaan palveluihin ohjaamisen. Lievemmissä tapauksissa kuulustelut voidaan joutua priorisoimaan myöhemmäksi, jolloin on erityisen tärkeää, että osapuolet kontaktoidaan jo varhaisessa vaiheessa tapahtuneen jälkeen. Poliisin on annettava uhrille palveluohjaus jo akuutissa tilanteessa, mutta aina se ei päihtymyksen tai muun syyn takia onnistu. Etenkin näissä tapauksissa tutkinnan on viipymättä tehtävä palveluohjaus.

3.2.3. Rikosilmoitusten vastaanotto

Aikaisemmin esiteltyä valvonta- ja hälytystoiminnan kenttämuistiota lähisuhdeväkivallasta (alaluku 3.1.4) voidaan soveltuvin osin ja myös puhutuksen osalta käyttää rikosilmoitusten vastaanotossa silloin, kun asianomistaja tulee tekemään rikosilmoitusta lähisuhdeväkivallasta. Rikosilmoituksen vastaanottaminen on lähtökohta, eikä poliisi voi kieltäytyä ottamasta ilmoitusta vastaan. Ilmoituksen tekijä ei kuitenkaan voi vaikuttaa siihen, minkälainen ilmoitus (R- vai S-ilmoitus) asiasta tehdään. Siksi vähintään S-ilmoituksen kirjaaminen on välttämätöntä, jos rikosilmoituksen tekemiselle ei asiasta saatujen tietojen perusteella syystä tai toisesta vaikuttaisi olevan perustetta.

Myös palveluohjaus tulee huomioida rikosilmoitusta vastaanotettaessa ja mikäli asianomistaja ei halua tietojaan välitettävän esimerkiksi Rikosuhripäivystykseen, hänelle voidaan antaa poliisin *Lähisuhdeväkivaltaan saa apua* -asiakirja. Akuuteissa tilanteissa tarvittavat toimenpiteet on arvioitava tutkinnan vastuuhenkilön kanssa välittömästi.

Rikosilmoitusten vastaanottoon saapuneita henkilöitä ei pitäisi ohjeistaa kääntymään käräjäoikeuden puoleen väliaikaisena määrättävän lähestymiskiellon hakemiseksi. Käräjäoikeus ei pysty antamaan väliaikaista lähestymiskieltoa selvittämättä asiaa. Käytännössä tämä tarkoittaisi lähestymiskieltoa koskevan asian toimittamista käräjäoikeudesta poliisille lähestymiskiellon edellytysten tutkimiseksi ja poliisitutkinnan toimittamiseksi. Viranomaisten toiminta ei näyttäydy asianmukaiselta, kun poliisilaitoksen päivystyksestä käräjäoikeuteen ohjattu henkilö ohjataan käräjäoikeudesta jälleen poliisilaitokselle. Tällainen suoja hakevan henkilön ”pom-pottelu” ei näyttäydy viranomaisilta suojaa hakevalle asianmukaiselta viranomaistoiminnalta. Siksi lähestymiskieltoa pyytävän asiaan tarvittavien toimenpiteiden arviointi yhdessä tutkinnan vastuuhenkilön kanssa olisi välttämätöntä.

Esimerkki mahdollisesta vainoamisesta:

Henkilö tulee poliisiaseman rikosilmoitusten vastaanottoon ja kertoo, että hän on hiljattain eronnut ja toisen osapuolen on mahdotonta hyväksyä eroa. Tämä yrittää soittaa jatkuvasti, jättää viestejä, joissa hän välillä uhkailee ilmoittajaa vahingoittamisella, välillä kertoo itkien itsetuhoisista ajatuksistaan. Viestejä on tullut ilmoituksen tekijän kielloista huolimatta jo viikkojen ajan kymmeniä päivässä, eri kanavia pitkin. Ilmoittaja kertoo olevansa erittäin ahdistunut ja haluaa poliisin puuttuvan tilanteeseen. Hän myös epäilee, että entinen kumppani tarkkailee häntä jotakin kautta, koska tämä tietää yllättävän paljon ilmoittajan liikkeistä ja ilmoittajan muille lähettämistä viesteistä. Eron liittymiä asioita ei ole enää hoidettavana, koska ilmoittaja on muuttanut omaan asuntoon, pois yhteisestä kodista.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä:

- Asiassa tehdään kiireellisyysarviointi. Rikosnimikkeenä kyseeseen tulee ainakin laiton uhkaus, viestintärauhan rikkominen ja mahdollisesti vainoaminen. Viimeinen rikos on virallisen syytteen alainen rikos.
- Poliisi tiedustelee, haluaako ilmoittaja näyttää viestejä ja puhelutietoja, joita ilmoittaja on saanut. Viestit liitetään esitutkinta-aineistoon. Häntä pyydetään tallentamaan esitutkintaa varten tulevaisuudessa saamansa viestit esimerkiksi kuvakaappauksina ja mahdollisuuksien mukaan dokumentoimaan ne. Valokuvien dokumentoinnin voi tehdä esimerkiksi taulukkoon niin, että ne olisivat mahdollisimman helposti käsiteltävissä esitutkinnassa. Lisäksi poliisi selvittää, mitä muuta näyttöä on saatavissa.
- Asianomistajaa suositellaan kirjautumaan ulos kaikista laitteista ja sosiaalisen median tileistä, vaihtamaan salasanat ja käyttämään uudelleen kirjautuessa vahvistettua tunnistautumista. Joskus tilanne voi edellyttää myös laitteiden vaihtamista. Häiritsevän henkilön estäminen puhelimen yhteystiedoissa ja muissa sosiaalisen median kanavissa on myös suositeltavaa.
- Asianomistajan ohjaaminen Rikosuhripäivystykseen sekä suojelutarpeen arviointi osana esitutkintaa on välttämätöntä. Jos kyseessä on vakavan tai toistuvan parisuhdeväkivallan uhka, tehdään asianomistajan suostumuksella MARAK-riskinarviointi ja tarvittaessa tapaus ohjataan MARAK-työryhmään.
- Tilanteessa voi tulla kyseeseen väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen viran puolesta, mutta vähintäänkin lähestymiskiellon merkityksestä ja hakemisesta kertominen vainon kohteelle. Joissakin tilanteissa epäiltyyn kohdistettavia velvoitteita voidaan tehostaa ja erityisesti rikottaessa lähestymiskiellon määräyksiä. Esimerkiksi matkustuskiellolla voidaan edelleen rajoittaa epäillyn oikeutta liikkua tietyllä alueella. Jos tätä(kin) määräystä rikotaan, epäillyn kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen voi olla perusteltua.
- Rikoksesta epäillyn tavoittaminen ja kuulustelu.
- Tarvittavien pakkokeinojen käyttäminen, ml. salaiset pakkokeinot niiden edellytysten täytyessä.
- Epäillyn suhteen on arvioitava, täyttyykö itsetuhoisuuden osalta ilmaisuoikeus tai -velvollisuus terveydenhuollolle.
- Rikoksesta epäillyn moniammatilliset tukitoimet uusien rikosten ennalta estämiseksi.

3.2.4. Tutkinnan pikamuistio lähisuhdeväkivaltarikoksiin

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvien rikosasioiden tutkinta on tiivistetty seuraavalle sivulle pikamuistioksi. Pikamuistio on tarkoitettu hyödynnettäväksi kaikille lähisuhdeväkivaltaa koskevien tapausten tutkijoille ja niiden tutkintaa johtaville tutkinnanjohtajille. Sen voi tulostaa esimerkiksi työhuoneen seinälle tai tallentaa tietokoneelle.

RIKOSTUTKINNAN PIKAMUISTIO: LÄHISUHDEVÄKIVALTA

Lähisuhdeväkivallan selvittäminen, ennalta estäminen ja riskinarviointi ovat poliisin velvollisuuksia. Lähisuhdeväkivalta voi olla monimuotoista, ja se voi kohdistua kehen tahansa läheiseen. Fyysisten vammojen lisäksi se voi ilmetä mm. henkisenä, taloudellisenä, seksuaalisena, digitaalisena tai kunniaan liittyvänä väkivaltana, kaltoinkohteluna sekä vainoamisena.

Kiireellisyysarviointiin vaikuttavat väkivallan tai sen uhkan vakavuus, toistuvuus, uhrin haavoittuvuus ja kokonaisarviointi. Akuuteissa tilanteissa on aina arvioitava uhrin välittömän suojan ja väliaikaisen lähestymiskiellon tarve sekä tarkoituksenmukaisten pakkokeinojen käyttö. Arviointi edellyttää tilanteen ohella väkivaltahistorian selvittämistä kysymällä ja poliisin rekistereistä.

Poliisilla on velvollisuus ohjata rikoksen uhrin auttaviin palveluihin heti. Jos ohjaus akuutissa tilanteessa ei ollut mahdollista, se tulee tehdä viipymättä. Joka tapauksessa on hyvä kontaktoida uhri mahdollisimman nopeasti, etenkin jos kuulustelu tapahtuu myöhemmin. E nsisijainen tapa ohjata on välittää suostumuksella yhteystiedot esim. Rikosuhripäivystykseen. Huomioi myös muut tahot, joilta uhri voi saada apua tilanteeseen, kuten turvakoti ja sosiaalitoimi. Lisäksi voit lähettää poliisin palveluohjauskirjeen.

Jos perheessä on lapsia, varmistu, että lastensuojeluilmoitus on tehty, myös silloin kun lapset eivät olleet tilanteessa paikalla. Tarvittaessa varmista, että lupavalvonta on saanut rikosepäilystä tiedon (aseluvat, yksityisen turvallisuusalan luvat).

Jos on epäily parisuhdeväkivallan toistuvuudesta tai vakavuudesta, huomioi aina viipymättä MARAK. Tällöin tehdään riskinarviointi MARAK-lomakkeella asiakkaan suostumuksella. Korkean riskin tapaus ohjataan MARAK-työryhmälle ja uhrille tuotetaan moniammatillista apua. Lomaketta suositellaan käytettäväksi riskinarvioinnissa myös niillä paikkakunnilla, joilla ei ole MARAK-työryhmää. Tarvittaessa huomioidaan rikoksesta epäillyn osalta huolta aiheuttaviin henkilöihin liittyvät prosessit.

Arvioi asian soveltuvuutta sovitteluun kriittisesti. Lähtökohtaisesti vain ensimmäistä kertaa tapahtuvaa lähisuhdeväkivaltaa voi sovittelulla. Sovittelun on oltava aidosti vapaaehtoista eikä siihen voi sisältyä minkäänlaista valta-asemaa tai painostusta.

Tee suojelutarpeen arviointi. Viimeistään kuulustelussa on arvioitava, ovatko asianomistajaa koskevat erityiset toimenpiteet kuulustelussa tai myöhemmin oikeudenkäynnissä tarpeen.

Varmistu, että asianomistajalla on kuulusteluun tullessaan tieto oikeudesta tukihenkilöön ja avustajaan. Poliisin tulee kertoa, että lähisuhdeväkivaltatarkoituksessa asianomistajalla voi olla oikeus oikeudenkäyntiavustajaan. Järjestä tarvittaessa tulkkaus. Vältä puhelinkuulustelua. Kuulustelun tallentamisen tarpeellisuutta on arvioitava mm. uhrin suojelutarpeen, oikeusturvan ja näytön kannalta.

Huomioi asianomistajan kuulustelussa aina vähintään seuraavat asiat:

- Anna *Tietoa rikoksen uhrille* -esite ja käy läpi asianomistajan oikeudet. Muistuta tukipalveluista ja henkilön suostumuksella välitä kuulustelun jälkeen yhteystiedot.
- Kerro poliisin roolista ja siitä, että poliisi on velvollinen kysymään myös ikävältä tuntuvia kysymyksiä.
- Kohtaa hienotunteisesti, älä syyllistä, kuuntele.
- Selvitä erilaisen väkivallan laatu, määrä ja kauanko se on jatkunut (fyysistä väkivaltaa voi olla mm. lyöminen, kuristaminen, töniminen ja seksuaaliväkivalta, henkistä väkivaltaa esim. alistaminen, uhkailu ja nöyryyttäminen).
- Kokeeko asianomistaja kontrollointia tai pakottamista?
- Kunniaväkivaltatapauksissa käytä asiaan tarkoitettua kysymyslistaa (Kameleon).
- Kaltoinkohtelun tai laiminlyönnin tapauksissa selvitä, millaiseksi henkilö kokee saamansa hoidon ja onko tapahtunut jotakin, mikä on heikentänyt hänen henkistä, fyysistä tai taloudellista hyvinvointiaan.
- Mikä on uhrin oma arvio tilanteesta, tilanteen jatkumisesta, väkivallan uhasta ja mitä apua hän toivoisi saavansa? Selvitä väkivallan riskiin liittyviä seikkoja, vaikka ne eivät liittyisi suoraan rikosasiaan. Pelkääkö asianomistaja epäilyä, mitä hän pelkää epäillyn tekvän? Onko osapuolten elämäntilanteessa muutoksia tai vaikeuksia (esim. erosuunnitelmat, päihteet, mielenterveys, mustasukkaisuus, itsetuhoisuus, taloudelliset ongelmat, työttömyys, raskaus tai huoltajuus?). Tarvittaessa tee itse tai ohjaa asiakas suostumuksella sosiaalityöntekijälle MARAK-arviointiin, ellei arviointia ole jo tehty.
- Pyydä tarvittaessa suostumus lääkärintäutuksen tilaamiseen.
- Kerro asiakkaalle, miten asia etenee kuulustelun jälkeen. Muistuta, että poliisilta saa apua tarvittaessa.

Huomioi, että lähisuhdeväkivalta traumatsoi ja sille on tyypillistä pelko, häpeä ja jopa epäillyn suojeleminen. Poliisin on pyrittävä selvittämään rikosta ja väkivaltaan liittyviä riskitekijöitä. Mikäli uhri ei ole halukas puhumaan, selvitä mistä se johtuu. Rikosasiaan tulee selvittää myös muu saatavilla oleva näyttö kuten viestit, hätäkeskustallenteet, vammat, kuvat tapahtumapaikalta sekä partion havainnot.

Kohtaa rikoksesta epäiltyä asiallisesti, kuuntele, pyri ohjaamaan avun piiriin. Apua tarjoavat mm. väkivallan tekijöille suunnatut palvelut, päihdepalvelut ja sosiaalitoimi. Kysy, haluaako epäilty, että poliisi välittää yhteystiedot. Voit myös antaa poliisin palveluohjauskirjeen.

Jos osapuolten sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, välitä suostumuksella yhteystiedot sosiaalitoimelle tai sovi esim. kuulustelun jälkeen tapaaminen poliisiaseman sosiaalityöntekijän kanssa. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, poliisin on tehtävä ilmoitus viivytyksettä salassapitosäännösten estämättä (sosiaalihuoltolain 35 §, vanhuspalvelulain 25 §).

Tarkista, että juttu on luokiteltu lähisuhdeväkivallaksi PATJAssa. Luokittelu on avainasemassa tilastollisessa seurannassa.

3.2.5. Asianomistajan suojelutarpeen arvioiminen

Asianomistajan suojelutarpeen arvioiminen on säännelty esitutkintalakiin vuoden 2016 helmikuun alusta uhridirektiivin velvoittamana. Uhridirektiivi määrittää rikoksen uhrien oikeuksia koskien heille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua sekä heidän osallistumista rikosoikeudellisiin menettelyihin. Suomessa direktiivin täytäntöönpano on tarkoittanut muun muassa esitutkintalain muuttamista.

Erityisten suojelutoimien tarpeessa oleva uhri on asianomistaja, joka on erityisen altis rikoksesta tai rikosprosessista aiheutuville lisäkärsimyksille tai toistuvalla uhriksi joutumiselle, pelottelulle ja kostotoimille. Poliisin on ilman aiheetonta viivytystä arvioitava, ovatko asianomistajaa koskevat erityiset toimenpiteet kuulustelussa tai myöhemmin oikeudenkäynnissä tarpeen. Arviointi jatkuu läpi esitutkinnan. Uhridirektiivin myötä esitutkintalakiin säädettiin mm. velvollisuus ilmoittaa uhrin oikeuksista, velvollisuus ohjata tukipalveluihin sekä velvoite tehdä henkilökohtainen arviointi sen selvittämiseksi, tarvitseeko uhri erityisiä suojelutoimenpiteitä esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana.¹³⁴

Asianomistajan suojelutarpeen määrittäminen ns. erityinen suojelu (ETL 11:9a) on koottu Rikosuhripäivystyksen esitteessä havainnolliseksi asiakirjaksi (liite 1).¹³⁵ Silloin tulee huomioida seuraavat seikat:

- *Henkilökohtainen arviointi*, onko asianomistaja erityisen suojelun tarpeessa ja tarvitseeko hän suojelutoimenpiteitä lisäkärsimyksen, pelottelun tai kostotoimien välttämiseksi koko prosessin aikana. Arviointi on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä ja otettava huomioon asianomistajan käsitys ja toiveet toimenpiteen tarpeellisuudesta.
- *Henkilökohtaiset olosuhteet* (ikä, sukupuoli, sukupuoli-identiteetti / ilmaisu, etnisyys, rotu, uskonto, sukupuolinen suuntautuminen, terveydentila, vammaisuus, oleskeluoikeus, kommunikaatiovaikeudet, suhde tai riippuvuussuhde rikosentekijään, aiemmat rikoskokemukset).
- *Rikostyyppi* (terrorismi, järjestäytynyt rikollisuus, ihmiskauppa, sukupuoleen perustuva väkivalta, läheisväkivalta, seksuaaliväkivalta, hyväksikäytön tai viharikosten uhri).
- *Erityinen huomio* (huomattava vahinko, perusteena henkilökohtaiset ominaisuudet, ennakkoluulo tai syrjintä, suhde ja riippuvuus tekijään, lapset, vammaiset).
- Huomioitava, ettei arvio ole sitova; toimenpiteet voidaan kumota kiireellisyydellä ja käytännön rajoitteilla. Arviointi voidaan tehdä uudelleen perustellusta aiheesta.

Arviointi on suoritettava kaikissa rikoksissa, joissa on asianomistaja, ennen tutkintatoimien aloittamista tai viimeistään kuulustelussa. Jos esitutkinnassa tehty kuulustelu tallennetaan todisteena käytettäväksi tuomioistuimessa, suojelutoimista päätetään käytännössä jo ennen kuulustelua. Samoin muut esitutkinnassa toteutettavat suojelutoimet tehdään esitutkinnan aikana, kun kuulustelu tehdään suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulusteluun suunnitelluissa tiloissa ja sama henkilö tai samat henkilöt suorittavat kaikki asianomistajan kuulustelut, jos tämä sitä pyytää. Lisäksi kuulustelun aikaisiin suojelutoimiin kuuluu se, että rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa ja muussa rikosasiassa, jossa asianomistajalla on siihen rikoksen luonteen vuoksi perusteltu tarve, kuulustelijan on oltava asianomistajan kanssa samaa sukupuolta, jos tämä sitä pyytää. Näitä suojelutoimia noudatetaan, kun asianomistaja on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu, eikä se merkittävästi viivytä asian käsittelyä tai siitä ei aiheudu muuta haittaa. (ETL 7:21, 10/2016). Asianomistajan näkemys on otettava huomioon kaikissa vaiheissa.

¹³⁴ SM 14/2016 s. 9–11.

¹³⁵ RIKU PP 2016.

Seuraavasta kuvasta ilmenevät ne suojelutoimenpiteet, jotka tehdään esitutinnan aikana.

Arvioinnin perusteella esitettävät toimenpiteet esitutkinnassa (kuulustelussa)

ETL 11 luvun 9a §:n 2 momentti

Esitutkintaviranomaisen on arvioitava, onko AO suojelemiseksi tarpeen, että:

- 1) asianomistajan kuulustelu suoritetaan siten kuin 7 luvun 21 §:ssä säädetään; **(näin toimitaan aina!)**
- 2) asianomistajan kuulustelu tallennetaan todisteena käyttämistä varten 9 luvun 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla; **(ratkaisu tehdään usein jo etukäteen)**

Esitutkinta - asianomistajan kuulustelu	Kyllä
Asianomistajan kuulustelu tallennetaan (ETL 9:4)	☐
Asianomistajan kuulustelu suoritetaan erityistä suojelua edellyttävällä tavalla ETL 7:21, jos se ei merkittävästi viivytä asian käsittelyä tai siitä ei aiheudu muuta haittaa	
- Kuulustelu suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulusteluun suunnitelluissa tiloissa	☐
- Saman henkilön tai samojen henkilöiden on suoritettava kaikki asianomistajan kuulustelut	☐
- Kuulustelijan on oltava asianomistajan kanssa samaa sukupuolta oleva henkilö	☐

PP Rantaeskola 09.11.2016

Kuva 5. Asianomistajan suojelutoimet esitutkinnassa.¹³⁶

Asianomistajan kuulustelun tallentaminen ja tallenteen käyttäminen todisteena on mahdollista vain silloin, kun siitä on erikseen säädetty. Näitä tilanteita käsitellään tarkemmin käsikirjan alaluvussa 3.2.9. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa asianomistajan erityistä suojelutarvetta on arvioitava erityisen huolellisesti. Sitä ohjeistavan käsikirjan mukaisesti ennako-oletuksena tulee olla uhrin hyväksi toteutettavat erityiset suojelutoimenpiteet.¹³⁷

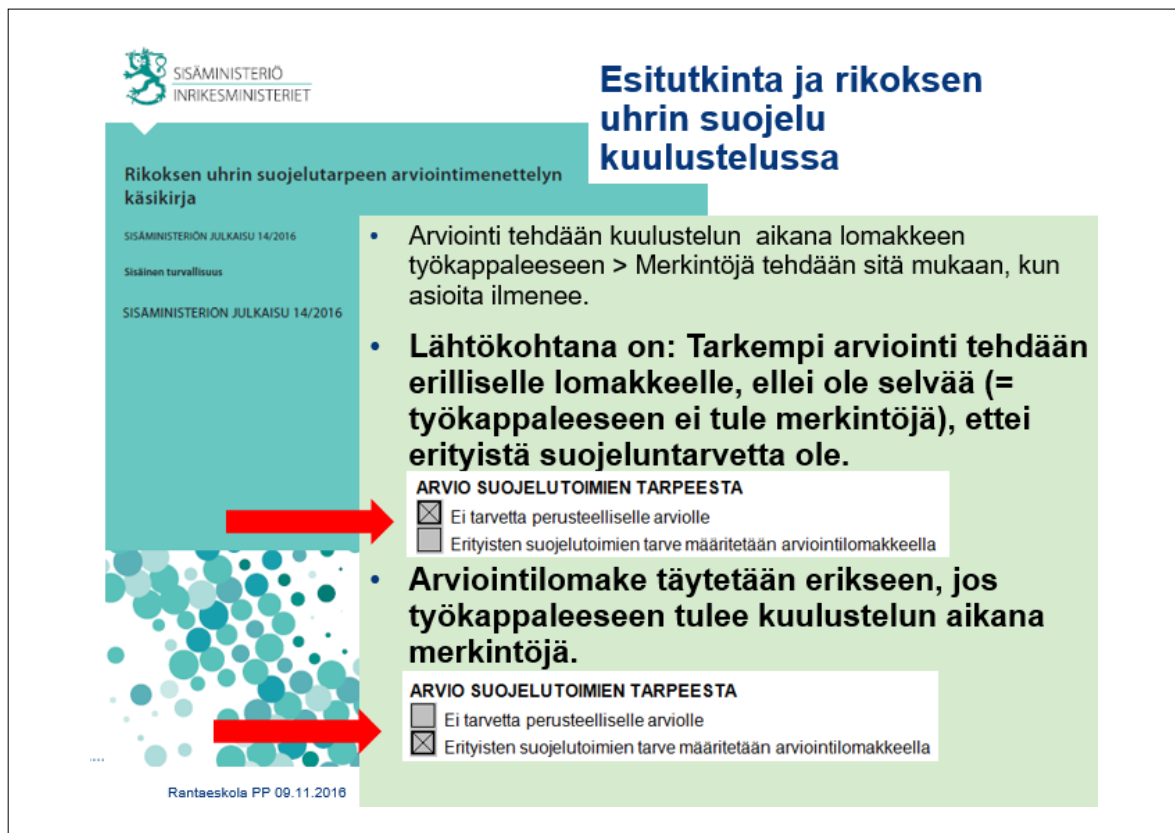
Lähtökohtaisesti lomake siis täytetään aina lähisuhdeväkivaltatapauksissa, koska kysymyksessä on sellainen rikostyyppi, joka edellyttää arvion tekemistä. Vaikka oikeudenkäynnin aikaiset suojelutoimet eivät olisi ajankohtaisia, sellaiset tehdään joka tapauksessa esitutinnan aikana. Arvioinnissa ei oteta kantaa muihin kuin tässä säännöksessä mainittuihin suojelutoimiin tai -tarpeisiin, kuten lähestymiskieltoon. Lomaketta täyttäessä tulee muistaa, että lomake on lähtökohtaisesti asianosaisjulkisuuden piirissä. Mikäli asianosaisjulkisuutta halutaan rajoittaa, se edellyttää erillistä päätöstä asiassa.

Arviointi tehdään kuulustelun aikana siten, että lomakkeen ns. työkappaleeseen tehdään merkintöjä, kun kyseinen kohta on ajankohtainen. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa on tyypillistä, että rikoslajin lisäksi merkitään ruksi kohtiin "pelkää" ja/tai "alisteinen suhde". Silloin esitutinnan aikaisten suojelutoimien lisäksi voi olla tarpeen esittää tuomioistuimelle suojelutoimia asian selvittämiseksi uhrin oikeudet huomioivalla tavalla. Asianomistajan suojelutarpeen

¹³⁶ Rantaeskola PP 2016.

¹³⁷ Ks. tarkemmin Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja SM 14/2016, joka on myös Ohje esitutkintapöytäkirjan laadinnasta POL-2016-8514, liitteenä 3.

arviointia tehdään koko kuulustelun ajan. Jos suojelutarpeen arviointia koskevaan työkappaleeseen ei tehdä yhtään merkintää kuulustelun aikana, arviointi toteutuu kuulustelulomakkeeseen tehtävällä merkinnällä: Ei tarvetta perusteellisille arvioille. Jos työkappaleeseen merkitään merkintöjä, tarkemman lomakkeen täyttäminen on välttämätöntä. Nämä vaihtoehdot ilmenevät seuraavasta kuvasta:

Kuva 6. Asianomistajan suojelutarpeen määrittäminen (kuulustelulomake tai erillinen lomake).¹³⁸

Oikeudenkäynnissä asianomistajan suojelutoimia ovat asianomistajan kuuleminen vastaajan läsnä olematta, näkösuojan takaa, kuuleminen teknisin apuvälinein asianomistajan läsnä olematta, oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittaminen ja asianomistajan esitutkinnassa tehdyn kuulustelun käyttäminen todisteena.¹³⁹

Vaikka toimenpiteet ovat lomakkeella peräkkäin, siinä voidaan nähdä neljä erillistä kokonaisuutta. Ensimmäinen suojelutoimenpide liittyy siihen, millä tavalla asianomistaja kuullaan (jonkun henkilön läsnä olematta tai näkösuojaa käyttäen). Toinen suojelutoimenpide liittyy siihen, että asianomistaja kuullaan siten, ettei hän itse ole henkilökohtaisesti paikalla. Kolmas suojelutoimenpide liittyy kuulustelusta tehdyn tallenteen käyttämiseen näyttönä, jolloin asianomistajaa ei kuulla henkilökohtaisesti. Tämä on mahdollista vain erikseen määritellyissä tilanteissa. Neljäs suojelutoimenpide liittyy siihen, että oikeudenkäynnin julkisuutta rajoitetaan muilta kuin asianosaisilta. Oikeudenkäynnin aikaiset suojelutoimet jaoteltuna neljään eri ryhmään ilmenevät seuraavalla sivulla olevasta kuvasta.

¹³⁸ Rantaeskola PP 2016.

¹³⁹ SM 14/2016 s. 11.

Arvioinnin perusteella esitettävät toimenpiteet tuomioistuinkäsittelyssä

1	Asianomistajaa kuullaan pääkäsittelyssä vastaajan tai muun henkilön läsnä olematta (OK 17:51)
Asianomistajaa kuullaan pääkäsittelyssä näkösuojan takaa (OK 17:51)
Kuuleminen vastaajan läsnä olematta tai näkösuojan takaa: - Kuultavaan tai hänelle läheisen (OK 17:17) henkilön suojaamiseksi henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta ☐ - Kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää ☐ - Henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa ☐	☐
☐
☐
☐
☐
2	Asianomistajaa kuullaan pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta (OK 17:52)	☐
3	Asianomistajan kuuleminen toteutetaan katsomalla videotallenne (OK 17:24,3)	☐
4	Suullinen käsittely tuomioistuimessa toimitetaan yleisön läsnä olematta (YTJulkL 15 §:n 6 kohta)
Asianomistajan pyyntö asiakirjojen salassa pidettävyydestä (YTJulkL 9 ja 10 §)
Asianomistajan henkilötietojen salaaminen (YTJulkL 6 §)	☐
☐
☐

PP Rantaeskola 09.11.2016

Kuva 7. Asianomistajan suojelutoimet oikeudenkäynnissä.¹⁴⁰

Asianomistajan suojelutarpeen määrittämistä koskeva lomake toimitetaan syyttäjälle erillisenä, eikä lomaketta laiteta esitutkintapöytäkirjan liitteeksi. Lomakkeen yksittäisiä tietoja ei myöskään laiteta esitutkintapöytäkirjaan.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimessa):

Lue lisää asianomistajan suojelutarpeen määrittämisestä Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirjasta. Sisäministeriön julkaisu SM 14/2016. Saatavilla liitteenä 3, ohjeessa esitutkintapöytäkirjan laadinnasta POL-2016-8514 ja saatavilla myös: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75016/Kasikirja_lopullinen.pdf

Lue lisää rikosuhridirektiivistä RIKU-verkkosivut: Mikä on rikosuhridirektiivi? Saatavilla: <https://www.riku.fi/palvelut/ohjaa-asiakkaasi-rikun-palveluun/mika-on-rikosuhridirektiivi/>

Lue lisää esitutkintaa koskevasta ratkaisukäytännöstä Rantaeskola, Satu. Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa (2021), yleisesti (s. 298–335) ja erityisesti lähisuhdeväkivallan (s. 307–321) osalta. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

3.2.6. Asianomistajan kuulustelun erityispiirteet lähisuhdeväkivaltatapauksessa

Lähisuhdeväkivaltaan voi liittyä esimerkiksi pelkoa, häpeää ja riippuvuutta, kuten käsikirjassa on aikaisemmin selostettu (alaluku 1.3.2). Näiden tilanteen aiheuttamien subjektiivisten kokemusten ja tuntemusten vuoksi asianomistajalle voi olla erityisen vaikeaa kertoa lähisuhdeväkivallasta. Väkivallan uhri saattaa pitää tilannetta ”normaalina”, vaikka väkivalta ei koskaan kuulu läheisiin suhteisiin. Joskus väkivalta voi olla myös molemminpuolista.

¹⁴⁰ Rantaeskola PP 2016.

Asioista kertomista voi vaikeuttaa myös pelko siitä, ettei rikoksen uhriksi joutuneen kertomusta "oteta vakavasti". Tämä voi perustua siihen, että aikaisemmassa kontaktissaan esimerkiksi poliisin kanssa henkilölle on tullut syystä tai toisesta sellainen kuva. Henkilön aikaisemmat kokemukset rikosasian hoitamisesta vaikuttavat häneen uuden rikosepäilyn selvittämisessä.¹⁴¹

Asioiden kertominen voi tuntua ikävältä tai kertomatta jättämiselle voi olla jokin "järkevä" selitys. Esimerkiksi ikäihminen saattaa eri syistä suojella läheistään, esimerkiksi lastaan, kiistään kaikenlaisen itseensä kohdistuneen kaltoinkohtelun tai hyväksikäytön.

Edellä mainittujen subjektiivisten tuntemusten lisäksi etenkin muista kulttuuritaustoista tulevien lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden voi olla epäluottamuksen, pelon tai muista riippuvaisen asemansa vuoksi erityisen vaikeaa kertoa henkilökohtaisista asioista. Suomen kieltä taitamattoman voi olla haastavaa kertoa omasta tilanteestaan. Tulkin käyttäminen parantaa tilannetta, mutta toisaalta tulkin välityksellä käytävässä keskustelussa osa viestinnän vivahteista jää välittymättä. Silloin olisi erittäin tärkeää, että tulkkia pyydetään kääntämään kaikki kuulusteltavan kertomat asiat, jotta kuulustelija saa varmasti oikean kuvan asista. Jos tulkki kääntää kuulusteltavan pitkäkhön puheenvuoron muutamalla lauseella, tulkilta on hyvä pyytää tarkempaa tulkkausta. Jos näin ei tehdä, kuulusteltava olettaa perustellusti "kaiken" tulleen käännettyksi, vaikka niin ei ole tapahtunut.

Kuulustelutilanteissa korostuu ihmisen kohtaaminen ja pyrkimys selvittää tilannetta. Keskustelut vaativat hyvää tilannetajua ja esimerkiksi ikäihmiselle voi olla merkityksellistä, että läheiseen ei suhtauduta tuomitsevasti ja korostetaan auttamispyrkimystä myös hänen suhteensa. Edellä kerrotut erilaiset inhimilliset, ihmisten käyttäytymiseen liittyvät ja vaikuttavat seikat on tarpeellista huomioida kuulustelussa. Kuulusteltava tulisi kohdata sensitiivisesti ja huomioida hänen kokemansa traumaattinen tapahtuma tai usein pitkäänkin jatkunut tapahtumien jatkumo. Poliisilla on toisaalta velvollisuus kysyä ikävältäkin tuntuvia asioita, mutta siltikään kuulustelulla ei pitäisi traumatisoida asianomistajaa enää lisää. Tämä on estettävissä siten, että ikävien kysymysten jälkeen ja/tai kuulustelun lopuksi selitetään asianomistajalle tilannetta ja syitä ikävien kysymysten esittämiselle (ns. jälkihoito). Erilaisten menettelyllisten säännösten tavoitteena on, ettei asianomistaja koe tilannetta itselleen ikäväksi. Silloin asianomistaja pystyy kertomaan asioista parhaalla mahdollisella ja luotettavalla tavalla.¹⁴²

Huomion arvoista on myös se, että kuulusteltava ei pysty kovinkaan paljoa vaikuttamaan siihen, millainen henkilö häntä kuulustelee. Siksi kuulustelutilanteesta pitäisi pyrkiä tekemään kuulusteltavalle mahdollisimman luonteva ja kuulusteltavan tarpeet huomioiva tilaisuus.

Kuulustelijan sukupuolta asianomistajaan nähden on hyvä arvioida jo etukäteen ennen kuulustelua. Asianomistajalle voi olla helpompaa puhua arkaluonteisista lähisuhdeväkivaltaan liittyvistä asioista jommallekummalle sukupuolelle. Asianomistajan suojelutarpeen määrittelyssä yksi esitutkinnan ajan suojelutoimia on se, että kuulusteltava on samaa sukupuolta kuulusteltavan kanssa.

Esitutkintaviranomaisen normaalit kuulusteluhuoneet (ei putkatilat) ovat ETL 7:21 mukaisia suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulusteluun soveltuvia tiloja. Sellaisena tilana voidaan pitää myös videokuulusteluhuonetta. Kuulusteluja ei kuitenkaan suoriteta tutkijan omassa työhuoneessa.¹⁴³

141 Rantaeskola 2021, s. 179–186 ja yleisesti s. 168–201.

142 Esimerkiksi asianomistajan kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä on käsitelty Rantaeskolan (2021, s. 173–201) teoksessa yksityiskohtaisesti.

143 SM 14/2016, s.16.

Tulkkausta vaativissa tapauksissa asiakkaalta voi kysyä, onko hänellä toivetta tulkin kielelle tai taustalle. Tulkkauksessa käytetään virallisesti hyväksytyjä tulkkeja.¹⁴⁴

Asianomistajan suojelutoimet on koottu Rikosuhripäivystyksen esitteessä havainnolliseksi asiakirjaksi (liite 1).¹⁴⁵ Nämä toimenpiteet voidaan jakaa rikosilmoitusvaiheen, esitutkintavaiheen ja esitutkinnan jälkeisiin toimenpiteisiin:

- Rikosilmoitusvaiheessa
 - Kirjallinen ilmoitusvahvistus, joka on käännettävä asianomistajan pyynnöstä, suullinen käännös osittain mahdollinen (ETL 3:1, 4:13).
 - Erityisen suojelun tarpeen henkilökohtainen arviointi kaikille asianomistajille, mutta sen laajuuteen vaikuttavat rikoksen vakavuus ja kärsityn vahingon määrä. Arviointi olisi tehtävä ennen kuulusteluja, ainakin kuulusteluja koskevien toimenpiteiden osalta (ETL 11:9a).
- Esitutkintavaiheessa
 - Kirjallinen päätös esitutkinnan lopettamisesta käännettävä asianomistajan pyynnöstä, suullinen käännös osittain mahdollinen (ETL 4:13).
 - Kuulustelutiloissa tulee huomioida suojelun tarve, esim. videokuulusteluhuone (ETL 7:21).
 - Kuulustelija asianomistajan pyynnöstä sama kuulustelija tai samaa sukupuolta edustava, kun RL 20 seksuaalirikokset tai rikoksen luonteen vuoksi perusteltu tarve siihen, kuten lähisuhdeväkivallassa (ETL 7:21).
 - Kuulustelussa tallenteen käyttö (ETL 9:4), kun erityisen suojelun tarpeessa oleva 15-17-vuotias ja seksuaalirikosten (RL 20:1,2,4-7) osalta myös 18 vuotta täyttäneet, kun kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi merkittävää haittaa.
 - On ilmoitettava ilman aiheetonta viivytystä (mahdollisimman aikaisin) ja riittävässä laajuudessa oikeuksista tukipalveluihin (yleiset ja erityispalvelut), neuvontaan, tulkkaukseen ja käännöksiin, korvauksiin, suojeluun (pääkäsittelyn toimenpiteet, asianomistajan yhteystietojen salassapito, turvakielto, nimen tai kotipaikan muuttaminen, henkilötunnuksen muuttaminen, lähestymiskielto), kulkukorvauksiin sekä tietoihin asian käsittelystä rikosoikeudellisessa menettelyssä (maksuttomuus, avustaja tai tukihenkilö) (ETL 4:18).
 - Velvollisuus tiedustella asianomistajalta hänen yhteystietojen välittämisestä tukipalveluihin (erityisen suojelun tarve ja henkilökohtaiset olosuhteet) (ETL 4:10) (Tämä velvollisuus on siis viimeistään tutkinnassa, jollei tiedustelua ole tehty ensipartion toimesta.).
 - Ohjaaminen sovitteluun, kun rikoksesta epäilty on vahvistanut tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja sovittelu on uhrin edun mukaista (Sovittelul 3 §).
 - Ilmoitus pyynnöstä tutkintavangin vapautumisesta tai poistumisesta, kun kyse ETL:n pykälässä luetelluista vakavista henkeen, terveyteen, vapauteen, rauhaan kohdistuvista rikoksesta tai seksuaalirikoksista (ETL 4:19, TutkintavankeusL 16:1.2, laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 16:2.2), ellei siitä aiheudu tutkintavangille vaaraa.
 - Eritusten toimenpiteiden tarve oikeudenkäynnissä merkittävä esitutkintapöytäkirjaan ja syyttäjän ilmoitettava tuomioistuimelle (ETL 11:9a), jossa arvio toimenpiteiden tarpeesta tehdään erikseen.

144 Muiden perheenjäsenten käyttäminen tulkkina epäiltäessä lähisuhdeväkivaltaa ei siis ole perusteltuna.

145 RIKU PP 2016.

- Esitutkinnan jälkeen
 - Syyttämättäjäättämispäätös tai sen yhteenvedo käännettävä asianomistajan pyynnöstä (ROL 1:9).
 - Asianomistajien oikeus tietoon oikeudenkäynnin ajasta ja paikasta, joka tulee tarvittaessa kääntää asianomistajan pyynnöstä (ROL 5:15, 6a:3) sekä tarvittaessa oikeus olennaisen asiakirjan käännökseen, käännös voi olla myös suullinen (ROL 6a:3).
 - Erityisen suojelun perusteella voidaan kuulla näkösuojattuna tai vastaajan läsnä olematta (OK 17:51), voidaan kuulla läsnä olematta videoneuvottelun kautta (OK 17:52) tai yleisön läsnä olematta (OikJulkL 15 §).
 - Ilmoitus pyynnöstä vangin vapautumisesta tai poistumisesta, kun kyse em. ETL:ssä luetelluista vakavista rikoksista, ellei siitä aiheudu vangille vaaraa (ETL 4:19, VankeusL 19:4.2).

Kuulustelu kunniaan liittyvän väkivallan tapauksessa

Poliisissa on laadittu kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin kysymysrunko asianomistajan kuulustelun tueksi. Kysymysrunko on Kameleonissa. Siinä on laajemminkin tietoa ja esimerkkejä kunniaan liittyvästä väkivallasta. Kysymysrunгон tarkoitus on tukea kuulustelijaa selvittämään mahdolliset sosiaaliset vaikuttimet väkivallan taustalla ja auttaa esitutkintavaiheessa selvittämään ne asiat, jotka vaikuttavat asianosaisen tilanteeseen.

Esimerkki kunniaan liittyvän väkivallan osalta jatkuu rikostutkinnan / EET:n osalta

Poliisin puhuttaessa naista turvakodissa ilmenee, että hän on tullut Suomeen avioliiton perusteella kaksi vuotta aiemmin. Vaimon ja miehen perheet olivat sopineet avioliitosta ja Suomeen muutosta. Tutkinnan edetessä ilmenee, että vaimo on ilmoitettua nuorempi eli hän on avioitunut alaikäisenä. Aviomies on rajannut vaimon elämää siten, ettei hän ole voinut opiskella kieltä eikä hänellä ole omaa pankkitiliä. Lisäksi mies on asentanut naisen puhelimeen seurantaohjelman. Mies on uhkaillut, että jos vaimo ei käyttäydy kuten hyvän vaimon kuuluu, lähettää mies hänet takaisin kotimaahansa. Vaimolla on Suomeen määräaikainen oleskelulupa avioliiton perusteella.

Kyseeseen tulevia mahdollisia toimenpiteitä:

- Poliisi kirjaa rikosilmoituksen ihmiskaupasta ja tekee asiasta ilmoituksen ihmiskauppajärjestelmään.
- Poliisi määrää viran puolesta väliaikaisen lähestymiskiellon ja vie asian käräjäoikeuteen.
- Uhrin kuulustelussa hyödynnetään kunniaan liittyvän väkivallan kysymysrunkoa ja hänen suojelutarpeensa arvioidaan.
- Huomioidaan tarvittava yhteistyö ennalta estävän toiminnon (EET) kanssa.
- Pyritään ohjaamaan rikoksesta epäiltyä auttaviin palveluihin, esimerkiksi Miehen Linja on tarkoitettu Suomeen muuttaneille miehille, jotka ovat käyttäneet tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa läheisessä suhteessa. Epäilty voi tarvita myös sosiaalitoimen palveluja.
- Huomioitavaa on, että kunniaan liittyvän väkivallan yleisin muoto on usein pitkään jatkunut kohteen erilainen kontrollointi. Myös uhrin kotimaassa elävät perheenjäsent saattavat vaikuttaa tilanteeseen antaen tukensa väkivallalle. Uhrin on usein hyvin vaikeaa irtautua perheen ja suvun vaikutuksesta. Joissain tapauksissa kynnys lähteä väkivaltaisesta suhteesta voi olla maahanmuuttajanaishille korkea myös oleskeluluvan vuoksi. Pysyvän oleskeluluvan saamiseen edellytetään neljän vuoden pysyvää asumista Suomessa. Jos puoliso on saapunut Suomeen avioliiton tai perheen yhdistämi-

sen kautta, avioero tai erillään asuminen voi johtaa oleskeluluvan peruuttamiseen. Jos avioero johtuu puolison väkivaltaisuudesta, oleskeluluvan jatkamiseen vaaditaan jokin peruste, kuten lääkärintodistus.

- Irtautumisen jälkeen turvaverkon muodostavat viranomaiset.

3.2.7. Epäillyn kuulustelun erityispiirteet lähisuhdeväkivaltatapauksessa

Myös epäillyn osalta aikaa säästyy, kun hän on kuulusteluun tullessaan tietoinen oikeudestaan avustajaan, tulkkaukseen sekä maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan oikeusapulaissa säädetyillä edellytyksillä. Samoin muut edellä mainitut seikat sukupuolesta ja kuulustelujen talentamisesta sen tapahtumien todentamiseksi koskevat myös epäiltyä.

Rikoksesta epäiltyä tulee esitutkinnassa kohdella syyttömänä syyttömyysolettaman mukaisesti (ETL 4:2). Itsekriminointisuoja perusteella rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (ETL 4:3). Nämä oikeudet ovat rikoksesta epäillyn näkökulmasta muutamia niin sanotuista vähimmäisoikeuksista, joista ei voida poiketa missään tilanteessa.

Esitutinnan tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon rikoksesta epäillyn puolesta ja epäiltyä vastaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Viimeksi mainittu tarkoittaa, ettei rikosepäilyä voida selvittää yksipuolisesti, eikä ottamalla esitutkitapöytäkirjaan vain tiettyä lopputulosta osoittavaa selvitystä. Esitutkintaviranomaisella olevan rikosasian valmistelevan roolin myötä rikostutkinnan toimenpiteiden tulee olla neutraaleja. Esitutkinnassa selvitetään mitä on tapahtunut, mutta oikeudenkäynnissä asia ratkaistaan siellä esitetyn selvityksen perusteella.

Rikoksesta epäilty tulee aina kohdata kuulustelussa asiallisesti ja aidosti kuunnellen. Väkivallan käyttämisen taustalla on yleensä jonkinlainen pahoinvointi. Rikoksesta epäiltyä tulee aina ohjata tukipalveluihin viimeistään kuulustelun yhteydessä. Paras tapa epäiltyjenkin kohdalla on kysyä, voiko poliisi välittää henkilön yhteystiedot luottamukselliseen tukipalveluun. Suosittamus kirjataan kuulusteluun. Mikäli henkilö ei ole halukas yhteystietojen luovuttamiseen, hänelle voi tarjota *Lähisuhdeväkivaltaan saa apua* -asiakirjan.

3.2.8. Avustajan merkitys esitutkinnassa

Kuulustelijan on syytä valmistautua kuulusteluihin jo senkin vuoksi, että kuulustelu sujuu siihen varatun ajan puitteissa. Erityisesti lähisuhdeväkivaltatilanteissa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että asianosaisilla on jo esitutkinnassa avustaja käytettävissään. Tämä koskee sekä epäillyn että asianomistajan asemassa olevaa lähisuhdeväkivallan asianosaista, vaikka seuraavat esimerkit painottuvat avustajan merkitykseen asianomistajalle.

Asianomistajalle ilmoitetaan jo etukäteen kuulustelun ajankohdasta sovittaessa asianomistajan oikeudesta tukihenkilöön ja avustajaan. Rikosuhripäivystyksen tukihenkilön (RIKU-tukihenkilö) käyttäminen on asianomistajalle ilmaista. Samoin oikeudenkäyntiavustajan käyttämisestä aiheutuvat kustannukset on mahdollista maksaa valtion varoista, jos oikeudenkäyntiavustajan määräämistä on asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen pidettävä perusteltuna (ROL 2:1a, 436/2013).

Avustajan saamisesta poliisi ei kuitenkaan tee päätöstä, vaan asianomistajan käännyttyä avustajan puoleen, tämä selvittää päämiehensä mahdollisuudet avustajaan. Lisäksi asianomistaja voi keskustella asiasta tarkemmin esimerkiksi RIKU-tukihenkilön kanssa. Tästäkin syystä olisi tärkeää, että lähisuhdeväkivallan uhrin ohjataan Rikosuhripäivystykseen ensipartion toimesta heti tapahtuman jälkeen, jotta RIKU-tukihenkilö olisi asianomistajan käytettävissä ennen kuulusteluja. Parhaimmassa tilanteessa asianomistaja tulee kuulusteluun RIKU-tukihenkilön

kanssa, joka varmasti edesauttaa kuulustelujen etenemistä. Samalla kuulustelukertomuksen sisällön oikeellisuuden tavoite on varmemmin saavutettavissa, kun asianomistaja ei ole jännittynyt, vaan voi keskittyä tilanteen kertomiseen mahdollisimman yksityiskohtaisesti.

Asianomistajan oikeus avustajaan lähisuhdeväkivaltatilanteessa – KKO 2020:39

Lähisuhdeväkivaltaa koskevan ratkaisun KKO 2020:39 perusteluissa todetaan, että väkivaltarikoksen uhri voi olla tavallista heikommassa asemassa myös muusta syystä kuin hänen ja epäillyn välisen suhteen vuoksi. Tuomioistuin arvioi asian tapauskohtaisen kokonaisharkinnan perusteella, onko oikeudenkäyntiavustajan määrääminen perusteltua. Toisaalta mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä perustellumpaa oikeudenkäyntiavustajan määrääminen on. Oikeudenkäyntiavustajaa ei voida määrätä, jos kysymys on vähäisestä rikoksesta.

Ratkaisun merkitys poliisin toiminnassa

Asianomistajan oikeus avustajan käyttämiseen jo esitutkinnan aikana pitäisi turvata samalla tavalla kuin epäillyn asemassa olevan tahon osalta. Poliisin tulee kertoa, että lähisuhdeväkivaltarikoksissa voi olla mahdollista saada oikeudenkäyntiavustaja, mutta poliisi ei voi luvata tätä. Rikosoikeudenkäyntilain mahdollistama tilanne oikeudenkäyntiavustajan määräämiseksi tarkoittaa, ettei asianomistaja joudu maksamaan valtion varoista maksettua avustajan käyttämisestä aiheutuneita kustannuksia takaisin valtiolle. Toisaalta asianomistajan käytettävissä voi olla oman koti- ym. vakuutuksen oikeus- turvaetus, joka mahdollistaa avustajan käyttämisen ilman muita kustannuksia kuin omavastuuosuutta. Jos asianomistaja on oikeutettu oikeusapuun, hän vapautuu myös vakuutuksen omavastuuosuuden maksamisesta. Poliisin velvoitteena voidaan nähdä se, että asianomistajalla on samanlainen mahdollisuus saada oikeudenkäyntiavustaja kuin epäillyllä. Kun asianomistaja on kääntynyt avustajan puoleen, tämän velvollisuutena on selvittää asianomistajan kannalta kustannuksiltaan edullisin vaihtoehto asian hoitamiseksi. Oikeus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi on usein ehdoton vaatimus, että asianomistajalla on käytettävissään oikeudenkäyntiavustaja.

3.2.9. Puhelinkuulustelu

Puhelinkuulustelun käyttäminen lähisuhdeväkivaltatapauksissa on arvioitava aina tapauskohtaisesti, ja sitä tulisi lähtökohtaisesti välttää asian selvittämisen ja uhrin oikeuksien turvaamiseksi. Puhelinkuulustelu on mahdollinen vain silloin, kun se lain mukaan on mahdollista.

Jos tutkija – eli käytännössä tutkinnanjohtaja käsikirjan mukaisissa asioissa – katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. (ETL 7:1). Lisäksi lain esitöissä korostetaan sitä, että kuulustelun toimittaminen asiamiehen välityksellä tai tiedonsiirtovälineellä on harkittava tutkinnan luotettavuusnäkökohdasta tarkkaan. Olennaista kaikkien tiedonsiirtovälineellä tapahtuvien kuulustelujen osalta on se, että kuulusteltavan henkilöllisyys pystytään riittävästi varmistamaan. Matkapuhelimesta on niiden käytön yleistymisen myötä tullut yleisesti ottaen nopea kuulustelun suorittamistapa. Sääntelyn mukaisesti kuulustelu voitaisiin toimittaa myös käyttäen videoneuvottelua tai vastaavaa kuva- ja ääniyhteydellä varustettua tiedonsiirtovälinettä.¹⁴⁶

Puhelinkuulustelun käytettävyyttä arvioitaessa on huomioitava myös se, että uhrin olosuhteita ja mahdollisuutta vapaaseen kerrontaan kuulusteluhetkellä ei pystytä puhelinkuulustelussa

146 HE 222/2010 vp s. 215.

varmistamaan. Lisäksi asian selvittämisen kannalta voi olla välttämätöntä, että asianomistajaa kuullaan henkilökohtaisesti ennen käräjäoikeuden käsittelyä. Näin hänellä olisi vähintään yksi kontakti asiaa käsittelevien viranomaisten kanssa ennen kuin häntä kuullaan käräjäoikeudessa henkilökohtaisesti. Jos asianomistaja kuulustellaan puhelinkuulusteluna esitutkinnassa, hän kertoo henkilökohtaisesti asiasta ensimmäisen kerran käräjäoikeudessa. Puhelinkuulustelun käyttäminen voi estyä erityisesti siksi, kun tutkinnan luetettavuutta ei voida varmistaa. Tästä syystä puhelinkuulustelun käyttämistä tulisi arvioida aina asiassa esitettävän näytön kokonaisuuden näkökulmasta.

3.2.10. Kuulustelun tallentaminen

Kuulustelujen tallentaminen on mahdollista kahdessa eri tarkoituksessa.

Kuulustelun tapahtumien tallentaminen

Asianomistajan kuulustelun videointia ja tallentamista todisteena käytettäväksi on hyvä arvioida jo etukäteen. Vaikka tallennetta ei käytettäisi todisteena, kuulustelun tallentaminen voi olla perusteltua kuulustelujen tapahtumien todentamiseksi.

Kuulustelun tallentamisen tarpeellisuutta on arvioitava mm. asianomistajan suojelutarpeen, oikeusturvan ja asiassa esitettävän näytön kannalta. Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen (ETL 9:3). Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Kuulustelun tallentaminen käytettäväksi todisteena

Kuva- tai äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan käyttää oikeudenkäynnissä todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä, ja jos kuultava on:

- henkilö, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta,
- henkilö, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt,
- 15-17-vuotias asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu,
- seksuaalirikoksen 15-17-vuotias asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi (RL 20:1, 2, 4, 5, 6 tai 7) tai
- seksuaalirikoksen 18 vuotta täyttänyt asianomistaja, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa (RL 20:1, 2, 4, 5, 6 tai 7).

3.2.11. Lapset rikoksen uhrina perheen sisäisissä tapauksissa

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinta on vaativaa esitutkintaa, joka edellyttää erikoisosaamista. Barnahus-hankeen poliisiasiantuntijat ovat tuottaneet lapsirikostutkinnan käsikirjan, josta löytyy kattavasti tietoa lapsiin liittyvien rikosten tutkinnasta: Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Saatavilla: <https://poliisi.fi/seksuaalirikokset>

Kyseisen käsikirjan tehtävänä on toimia lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkinnan kokoavana käsikirjana, johon on koottu tietoa esitutkinnan toimenpiteistä poliisille. Käsikirjan lopussa on yleisösio haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä. Käsikirjaa voivat hyödyntää niin tutkijat kuin tutkinnanjohtajat. Käsikirja on myös hyödyllinen yksiköiden koulutustilaisuuksissa.

Käsikirjan tavoitteena on tukea laadukasta esitutkintaa, jossa huomioidaan sidosryhmäyhteistyö ja lapsen etu. Yhtenäiset menettelytavat jouduttavat esitutkintaa ja edistävät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Käsikirjassa on huomioitu laajasti moniviranomaisyhteistyö, jonka merkitys on suuri lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa. Lapsen edun huomioiminen edellyttää kokonaiskuvan hahmottamista, mikä onnistuu vain monialaisella yhteistyöllä.

3.2.12. Esitutkintaa koskevista päätöksistä

Esitutinnan toimittamatta jättämistä, lopettamista, rajoittamista, siirtämistä ja keskeyttämistä koskevat päätökset lähisuhdeväkivaltatapauksissa tehdään ensinnäkin noudattaen näitä toimenpiteitä koskevaa yleistä sääntelyä. Tältä osin noudatetaan poliisin omaa ohjeistusta päätöksentekoprosessista¹⁴⁷ ja valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeistusta rajoittamisesta¹⁴⁸. Lähisuhdeväkivaltatapauksia koskevan esitutinnan rajoittamisesityksiä tehtäessä noudatetaan yleisiä esitutinnan rajoittamista koskevaa sääntelyä ja ohjeistusta. Esitutkinta on aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä (ETL 3:10.3).

Yhteisenä taustaperiaatteena kaikessa esitutinnan rajoittamisessa on ennen kaikkea prosessitaloudellisuus. Oikeudenkäyntimenettelyn uudistusten ja kustannustietoisuuden lisääntymisen myötä myös rikosprosessin eri viranomaisten voimavarojen tarkoituksenmukaisen ja kustannustehokkaan suuntaamisen tarve on korostunut. Tältä kannalta esitutinnan rajoittaminen on erityisen tärkeä keino, sillä se säästää koko rikosasian käsittelyketjun – esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja tuomioistuimen – voimavaroja.¹⁴⁹ Tästä huolimatta erilaisissa rikostyypeissä on otettava huomioon ko. rikostyyppien erityisyys. Näin on esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa koskevassa tapauksessa.

Esitutinnan rajoittamisen perusteita ja niiden normipohjaa kokonaisuutena on ryhmitelty syyttäjän ko. ohjeistuksessa seuraavasti:

I Prosessuaalinen rajoittaminen (ETL 3:10.2)

- Ei rikos (ROL 1:6 ja 1:6a)
- Ei näyttöä (ROL 1:6 ja 1:6a)
- Ei syyteoikeutta (ROL 1:6 ja 1:6a)
- Syyteoikeus vanhentunut (ROL 8:1, 1:6 ja 1:6a)

II Harkinnanvarainen rajoittaminen (ETL 3:10.1)

- Vähäisyys (ROL 1:7.1,1)
- Nuoruus (ROL 1:7.1, 2)
- Kohtuus (ROL 1:8.1, 1)
- Konkurenssi (ROL 1:8.1, 2)
- Tunnustus (ROL 1:8.2)
- "Muu vastaava lainkohta" (esim. RL 35:7 ja 50:7)

III Kustannusperusteinen rajoittaminen (ETL 3:10.2)

- Epäsuhtaiset kustannukset (ROL 1:1. 1, 3)

IV Rajoittaminen tunnustuksen perusteella (ETL 3:10a.1)

- Tunnustukseen perustuva rajoittaminen esitutkintalain (ETL 3:10a.1) nojalla ei kytkeydy syyttämättä jättämisen perusteisiin.¹⁵⁰

147 POHA ohje POL-2019-65174 – Päätöksentekoprosessi esitutkinnassa.

148 VKS 2016:5 – Esitutinnan rajoittaminen.

149 VKS 2016:5 – Esitutinnan rajoittaminen.

150 VKS 2016:5 – Esitutinnan rajoittaminen.

Näistä syyttäjän ohjeistuksessa selostetuista rajoittamisen perusteista käsitellään tässä käsikirjassa vain sellaisia, joita lähisuhdeväkivallan yhteydessä voi tulla sovellettavaksi. Lisäksi on huomioitava, että edellä prosessuaalisen rajoittamisen perusteet tulevat sovellettavaksi vain, jos asian näytöllisyyden ym. epäselvyyden vuoksi poliisi ei voi tehdä esitutkinnan lopettamisratkaisua itsenäisesti.

Kun harkintaa sovittelumenettelyn soveltuvuudesta parisuhdeväkivaltaan tehdään, se ei saa jäädä yksittäisen poliisin tehtäväksi. Jos näin olisi, yksittäisen henkilön tiedot ja asenteet voivat liikaa vaikuttaa valittuun menettelytapaan, eikä käytäntö myöskään muodostu yhdenmukaiseksi. Poliisihallituksen edellä kerrottujen ohjeiden mukaisesti ”erityisen harkinnan” pohjana tulee vähintään olla riittävästi tietoa sekä yleisesti parisuhdeväkivallasta, että epäillyn väkivaltahistoriasta ja asianomistajan henkilökohtaisista olosuhteista kyseisessä tapauksessa.

Jos sovittelua käytetään rajoittamisesityksen perusteena, asianomistajalle tulee kertoa, mitä riskejä sovitteluun parisuhdeväkivaltatilanteissa sisältyy. Lisäksi harkinnan pohjaksi tulee tuoda esiin myös parisuhdeväkivallan tyypillisiä piirteitä kuten väkivallan toistuvuus, uhrin alisteinen asema ja sekä uhrin että tekijän taipumus vähätellä väkivaltaa.

Erityisen tärkeää on ottaa huomioon se, pystytäänkö asianomistajan turvallisuus takaamaan sovitteluprosessin aikana ottaen huomioon, että sovitteluprosessiin ei voida liittää samanlaisia asianomistajan turvallisuutta takaavia elementtejä kuin esitutkintaan ja rikosoikeudenkäyntiin. Tällöin yhtenä harkinnan elementtinä ja huomioon otettavana seikkana on asianomistajan turvallisuus myös sovitteluprosessin jälkeen. Tämän huomioon ottaminen edellyttää jälleen parisuhdeväkivallan erityispiirteiden tuntemista. Sovitteluun ohjaaminen ei saa vaikuttaa siten, että rikoksen esitutkintaan ei ole panostettu.

Huomion arvoista on, että sovitteluun ei saa ohjata, mikäli väkivalta on toistuvaa. Sovitteluun ohjaamisella tai mahdollisella sovittelulla ei myöskään saa olla vaikutusta siihen, miten rikoksen esitutkinta toteutetaan.¹⁵¹

Seuraavana esitellään esitutkinnan toimittamatta jättämiseen tai jo aloitetun esitutkinnan lopettamiseen sekä rajoittamisperusteiden käyttämiseen liittyviä näkökulmia yksityiskohtaisesti. Kaikissa näissä tilanteissa huomion arvoista on se, että esitutkintapäätös tai rajoitusesitys kirjotetaan informatiivisesti ratkaisun perusteet ilmoittaen. Ratkaisun perustelut ovat erityisen merkityksellisiä asianosaiselle, jotta hän voi kokea oman asiansa käsittelyn oikeudenmukaisena.

Esitutkinnan jättäminen toimittamatta tai jo aloitetun esitutkinnan lopettaminen

Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan kuitenkin vain erityisestä syystä. Tutkinnanjohtaja tekee tarvittaessa tässä tarkoitettut päätökset. (ETL 3:9).

Lähtökohtana voidaan pitää, ettei esitutkinnan jättäminen toimittamatta tai jo aloitetun esitutkinnan lopettaminen käyttämällä edellä mainittuun sääntelyä viittaamalla on mahdollista hyvin harvoin lähisuhdeväkivaltatilanteessa. Silloin käsillä tulee olla varmuudella ensimmäinen väkivaltatilanne, ja olosuhteiden perusteella pääteltävissä, ettei tilanne toistu.

151 GREVIO Baseline Evaluation Report Finland. GREVIO/Inf(2019)9. Grevion velvoitteita on selostettu myös OM 2020:15.

Esitutinnan esittäminen rajoitettavaksi on mahdollista useilla perusteilla. Esitutkintalaissa on määritelty rajoittamisesityksen mahdollistavat tilanteet, jolloin käytetään syyttämättäjättämis-perusteita.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista (ETL 4:10.1).

- *Vähäisyys*

Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta (ROL 1:7, 670/2014), jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostelun pidettävä vähäisenä (kohta 1).

Vähäisyysperusteen soveltamismahdollisuus on usein ilmeinen jo tutkinnan alussa, jos kyse on yleiseltä luonteeltaan vähäisen rikoslajin lievästä teosta.¹⁵² Lähisuhdeväkivaltatilanteessa rikosepäilyn esittäminen rajoitettavaksi vähäisyys-perusteella on mahdollista hyvin harvoin. Silloin käsillä tulee olla varmuudella ensimmäinen väkivaltatilanne, ja olosuhteiden perusteella pääteltävissä, ettei tilanne toistu.

- *Nuoruus*

Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta (ROL 1:7, 670/2014), kun epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan (kohta 2).

Nuoruusperusteessa tekijän syyllisyyden arviointi ja kohtuusperusteessa tarkoitettujen olosuhteiden selvittäminen puolestaan saattavat edellyttää pitkälle vietyä esitutkintaa. Nuorten kohdalla tulisi noudattaa pidättyvyyttä ja painottaa mahdollista toimenpiteistä luopumista koskevaa harkintaa vasta syyteharkinnan yhteydessä suoritettavaksi. Esitutkinnalla sinänsä siihen liittyvine, parhaimmillaan eri viranomaisten yhteistyönä suoritettavine tukitoimineen voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja myönteisellä tavalla rikoksesta epäillyn nuoren olosuhteisiin ja kehitykseen.¹⁵³

Lähisuhdeväkivaltatilanteessa rikosepäilyn esittäminen rajoitettavaksi nuoruus-perusteella on mahdollista seurusteluväkivaltaepäilyissä, kun toimenpiteen merkitystä on harkittu erittäin tarkkaan. Edellytyksenä rikosepäilyn esittämiselle rajoitettavaksi tulee olla, että epäilty osoittaa ymmärtämättömyyden ym. esimerkiksi siten, että hän osallistuu väkivallan ehkäisyä koskeviin tukitoimiin.

¹⁵² VKS 2016:5 – Esitutinnan rajoittaminen.

¹⁵³ VKS 2016:5 – Esitutinnan rajoittaminen.

- *Kohtuuttomuus*

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta (ROL 1:8, 670/2014), jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat (kohta 1).

Esimerkiksi jos tekijä on teon yhteydessä vakavasti loukkaantunut tai jos hän on laitoshoidossa, esitutkinta voidaan mahdollisesti jättää toimittamatta tai keskeyttää jo tutkinnan alkuvaiheessa. Jos sovittelu asiassa on toimitettu ja se voisi muodostaa perusteen syyttämättä jättämiselle, syyttäjä voi päättää esitutkinnan rajoittamisesta.¹⁵⁴

Kohtuuttomuus ja tarkoituksettomuus rajoittamisen perusteena on siis periaatteessa käytettävissä lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Näin voidaan todeta ainakin silloin, jos kysymys ei ole pahoinpitelyä vakavammasta rikosepäilystä. Lisäksi rajoittamisperusteen käyttäminen on mahdollista, jos rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto on aito. Samoin muun epäillyn toiminnan tulee olla vakuuttavaa ja sen tulee osoittaa, että epäilty tosiasiallisesti sitoutuu elämään ilman väkivaltaa. Rajoittamisesitystä ei voi tehdä, mikäli yksityinen tai yleinen etu estää sen.

- *Konkurrenssi*

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta (ROL 1:8, 670/2014), jos epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään (kohta 2).

Konkurrenssiperustetta sovellettaessa rikostapauksen erityispiirteillä ei ole samanlaista merkitystä kuin muita syyttämättä jättämisperusteita sovellettaessa. Kysymys on silloin vain tekojen keskinäisestä ajallisesta yhteydestä ja odotettavissa olevasta rangaistuksesta. Sen vuoksi konkurrenssiperusteen soveltamisedellytyksiä voidaan usein arvioida jo hyvin aikaisessa tutkinnan vaiheessa, jolloin esitutkinnan rajoittaminen on erityisen tarkoituksenmukaista juuri tällä perusteella.¹⁵⁵

Lähisuhdeväkivallan yhteydessä konkurrenssiperusteen käyttäminen voi periaatteessa tulla kyseeseen, jos yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevat säännökset sellaista edellyttävät. Toisaalta tämän perusteen käyttämistä harkittaessa on syytä ottaa huomioon lähisuhdeväkivallan merkitys asianomistajalle. Yleensä yksityinen etu vaatii syytteen nostamista.

- *Kustannusperuste*

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. (ETL 3:10.2).

154 VKS 2016:5 – Esitutkinnan rajoittaminen.

155 VKS 2016:5 – Esitutkinnan rajoittaminen.

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta (ROL 1:8, 670/2014), jos asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen (kohta 3).

Lähisuhdeväkivalta on erityisesti sen kohteeksi joutuneen henkilön näkökulmasta vakava asia. Siksi kustannusperusteen käyttäminen rajoittamisesityksessä ei ole yleensä mahdollista. Yleinen ja yksityinen etu vaativat syytteen nostamista, eikä rajoittamisesityksen tekeminen ole siten mahdollista.

Vaikka rajoittamisen edellytykset voivat olla käsillä, rajoittaminen ei ole mahdollista, jos yksityinen tai yleinen etu vaatii asian selvittämistä.

Esitutinnan toimittamisen tarpeeseen yleisen edun kannalta vaikuttaa aina rikoksen laji. Mitään rikoslajia ei kuitenkaan ole nimenomaisesti suljettu esitutinnan rajoittamisen ulkopuolelle. Rikosoikeudellinen järjestelmä perustuu vahvasti yleisestävyyden ajatukseen. Järjestelmän toiminnassa ei ole keskeistä pelkästään rangaistusten langettaminen, vaan myös se, että järjestelmä toimii yleisen oikeustajunnan suuntaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla. Luottamus järjestelmää kohtaan voi liittyä esimerkiksi siihen, että rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen.¹⁵⁶

Lähisuhdeväkivallan ollessa toistuvaa, kokonaisuuteen liittyvän rikosasian voidaan todeta olevan laadultaan sellainen, että yleinen etu vaatii esitutinnan toimittamista.

Ratkaisukäytäntöä

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 10.1.2013, dnro 491/21/12, pahoinpitely, lähisuhdeväkivalta, syytekohtien yhdistely

Apulaisvaltakunnansyyttäjä määräsi syytteen nostettavaksi miehen tytärpuoleensa kohdistamasta pahoinpitelystä. Kihlakunnansyyttäjä oli jättänyt syytteen nostamatta konkurrenssiperusteella tilanteessa, jossa hän oli nostanut syytteen samaa tekijää vastaan samaan tytärpuoleen kohdistuneesta toisesta lähes vastaavanlaisesta pahoinpitelystä.

Kihlakunnansyyttäjän huomiota kiinnitettiin siihen, että jos kaikista epäillyistä rikoksista odotettavissa oleva seuraamus on samaa rangaistuslajia, tulee konkurrenssiperusteella syyttämättä jätettävän teon yleensä olla vähäisempi kuin ne muut rikokset, joista syyte nostetaan. Tässä tapauksessa epäilty pahoinpitelyt ovat osin tekotavaltaan ja käytetyn väkivallan voimakkuudeltaan hyvin saman tyyppisiä tekoja.

3.2.13. Julkisuusasiat lähisuhdeväkivaltarikoksissa

Lähisuhdeväkivaltaa koskevissa tapauksissa noudatetaan julkisuuskäsikirjan ohjeistusta salassapitomerkintöjen tekemisestä.¹⁵⁷ Julkisuusasioita koskevan kokonaisuuden toistaminen ei ole tässä käsikirjassa kovinkaan laajasti tarkoituksenmukaista.

Poliisi soveltaa esitutkinnassa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999, julkisuuslaki, Julkl). Julkisuuslain lähtökohtana on poliisin toiminnan julkisuus, jolle poliisissa

¹⁵⁶ VKS 2016:5 – Esitutinnan rajoittaminen. Muita vastaavia perusteita ohjeessa mainitaan seuraavasti: jos rikosepäily on herättänyt suurta julkista huomiota, jos epäily liittyy uudenlaiseen rikolliseen ilmiöön tai jos epäily on yhteiskunnallisesti huomattavassa asemassa.

¹⁵⁷ POHA Julkisuuskäsikirja 02.09.2019 POL-2018-51266.

käsiteltävän asian julkisuutta ole jollakin perusteella rajoitettu (JulKL 1 §). Julkisuuslaissa säädettyjen tiedonsaantioikeuksien ja viranomaisten velvollisuuksien tarkoituksena on toteuttaa avoimuutta viranomaisten toiminnassa sekä antaa yksilöille ja yhteisöille mahdollisuus valvoa julkisen vallan ja julkisten varojen käyttöä, muodostaa vapaasti mielipiteensä sekä vaikuttaa julkisen vallan käyttöön ja valvoa oikeuksiaan ja etujaan (JulKL 3 §, 907/2019).

Vaikka poliisin toiminnan lähtökohtana on julkisuus, yksittäisestä rikoksesta tietoja annettaessa on huomioitava, että asiassa voi olla salassa pidettäviä tietoja, jolloin erityisesti suojellaan rikoksen uhriksi joutunutta henkilöä. Tämä suoja annetaan esimerkiksi julkisuuslain salassapitosäännösin (JulKL 24 §). Asiakirjasalaisuutta koskevia säännöksiä sovellettaessa on otettava huomioon, onko asiakirjan salassapitovelvollisuus laadultaan ehdotonta¹⁵⁸ vai määräytyykö julkisuus asiakirjan antamisesta johtuvien haitallisten vaikutusten perusteella¹⁵⁹ vai edellyttääkö julkisuus sitä, ettei tiedon antamisesta ilmeisesti aiheudu haitallisia vaikutuksia¹⁶⁰. Yksityistä henkilöä koskevat salassapitokohdat ovat pääosin laadultaan ehdottomia, jolloin salassapitosäännöksiä soveltavalle ei ole annettu harkintavaltaa säännösten soveltamisessa. Viranomaisella ei ole näissä soveltamistilanteissa toimivaltaa arvioida salassapidon tarvetta tai tiedon antamisesta mahdollisesti aiheutuvia seurauksia¹⁶¹.

Lähisuhdeväkivaltaa koskevassa rikosepäilyssä käsitellään yleensä asianosaisten yksityiselämään liittyviä asioita. Sellaisten tietojen julkisuutta on rajoitettu salassapitosääntelyllä, kuten esimerkiksi terveystietoja, sosiaalihuoltoa ja vammaisuutta sekä seksuaalisuutta (JulKL 24.1 § 25 kohta, 1060/2002) arkaluonteista yksityiselämää rikosasiassa (JulKL 24.1 § 26 kohta¹⁶²) ja muun muassa tietoja henkilön yksityiselämän piirissä esittämistä mielipiteistä taikka tietoja henkilön elintavoista, osallistumisesta vapaa-ajan harrastuksista, perhe-elämästä tai muista niihin verrattavista henkilökohtaisista oloista (JulKL 24.1 § 32 kohta¹⁶³). Samoin kuin sellaiset asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään ovat salassa pidettäviä (JulKL 24.1 § 26 kohta).

Julkisuuslain lisäksi poliisi soveltaa muuta julkisuutta rajoittavaa lainsäädäntöä, jos salassapidosta on säädetty jossakin muussa laissa. Muun lainsäädännön salassapitosääntely tulee sovellettavaksi poliisissa käsiteltävässä asiassa, jos siinä käsitellään jonkin muun lain perusteella salassa pidettäviä tietoja (JulKL 22 §). Esimerkiksi kuolemansyyn selvittämistä koskevan lain (459/1973) salassapitosääntely voi tulla sovellettavaksi lähisuhdeväkivallan seurauksena tapahtuneessa perhesurmassa. Kuolemansyyn selvittämistä koskevat asiakirjat ovat salassa pidettäviä, kuten lain 15 § (858/1997) asiasta määrittää.

Oikeudenkäyntivaiheessa rikosasiaan sovelletaan oikeudenkäyntivaiheen julkisuuslainsäädäntöä. Yleisön oikeutta seurata oikeudenkäyntiä, saada tietoa oikeudenkäyntiasiakirjoista tai asianomistajan henkilöllisyydestä voidaan erillisillä määräyksillä rajoittaa. Siksi julkisuuden rajoittamista koskeva pyyntö esitetään käsittelyn alussa. Tieto näistä pyynnöistä on tarkoituksenmukaista toimittaa asianomistajan suojelutarpeen määrittämistä koskevalla lomakkeella. Tätä on selostettu tarkemmin käsikirjan alaluvussa 3.2.5.

158 Riippumaton asiakirjan antamisesta johtuvista tapauskohtaisista vaikutuksista eli vahinkoedellytyslausekkeeton salassapitosäännös (vahinkoedellytyslausekkeeton salassapitotaso).

159 Julkisuusolettamaan perustuva salassapitosäännös (julkisuusolettaman mukainen salassapitotaso).

160 Salassapito-olettamaan perustuva salassapitosäännös (salassapito-olettaman mukainen salassapitotaso).

161 Mäenpää 2016, s. 384.

162 Salassapitokohdassa määritellään salassa pidettäväksi nämä tiedot rikoksesta epäillyn, asianomistajan tai muun rikosasiaan liittyvän henkilön osalta.

163 Lisäksi salassapitokohdassa määritellään salassa pidettäväksi asiakirjat, jotka sisältävät tietoja henkilön poliittisesta vakaumuksesta ja osallistumisesta yhdistystoimintaan.

Erilaista aineistoa aiheesta (linkit avautuvat TUVE-selaimessa)

Lue lisää poliisin toimintaa koskevasta julkisuuslainsäädännöstä, POHA Julkisuuskäsikirja 2019 POL-2018-51266. Saatavilla poliisin intranetistä.

Lue lisää julkisuusasioista rikosprosessissa: Rantaeskola, Satu. Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa, 2021, s. 157–201. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

3.3. ENNALTA ESTÄVÄ TOIMINTA JA ANALYYSI

Ennalta estävä toiminta on poliisiyksiköissä järjestetty eri tavoin. Keskeistä on sopia, mikä on ennalta estävän toiminnon ja ATI-yksikön rooli lähisuhdeväkivallan torjumisessa. Aiemmissa luvuissa esitellyt MARAK, HAH ja Ankkuritoiminta ovat poliisin ennalta estävän työn strategian keskeisiä työmuotoja.

Lähisuhdeväkivallalle on tyypillistä toistuminen ja pahentuminen. Siksi tehokasta puuttumista lähisuhdeväkivaltaan ei ole pelkkä yksittäisten hälytystehtävien ja rikosilmoitusten hoitaminen. On tärkeää sopia poliisiyksikön sisällä, miten toistuvan ja vakavan väkivallan uhatta olevia tapauksia seurataan ja miten niihin puututaan.

Alueellisesti tavoitteena tulee olla suurimmassa väkivaltariskissä olevien tapausten kartoittaminen. Kartoitus voi tapahtua esimerkiksi säännöllisenä tarkasteluna toistuvista lähisuhdeväkivaltaa koskevista hälytystehtävistä yhdistettynä POTI- ja rikosilmoitustietojen sekä MARAK/HAH-seurantaan. Erityisten riskitapausten osalta toimenpiteenä tulee olla yli sektorirajojen tehtävä moniammatillinen yhteistyö väkivaltakierteen katkaisemiseksi muun muassa pakkokeinojen käyttöä ja moniammatillista yhteistyötä tehostamalla.

Poliisilaitosten analyysi- ja tiedustelutoiminnon (ATI) tehtäviin kuuluu Poliisihallituksen määräyksen mukaisesti mm. tuottaa taktista analyysiä kuten teema-analyysijä, ilmiö- ja trendianalyysijä, varhaisvaroituksia sekä riskianalyysijä, ylläpitää ja seurata taktista tilannekuvaa, arvioida painopistealueiden kehitystä, sekä analysoida poliisitoiminnan vaikuttavuutta kyseisillä alueilla. ATI-toimintaan kuuluu myös tuottaa ja ohjata poliisiyksikön alueella tiedon hallintaan ja tiedon visuaaliseen kuvaamiseen (esim. tilastot) liittyviä analytiikkapalveluja sekä -tuotteita, kouluttaa analyysijärjestelmien käyttöä oman poliisiyksikön alueella sekä ohjata, kehittää ja kouluttaa operatiivista analyysiä oman poliisiyksikön alueella.¹⁶⁴

Esimerkki teeman hälytystehtävien jälkikäteisestä analysoinnista

Poliisilaitos Y tekee jälkikäteistä seulontaa lähisuhdeväkivaltaan liittyvistä hälytystehtävistä. Tarvittaessa tehtävän kohdehenkilöihin ollaan jälkikäteen yhteydessä. Yhteydenottoista on kirjattu rikosilmoituksia sekä tehty tehokasta palveluohjausta.

Esimerkki tietojohtoisuuden hyödyntämisestä

Poliisilaitos X antaa säännöllisesti tiedot kaupungin sosiaalitoimelle sosiaalihuoltolain 35 § nojalla asiakkaista, joiden luona käydään toistuvasti lähisuhdeväkivaltaa koskevilla hälytystehtävillä. Sosiaalitoimi kohdentaa tarpeelliseksi katsomiaan toimenpiteitä kohdehenkilöihin. Huomion arvoista on, että sosiaalihuolto ei lähtökohtaisesti pysty salassapitosäännösten takia antamaan vastavuoroisesti tietoa tekemistään toimenpiteistä. Mahdolliset toimenpiteet näkyvät viiveellä mahdollisesti vähentyneinä hälytystehtävinä.

¹⁶⁴ POHA määräys POL-2019-58976 – Poliisiyksiköiden analyysi- ja tiedustelutoimintojen järjestäminen, tehtävät ja vastuut.

3.4. LUPAHALLINTO

Poliisin lupahallinto kytkeytyy lähisuhdeväkivallan torjuntaan lähinnä silloin, kun väkivalta tai sen uhka antaa aiheen alkaa harkita jonkin myönnetyn luvan peruuttamista. Erityisen seurannan alla ovat ampuma-aseisiin liittyvät luvat. Poliisi perustaa päätöksensä ampuma-aselain mukaisesti joko terveydellisiin tai rikosperusteisiin seikkoihin taikka luvanhaltijan käyttäytymiseen tai elämäntapaan.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvillä hälytystehtävillä tulee aina huomioida pääsy aseisiin ja tarkastaa aseluvat LUHTI-asetietojärjestelmästä. Edellytysten täytyessä tulee tehdä välitön aseiden poisotto. Lisäksi on tarkastettava yksityisen turvallisuusalan luvat LUHTI-TURVA JA RABITA -järjestelmästä.

Jo uhkaavalla käytöksellä voi olla vaikutusta aseiden hallussapitoon ja yksityisen turvallisuusalan lupiin, minkä vuoksi tiedon välittämiseen lupahallintoon on kiinnitettävä erityistä huomiota niin valvonta- ja hälytystoiminnassa, rikosilmoitusten vastaanotossa, rikostutkinnassa kuin ennalta estävässä toiminnassakin.

Poliisipartion havainnoilla ja kuulusteluihin kirjattavilla kuvauksilla henkilön käyttäytymisestä on lisäksi huomattavaa merkitystä silloin kun esitutkinnassa tapaus rajoitetaan tai syyttäjä tekee syyttämättäjäättämispäätöksen.

YHTEENVETO

Lähisuhdeväkivallan käsittely poliisin näkökulmasta on vaatinut huomattavan paljon sivuja, kuten tämän käsikirjan sivumäärästä voidaan havaita. Silti tässä käsikirjassa on voitu käsitellä vain murto-osaa kaikesta siitä aineistosta, mitä asiasta on saatavilla. Tähän on haluttu ottaa vain keskeisimmät aihepiirin lähdeteokset ja nekin vain poliisin toiminnan näkökulmasta.

Poliisiin kohdistuu lähisuhdeväkivallan torjunnassa paljon odotuksia eikä syyttä, koska poliisi tapaa joka päivä tehtävissään lähisuhdeväkivallan osapuolia eri puolilla Suomea. Jokainen pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, millaisena poliisin toiminta näyttäytyy lähisuhdeväkivaltatilanteissa. Poliisi pystyy omalla puuttumisellaan vaikuttamaan huomattavasti enemmän lähisuhdeväkivallan ilmenemiseen kuin mikään muu viranomainen. Poliisilla on käytettävissään laaja kirjo toimenpiteitä, kuten pakkokeinot ja väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen mahdollisuus muiden toimenpiteiden ohella. Niiden käyttämisellä on tosiasiallista vaikuttavuutta lähisuhdeväkivallan tekijään.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvät ongelmat eivät kuitenkaan ole yksin poliisin ratkaistavissa. Varsinkin toistuvan ja vakavan väkivallan tai sen uhkan tapauksissa tarvitaan useiden toimijoiden yhdessä tekemistä koordinoitusti ja toimivaltuuksien puitteissa. Väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen on tutkitusti vaikeaa ja se vaatii aina ihmisen oman ratkaisun. Lopullinen lähteminen suhteesta vaatii usein monia yrityksiä, oikea-aikaista monimuotoista tukea sekä toisinaan myös moniammatillista turvallisuussuunnittelua. Jotta väkivalta tai sen uhka todella päättyisi, myöskään väkivallan tekijä ei saisi jäädä tilanteessa yksin. Yksin eivät saa jäädä myöskään muut osalliset kuten lapset, joihin jo pelkkä kotona koettu turvattomuus voi syvästi ja kauaskantoisesti vaikuttaa. Moniammatillisen yhteistyön kautta lähisuhdeväkivallan tekijä, lähisuhdeväkivallan uhri ja mahdolliset muut osapuolet ohjautuvat auttamisjärjestelmän piiriin ja saavat siten apua haastavaan tilanteeseen.

Sinä pystyt poliisina omalla toiminnallasi muuttamaan sen käsityksen, joka apulaisoikeuskanslerille muodostui tämän käsikirjan alkusanoissa mainitun tilanteen ja poliisihallinnon aihepiirin ohjeistuksen ja koulutuksen perusteella. Samalla koet poliisina onnistumisen tilanteita, kun yksittäisessä tilanteessa onnistut tarjoamaan apua lähisuhdeväkivallan uhrille ja jossakin tilanteessa myös lähisuhdeväkivallan tekijälle.

Kiitos, että olet lukenut käsikirjamme. Toivottavasti palaat sen äärelle monta kertaa!

Minna Liimatainen

Satu Rantaeskola

LÄHTEET

Kirjallisuus

Ahola, Tapani – Ahola, Maiju. Väkivallasta turvallisuuteen. Lyhytterapiainstituutti Oy, Helsinki 2016.

Ajo, Annamari – Grönroos, Sanna. 2005. Selittäminen ja vastuunotto miesten puheessa, s. 90–113, teoksessa: Juha Holma – Jarl Wahlström (toim.), ISKURYHMÄ – Miesten puhetta Vaih-toehto väkivallalle –ryhmissä. Yliopistopaino, Helsinki 2005.

Brandt, Jonna. DASH-riskinarvioinnin ennustekyky ja sen merkitys MARAK-toiminnalle. Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2019–2020, Åbo Akademi Turku 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://legalpsy.fi/wp-content/uploads/2021/08/Jonna-Brandt-1.pdf>

Danielsson, Petri – Salmi, Venla. Suomalaisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa 2012. Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, verkkokatsauksia 34/2013. Helsinki 2013. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152609/34_parisuhdevakivalta.pdf

Ellonen, Noora – Rantaeskola, Satu (toim.). Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikospäilyjen tutkinta. Oppikirjat 24, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2016. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/118228/Oppikirjat_24_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Fagerlund, Monica. Lähisuhdeväkivalta poliisin perheväkivaltatehtävillä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 123. Poliisiammattikorkeakoulu 2016. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/115517/Raportti_123_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Flink, Aune. Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana: rikottu lemменmarja. Tampereen yliopisto, Tampere 2006. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67636/951-44-6709-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko. Esitutkinta ja pakkokei-not. Alma Talent, 6., uudistettu painos, Helsinki 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

Harne, Lynne – Radford, Jill. Tackling domestic violence; theories, policies and practice. Open University Press, 2008. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=369500>

Heiskanen, Markku – Ruuskanen, Elina 2010. Tuhansien iskujen maa: Miesten kokemaa väkivaltaa Suomessa. Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipoliitiikan Instituutti (HEUNI). Julkaisusarja No. 66. Verkkajulkaisu. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://heuni.fi/documents/47074104/0/HEUNI+report+66_1.pdf/e7607489-75be-31e6-9eb8-4b2bb88c9879/HEUNI+report+66_1.pdf?t=1610020624756

Hakkarainen, Louna. Digitaalinen väkivalta parisuhteessa ja sen jälkeen. Opas väkivallan koki-jalle, ammattilaiselle ja läheiselle. Naisten Linja Suomessa ry, Helsinki 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://images.ctfassets.net/pbxhiiewat8h/NOPlzWCuPzG1sF2HANVla/75f7f2941f-100f93e2cfa946b1312863/Digitaalinen-v_kivalta-parisuhhteessa_28Oct19-1.pdf

Hannus, Riitta – Mehtola, Sirkku – Natunen, Laru – Ojuri, Auli (toim.). Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://issuu.com/ensi-jaturvako-tienliitto/docs/veitsen_ter_II_naiseus_ja_parisuhd

Hansen, Saana – Sams, Anni – Jäppinen, Maija – Latvala, Johanna. Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Ihmisoikeusliitto, Helsinki 2016. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/06/Kunniak%C3%A4sitykset-ja-v%C3%A4kivalta_B5_netiti-002.pdf

Helminen, Klaus – Kuusimäki, Matti – Rantaeskola, Satu, Poliisilaki. Talentum Media Oy, Helsinki 2012. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.

Hong, Tuuli. Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema. Turun yliopisto, Turku 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148676/AnnalesC486Hong.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hurtig, Johanna – Linjakumpu, Aini. Kirkko ja hengellisen väkivallan ratkaisut. Suomen evankelisluterilaisen kirkon julkaisuja. Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus, Helsinki 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://evl.fi/documents/1327140/0/raportti_pakattu.pdf/45bdf887-4f22-995d-0275-d361891bbe95

Hyvärinen, Salla – Hautamäki, Jari. Katkaise väkivalta Lähisuhde- ja perheväkivaltarikoksesta epäillyn ohjaaminen esitutkinnasta väkivaltaa katkaisevaan palveluun. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Ohjaus 10/2013, Helsinki 2013. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110163/URN_ISBN_978-952-245-922-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kaittila, Anniina. Rahakonfliktit ja taloudellinen väkivalta parisuhteissa. Turun yliopisto, Turku 2017. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/133966/AnnalesC434Kaittila.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Kekkonen, Joonas – Sarlin, Tommi – Pekkola, Jussi. Normaalialue väkivaltaa. Miehet katuväkivallan kokijoina. Miessakit ry:n raportteja 2020:1. Miessakit ry, Helsinki 2020.

Koskelainen, Mari – Stenberg, Jan-Henry. Mustasukkaisuudesta harhaluuloisuushäiriöön: tunnistaminen ja väliintulot osana lähisuhde-väkivallan estämistä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2020;136(6):611-6. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.duodecimlehti.fi/duo15464>

Koskelainen, Mari. Kohdennetun väkivallan ennalta estävä työ poliisissa. Teoksessa Jasmin Kaunisto (toim.). Poliisityön psykologia. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2021. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121761678>

Koskelo, Reetta – Laakso, Amanda. Lähisuhdeväkivallan syyt ja tekijän motivaatiotekijät avun hakemiseen. Savonia-ammattikorkeakoulu, Kuopio 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/338499/Koskelo_Reetta%2C%20Laakso_Amanda.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Laitinen, Merja – Kinnunen, Jaana – Hannus, Riitta (toim.). Varjosta valoon. Eron jälkeisen eron tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, Helsinki 2017. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon

Lehti, Martti. Henkirikoskatsaus 2020. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 41/2020. Helsingin yliopisto, Helsinki 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/319479/Katsauksia_41_Lehti_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

THL-opas: Luo luottamusta – Suojele lasta. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136183/Luo%20luottamusta%20suojele%20lasta_2019_1010%20s%20prf.pdf?sequence=7&isAllowed=y

- Meloy, J. Reid. – Hoffmann, Jens (toim.). International Handbook of Threat Assessment. Oxford University Press, 2. painos, New York 2021.
- Miettinen, Terho – Pelli, Raija. Harhaanjohtajat: Vahvassa uskossa. Docendo, Jyväskylä 2017.
- Mäenpää, Olli, Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. 5., uudistettu painos, Edita Publishing Oy, Helsinki 2016.
- Nikupeteri, Anna. Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2016. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62627/Nikupeteri_Anna_ActaE_204_pdfA.pdf?sequence=2&isAllo-wed=y
- Nikupeteri, Anna – Laitinen, Merja. Vaino väkivaltana ja yhteiskunnallisammattillisena kysymyksenä, s. 19–41, teoksessa Merja Laitinen – Jaana Kinnunen – Riitta Hannus (toim.), Varjosta valoon. Eron jälkeisen eron tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, Helsinki 2017. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon
- Nuutila, Ari-Matti – Majanen, Martti. Vapauteen kohdistuvat rikokset - RL 25 luku. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset, AlmaTalent, 4. muuttum. painos, Helsinki 2013.
- Parisuhdevaino – Käsikirja vainon uhreille 2015. VARJO-hanke. Haluan elää, en vain olla hengissä. Eron jälkeisen väkivaltaisen vainon kohteena elävien perheiden turvallisuuden lisääminen ja vainoamisen ennaltaehkäisy. Varjo -hanke (2012-17). Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://varjosta.fi/wp-content/uploads/2015/12/Parisuhdevaino-KasikirjaVainonUhreille_web.pdf
- Peitsalo, Peter – Pekkola, Jussi – Sarlin, Tommi. Vaiettu väkivalta – Miesten kokema väkivalta sekä mahdollisuus avun hakemiseen ja saamiseen. Miessakit Ry:n raportteja 2017:1. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.miessakit.fi/wp-content/uploads/2021/12/Vaiettu-vaki-valta_digi.pdf
- Perttu, Sirkka – Kaselitz, Verena. Parisuhdeväkivalta puheeksi – opas terveydenhuollon ammattihenkilöstölle äitiyshuollossa ja lasten terveystalveissa. Helsinki, 2006. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://peva.aanekosken.fi/images/liitteet/Addressing_Intimate_Partner_Violence_Finnish_Version.pdf
- Piispa, Minna – Tuominen, Mia – Ewalds, Helena. MARAK kokemuksia parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin menetelmän kokeilusta Suomessa. Raportteja 10/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2012. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90818/URN_ISBN_978-952-245-601-4.pdf?sequence=1
- Rantaeskola, Satu. Rikos ja rikosprosessi. Warelia, Tyrvää – Vammala – Sastamala, 2019.
- Rantaeskola, Satu. Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa. AlmaTalent, Helsinki 2021. Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa, 2021, s. 157–201. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla Suomen Laki -hakupalvelussa poliisihallinnossa työskenteleville annetuilla tunnuksilla.
- Seikkula, Minna. Viranomaiskoulutus kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi itseopiskelumateriaali. Julkaistu 30.11.2012. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/documents/605877/1663mmm634/Viranomaiskoulutus+kunniaan+liittyv%C3%A4n+v%C3%A4kivalan+tunnistamiseksi%2C+koulutettavan+materiaali/7ab409a6-a484-4f55-afe1-72a4fc27f02f>
- Keinänen, Eero – Säävälä, Hannu. Yksilötyöskentely, s. 85–110, teoksessa: Hannu Säävälä – Riitta Pohjoisvirta – Eero Keinänen – Santtu Salonen (toim.), Mies varikolle – Apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulun ensi- ja turvakoti ry, Oulu, 2006.

Tavasti, Maria. Eihän tästä voi puhua ääneen – äitiyden ja väkivaltaisuuden tulkintoja kehysanalyysin keinoin. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64871/1/URN%3ANBN%3Af%3Aju-201906273474.pdf>

Telaranta, Pirkko. Muistisairauden kanssa: Alzheimer arjessa. Auditorium, Helsinki 2014.

Törmä, Sinikka – Tuokkola, Kati – Hurtig, Johanna. Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:33. Sosiaali- ja terveysministeriön, Helsinki 2013. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74471/RAP_2013_33_romaninaiset_vakivalta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vaitomaa, Johanna – Muukkonen, Tiina – Rautio, Susanna. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto ry, Helsinki 2021. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/digi_etl_vaativa_erotyo_2021_sivuttain

Valtokari, Maria – Alastalo, Hanna – Luoma, Minna-Liisa. Ikääntyneiden kaltoinkohtelu ja sen tunnistaminen huoli-ilmoituksen avulla. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2021. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140906/URN_ISBN_978-952-343-619-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Viralliset lähteet

GREVIO Baseline Evaluation Report Finland. GREVIO/Inf(2019)9. Recommendation on the implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence by Finland. IC-CP/Inf(2020)3. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>

HE 137/1999 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 78/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.

HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 46/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 333/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 18 §:n, potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 13 §:n, perusopetuslain 40 §:n, taiteen perusopetuksesta annetun lain, oppilas- ja opiskelijahuoltolain 23 §:n, vapaasta sivistystyöstä annetun lain 21 a §:n, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 43 §:n, lukiolain 32 §:n, yliopistolain 90 a §:n, ammattikorkeakoululain 65 §:n, nuorisolain, pelastuslain 86 §:n ja hätäkeskustoiminnasta annetun lain 20 §:n muuttamisesta.

HE 252/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi.

Krimo-Tilastoraportti lähisuhdeväkivalta 2019. Viranomaisten tietoon tulleen lähisuhdeväkivallan määrä kasvussa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo). Tilastoraportti 3/2021. Asiantuntijoina laatineet Kimmo Haapakangas – Martti Lehti – Petri Danielsson – Matti Näsi – Joonas Peltonen – Saana Kaipainen – Elisa Niklander – Johanna Hietamäki – Riina Korjamo – Jenni Rautio – Kati Järvinen – Martta October. Krimo, Helsinki 2021. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141028/L%c3%a4hisuhdev%c3%a4ki-valta_2019..pdf?sequence=1&isAllowed=y

LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö 19/2014 vp Hallituksen esityksestä (HE 46/2014 vp) eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Lagrådsremiss 4.11.2021: Barn som bevittnar brott. Regeringen, Stockholm 2021.

OM 2020:15. Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:15. Oikeusministeriö, Helsinki 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162499/OM_2020_15_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OM 34/2016. Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. Lausuntoyhteenveto. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 34/2016. Oikeusministeriö, Helsinki 2016.

OM 2019:4. Arviomuistio lähestymiskiellon valvonnan tehostamiseksi. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:4. Oikeusministeriö, Helsinki 2019.

OM 2021:26. Lähestymiskiellon tehostaminen. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:26. Oikeusministeriö, Helsinki 2021.

POHA Julkisuuskäsikirja 2.9.2019. POL-2018-51266. Poliisihallitus, Espoo 2019.

POHA määräys POL-2019-58976 – Poliisiyksiköiden analyysi- ja tiedustelutoimintojen järjestäminen, tehtävät ja vastuut. Poliisihallitus, Espoo 2019.

POHA ohjaava kirje POL-2021-137982 – Poliisin palveluohjauskirje lähisuhdeväkivallan osapuolille. Poliisihallitus, Espoo 2021.

POHA ohje esitutkintapöytäkirjan laadinnasta, POL-2016-8514. Poliisihallitus, Helsinki 2016.

POHA ohje POL-2020-28566 – Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa. Poliisihallitus, Espoo 2020.

POHA ohje POL-2018-26808 – Lähestymiskielto. Poliisihallitus, Espoo 2018.

POHA ohje POL-2019-65174 – Päätöksentekoprosessi esitutkinnassa. Poliisihallitus, Espoo 2020.

Poliisihallituksen vastaus POL-2021-36120 – naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnalle poliisin virka-avusta ja sen maksullisuudesta. Poliisihallitus, Espoo 2021.

SM 14/2016. Sisäministeriön julkaisu. Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja. Sisäinen turvallisuus. Sisäministeriö, Helsinki 2016.

SM 2019:3 – ENSKA. Sisäinen turvallisuus. ENSKA Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2023. Sisäministeriön julkaisuja 2019:3. Sisäministeriö, Helsinki 2019.

SM 1/2014. Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Sisäinen turvallisuus. Sisäministeriön julkaisu, SM 1/2014, Työryhmän selvitys. Sisäministeriö, Helsinki 2014.

STM selvityksiä 2002:6. Heiskanen, Markku – Piispa, Minna. Väkivallan kustannukset kunnassa: Viranomaisten arviointiin perustuva tapaustutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen kustannuksista Hämeenlinnassa vuonna 2001. Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70107/raportti2002.pdf?sequence=1>

STM 2017:16, Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018–2021. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:16. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2017. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160401/16_2017_Istanbulin%20sopimuksen%20tps%202018-21_suomi.pdf

STM ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162048/OHJE_terveydenhuollon_ja_poliisiin_valiseen_tiedonvaihtoon.pdf?sequence=1&isAllowed=y

STM 2019:27 – Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2019:27. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y

StVM 18/2000 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 18/2000 vp Hallituksen esityksestä (HE 137/1999 vp) laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

THL-ohje 2.10.2013 – lääkärinlausunto. Väkivallan uhrin tutkiminen ja rikosoikeudellinen lääkärinlausunto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeuslääkintäyksikön ohje lääkärinlausunnon laatimisesta. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/documents/10531/1449887/V%C3%A4kivallan+uhrin+tutkiminen+ja+rikosoikeudellinen.pdf/3a34fb14-04e5-427a-8898-f0c855e3272b>

THL – Väkivaltakäsitteiden sanasto 1/2020. Katriina Bildjuschkin – Helena Ewalds – Johanna Hietamäki – Hanna Kettunen – Tanja Koivula – Jukka Mäkelä – Suvi Nipuli – Martta October – Joonas Peltonen – Reetta Siukola. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) väkivalta- ja sanastoasiantuntijoiden yhteistyössä laatima sanasto, joka sisältää määritelmät suositeltavimmille väkivallan vastaisessa työssä käytettäville käsitteille. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139150/URN_ISBN_978-952-343-211-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tilastokeskus – Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrit vuonna 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2019/15/rpk_2019_15_2020-06-02_tie_001_fi.html

Violence against women: an EU-wide survey 2014. Main results. European Union Agency for Fundamental Rights, 2014. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

VKS:2016:5 Esitutinnan rajoittaminen. Yleinen ohje VKS:2016:5, Dnro 22/31/15 esitutinnan rajoittamisesta. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://syyttajalaitos.fi/vks-2016-5-esitutinnan-rajoittaminen>

Muut lähteet ja verkkosivut

Aapakallio, Johanna – Koskela, Sirpa – Rantaeskola, Satu. Asianomistajan kuulustelu kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi – kysymysrunko, Poliisihallitus, Helsinki 2021.

Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 12.4.2021 Dnro OKV/1325/1/2018. Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja poliisi. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.okv.fi/media/filer_public/85/e3/85e3b9d3-7e89-43ef-9d27-f75478da9egd/okv_1325_1_2018.pdf

EVL-verkkosivut: Kirkon sanasto. Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto: Hengellinen väkivalta. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Hengellinen+v%C3%A4kivalta>

Improdova.eu-koulutus RAIMO. Risk Assessment Integration Module RAIMO - Online training materials on violence. Improdova.eu, 2020. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://training.improdova.eu/en/risk-assessment-integration-module-raimo/>

Improdova: Identification of risk factors. Risk Assessment Integration Module RAIMO. Step 1: Identification of risk factors. Improdova.eu, 2020. Viitattu 17.12.2021. Saatavilla: <https://training.improdova.eu/en/risk-assessment-integration-module-raimo/step-1-identification-of-risk-factors/>

Lastenmielenterveystalo-verkkosivut: Käyttäytymisen häiriöt. Lastenmielenterveystalon infosisivut: Lapsen väkivaltainen ja/tai uhkaava käytös. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/kayttaytymisen_hairiot/Pages/lapsen_vakivaltainen_ja_tai_uhkaava_kaytos.aspx

Mieli ry -verkkosivut: Lähisuhdeväkivalta tuo pelon perheeseen. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://mieli.fi/vaikea-elamantilanne/vakivalta/lahisuhdevakivalta-tuo-pelon-perheeseen/>

Miessakit – Väkivaltaa kokeneet miehet -verkkosivut: Väkivaltaa kokeneet miehet. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.miessakit.fi/toimintamuodot/vakivaltaa-kokeneet-miehet/>

MLL-verkkosivut: Väkivalta perheessä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vakivalta-perheessa/>

Naisten Linja -verkkosivut: Fyysinen väkivalta. Naisten puolella. Väkivaltaa vastaan. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://naistenlinja.fi/fyysinen-vakivalta/>

Naisten Linja -verkkosivut: Henkinen väkivalta. Naisten puolella. Väkivaltaa vastaan. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: https://naistenlinja.fi/henkinen-vakivalta/?gclid=EAlaQobChMIq-dv-wrTs8glVktayCh31LavoEAAYAiAAEgLm-PD_BwE

Naisten Linja -verkkosivut: Kunniaan liittyvä väkivalta. Naisten puolella. Väkivaltaa vastaan. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://naistenlinja.fi/kunniaan-liittyva-vakivalta/>

Naisten Linja -verkkosivut: Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta. Naisten puolella. Väkivaltaa vastaan. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://naistenlinja.fi/seksuaalisuutta-loukkaava-vakivalta/>

Naisten Linja -verkkosivut: Taloudellinen väkivalta. Naisten puolella. Väkivaltaa vastaan. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://naistenlinja.fi/taloudellinen-vakivalta/>

Naisten Linja -verkkosivut: Vainoaminen. Naisten puolella. Väkivaltaa vastaan. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://naistenlinja.fi/vainoaminen/>

PolStat-järjestelmä: lähestymiskieltojen määrät. Poliisin valtakunnallinen tulostietojärjestelmä PolStat, jonka avulla tuotetaan tilastoja ja raportteja poliisin toiminnasta.

Rantaeskola, Satu. Asianomistajan suojelutarpeen määrittäminen. PowerPoint-esitys 9.11.2016. Poliisiammattikorkeakoulu 2016. (Rantaeskola PP 2016).

Rikosuhripäivystyksen PowerPoint-koonti asianomistajan suojelutarpeen määrittäminen. PowerPoint-esitys 11.2.2016. Rikosuhripäivystys, Helsinki 2016. (RIKU PP 2016).

RIKU-verkkosivut: Ilmoitusvelvollisuudet. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/lapsi-ja-nuori-rikoksen-uhrina/ilmoitusvelvollisuudet/>

RIKU-verkkosivut: Miksi on tärkeää ohjata rikoksen uhri jatkoapuun? Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.riku.fi/palvelut/ohjaa-asiakkaasi-rikun-palveluun/miksi-on-tarkeaa-ohjata-rikoksen-uhri-jatkoapuun/>

RIKU-verkkosivut: Mikä on rikosuhridirektiivi? Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://www.riku.fi/palvelut/ohjaa-asiakkaasi-rikun-palveluun/mika-on-rikosuhridirektiivi/>

THL-verkkosivut: Lapsiin kohdistuva väkivalta. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-vakivalta>

THL-verkkosivut: Lähisuhdeväkivalta. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lahisuhdevakivalta>

THL-verkkosivut: Lähisuhdeväkivaltatilastot 2019. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/terveyden-ja-hyvinvoinnin-edistaminen/lahisuhdevakivalta>

THL-verkkosivut: MARAK ja Poliisi. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/documents/605877/1663634/MARAK+poliisi.pdf/a193d70e-5cef-4e45-afbf-09e65fdd894f>

THL-verkkosivut: SERI – seksuaaliväkivallan uhrin tukikeskukset. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta/seri-seksuaalivakivallan-uhrin-tukikeskukset>

THL-verkkosivut: Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/sukupuolistuneen-vakivallan-yleisyys>

THL-verkkosivut: Vammaispalvelujen käsikirja. Millaista vammaisiin kohdistuva väkivalta on? Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakivalta-ja-vammaisuus/millaista-vammaisiin-ihmisiin-kohdistuva-vakivalta-on>

THL-verkkosivut: MARAK-Perehdytyspaketti. Tietoa työskentelystä uudelle MARAK-työryhmän jäsenelle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/documents/605877/1663634/MARAK+perehdytyspaketti+tyontekijalle.pdf/11c61dbe-d4b3-42a5-b4c6-73266a4872d4>

Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke 2021–2024. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://taloudellinenvakivalta.fi/>

Suvanto-verkkosivut: Ikäihmisten kaltoinkohtelu. Suvanto ry Turvallisen vanhuuden puolesta – informaatiota. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://suvantory.fi/ikaihminen-kaltoinkohtelu/>

Suvanto-verkkosivut: Tunnistaminen (ikäihmisten kaltoinkohtelu). Suvanto ry Turvallisen vanhuuden puolesta – informaatiota. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://suvantory.fi/ikaihminen-kaltoinkohtelu/tunnistaminen/>

Suvanto-verkkosivut: Riskitekijät (ikäihmisten kaltoinkohtelu). Suvanto ry Turvallisen vanhuuden puolesta – informaatiota. Viitattu 17.11.2021. Saatavilla: <https://suvantory.fi/ikaihminen-kaltoinkohtelu/riskitekijat/>

KUVAT

Kuva 1: MARAK-työryhmät Suomessa vuonna 2021.

Kuva 2. MARAK-Prosessi.

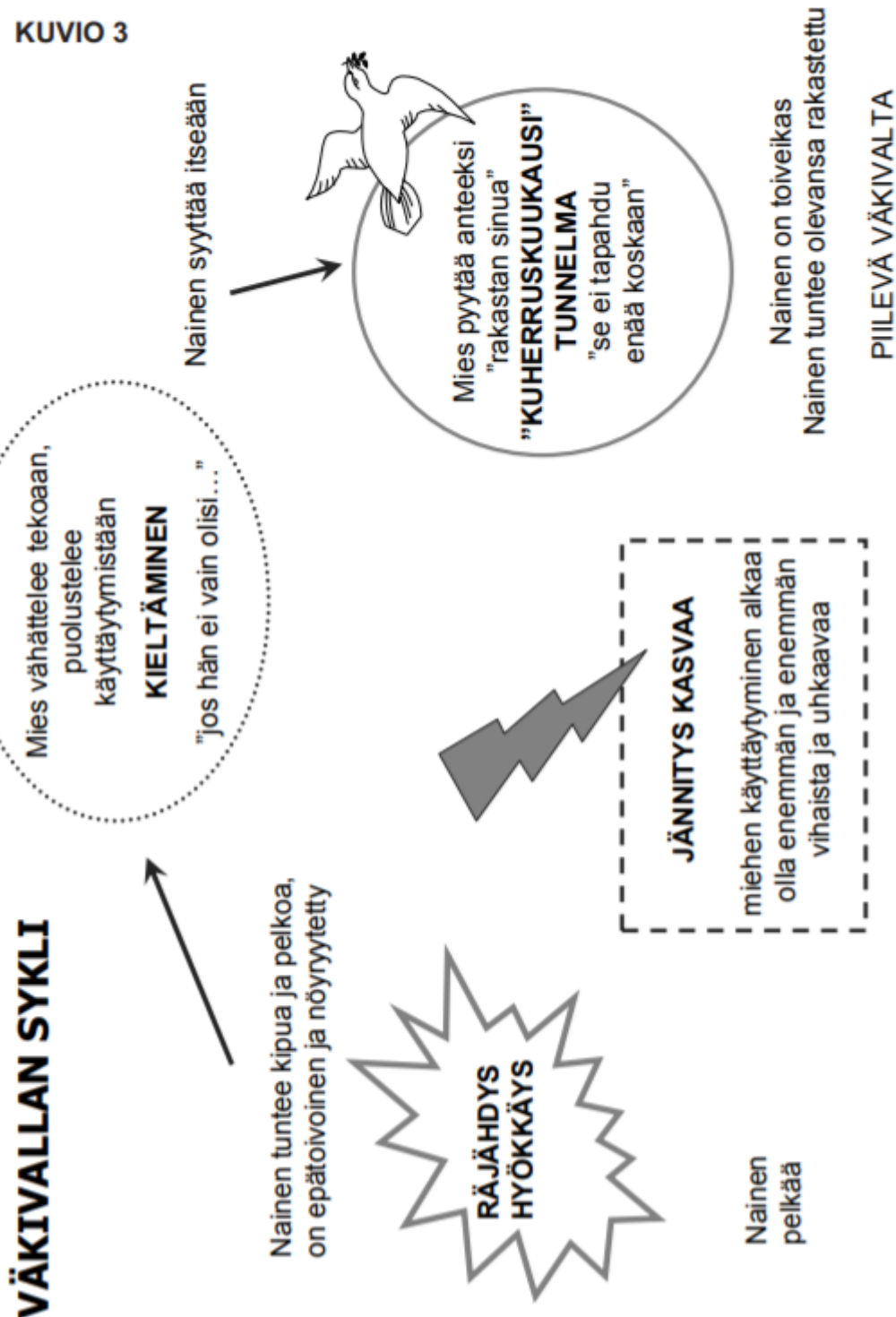
Kuva 3. MARAK-työryhmässä vakavan parisuhdeväkivallan uhreille ehdotetut toimenpiteet.

Kuva 3. Rikosuhripäivystykseen ohjauksen merkitys uhrin ja poliisin näkökulmasta.

Kuva 4. Asianomistajan suojelutoimet esitutkinnassa.

Kuva 5. Asianomistajan suojelutarpeen määrittäminen (kuulustelulomake tai erillinen lomake).

Kuva 6. Asianomistajan suojelutoimet oikeudenkäynnissä.

Lähde: Status of Women Council of the Northwest Territories (1995), Suom. S. Perttu.

Poliisihallituksen julkaisu
ISBN (verkkojulkaisu) 978-952-7267-21-9
Käsikirja verkossa: <https://poliisi.fi/lahisuhdevakivalta>
Paino: Grano Oy Helsinki 2022